

การขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ
ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
Factors Affecting Forest Area Management in the Bantumtalot
Community, Aow Aye Yor Community Forest Area Management,
Namtok Sub-District, Thungsong District,
Nakhon Si Thammarat Province

นวพร สิ้นสวัสดิ์
Nawaporn Sinsawat

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Master of Arts in Human and Social Development
Prince of Songkla University

2561

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์   การขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน
 อำเภออ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผู้เขียน   นางสาวนภาพร สิ้นสวัสดิ์

สาขาวิชา   พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
 (ดร.อุทิศ สังข์รัตน์)

.....ประธานกรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรไทย ศิริสาธิตกิจ)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

.....กรรมการ
 (ดร.อุทิศ สังข์รัตน์)

.....
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกีตถวา บุญปรากร)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกีตถวา บุญปรากร)

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา เทพสิงห์)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็น
 ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และ
 สังคม

.....
 (ศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ ฟ้างู๋สง)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(ดร.อุทิศ สังขรัตน์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศฉวา บุญปรากฏ)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ลงชื่อ.....

(นางสาวนภาพร สิ้นสวัสดิ์)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นางสาวนวพร สิ้นสวัสดิ์)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	การขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน อ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ผู้เขียน	นางสาวนวพร ลินสวัสดิ์
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา	2561

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ และศึกษาผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากภาคสนาม ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นำข้อมูลมาจำแนกหมวดหมู่ตามประเด็นตีความสร้างข้อสรุป

ผลการศึกษาพบว่า การขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ มีดังนี้ 1. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด 2. การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ 3. การสร้างความตระหนัก และจิตสำนึก ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด 4. การจัดให้มีแนวทางการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ 5. การสร้างกระบวนการในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด 6. การประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และ 7. การสร้างกลุ่มเครือข่ายของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ ส่วนผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีดังนี้ 1. ทำให้เกิดองค์ความรู้ 2. ทำให้เกิดแผนแม่บท 3. ทำให้เกิดคนและเครือข่าย ซึ่งการขับเคลื่อนเหล่านี้ล้วนส่งผลทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จ

Title of Thesis	Factors Affecting Forest Area Management in the Bantumtalot Community, Aow Aye Yor Community Forest Area Management, Namtok Sub-District, Thungsong District, Nakhon Si Thammarat Province
Author	Miss Nawaporn Sinsawat
Major Program	Human and Social Development
Year	2018

ABSTRACT

This research aimed to study the factors affecting and the effects of forest area management in Bantumtalot community, Aow Aye Yor forest area. This study used qualitative research methodology to collect data from relevant research papers and field data. Participant observation and non-participant observation as well as in-depth interviews were used and data were classified by conclusive issues.

The results of this study indicated that the factors affecting forest management in the Bantumtalot community in the Aow Aye Yor forest area were as follows: 1. Participation in Aow Aye Yor forest area management of Bantumtalot community. 2. Promotion of the potential of the Bantumtalot community in the Aow Aye Yor forest area management area. 3. Raising awareness and consciousness in the area. 4. The development of participation in the community. 5. The establishment of a process to develop the community. 6. Disseminating information to the public in the area, and 7. Creating a network group in the community. The effects of forest management in the area were as follows: 1. The creation of a body of knowledge. 2. The creation of a master plan, and 3. The creation of a public network group. The affects of all these activities could result in overall success of the community.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยการอนุเคราะห์เป็นอย่างดีจาก ดร. อุทิศ สังข์รัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ดถวา บุญปรากฏ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่เมตตากรุณาให้คำแนะนำ และคำปรึกษาที่มีประโยชน์กับงานวิจัย ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ คอยให้ความช่วยเหลือ และให้กำลังใจตลอดระยะเวลาของการ ดำเนินการวิจัย ขอขอบพระคุณกรรมการสอบ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรไทย ศิริสาธิตกิจ และรอง ศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา เทพสิงห์ ที่ให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขงานวิจัย เพื่อให้งานวิจัยในครั้ง นี้สามารถสำเร็จได้อย่างสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณผู้นำชุมชนบ้านถ้ำตลอดและชาวบ้าน หมู่ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือในการเก็บ ข้อมูลเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการป่าชุมชน หมู่ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี รวมถึงในการอนุเคราะห์ให้ข้อมูลและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก และเจ้าหน้าที่ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เขาปู่-เขาย่า ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัด นครศรีธรรมราช ในการอนุเคราะห์ให้ข้อมูลและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ท้ายที่สุดขอขอบพระคุณครอบครัว และเพื่อน ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ ทุกคน สำหรับ กำลังใจและสนับสนุนส่งเสริมให้ข้าพเจ้าได้มีเวลาสำหรับการจัดทำวิจัยในครั้งนี้

นวพร สิ้นสวัสดิ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(5)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(6)
กิตติกรรมประกาศ.....	(7)
สารบัญ.....	(8)
สารบัญภาพ.....	(10)
รายการผลงานที่ตีพิมพ์.....	(12)
สำเนาฉบับที่ได้รับการตอบรับให้นำเสนอบทความ.....	(13)
สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการตอบรับจากวารสารเพื่อตีพิมพ์บทความ.....	(14)
เนื้อหา	
บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามในการวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ประโยชน์ของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของงานวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
การทบทวนวรรณกรรม.....	8
บริบทชุมชนบ้านถ้ำตลอด.....	8
แนวคิดการขับเคลื่อนชุมชน.....	12
แนวคิดทุนชุมชน.....	19
แนวคิดการจัดการป่าชุมชน.....	22
พระราชบัญญัติป่าชุมชน 2561.....	26
แนวคิดการมีส่วนร่วม.....	28
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	34
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	37

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
วิธีดำเนินการวิจัย.....	39
พื้นที่ศึกษา.....	39
ผู้ให้ข้อมูล.....	42
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	43
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	43
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	44
ผลการวิจัย.....	46
พื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอดก่อนมีการการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ ป่า (ก่อน พ.ศ. 2531).....	46
การขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด (พ.ศ. 2545- ปัจจุบัน).....	53
ผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด.....	93
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	110
สรุปผลการวิจัย.....	110
อภิปรายผล.....	112
ข้อเสนอแนะ.....	115
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	115
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป.....	115
บรรณานุกรม.....	116
บุคลากร.....	121
ภาคผนวก.....	124
ภาคผนวก ก บทความในที่ประชุมวิชาการ.....	124
ภาคผนวก ข บทความตีพิมพ์ในวารสาร.....	144
ประวัติผู้วิจัย.....	166

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม.....	11
2 แผนที่จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	40
3 แผนที่อำเภอทุ่งสง.....	41
4 แผนที่เดินดิน ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	42
5 พื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด.....	46
6 ภูเขาถ้ำตลอด ต.น้ำตก อ.ทุ่งสง จ.นครศรีฯ.....	48
7 บริเวณพื้นที่ในป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด.....	50
8 การอนุรักษ์ต้นไม้ในพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด.....	51
9 บริเวณพื้นที่ในป่าอ่าวอายยอ ชุมชนถ้ำตลอด ม.4 ต.น้ำตก อ.ทุ่งสง จ.นครศรีฯ.....	52
10 การมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด.....	53
11 วัดป่าถ้ำตลอด ม.4 ต.น้ำตก อ.ทุ่งสง จ.นครศรีฯ.....	56
12 แผนที่แสดงบริเวณป่าอ่าวอายยอ ชุมชนถ้ำตลอด.....	59
13 แผ่นป้ายโครงการต่างๆ ที่จัดทำขึ้นในพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ.....	64
14 พืชและสมุนไพรในพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด.....	66
15 การได้รับรางวัลโครงการ “อนุรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน”	67
16 การได้รับรางวัลป่าชุมชนรองชนะเลิศระดับประเทศ ปี 2557.....	68
17 การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด.....	70
18 การมีส่วนร่วมของครู นักเรียน และเจ้าหน้าที่หน่วยอุทยานแห่งชาติ.....	70
19 พิธีมอบรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 16.....	72
20 การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในการลงพื้นที่ปฏิบัติงานตามโครงการอนุรักษ์พื้นที่.....	74
21 การมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.....	76
22 ห้องความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ ณ ร.ร.บ้านถ้ำตลอดวิทยา.....	78
23 การได้รับรางวัลการประกวดป่าชุมชน.....	81
24 หน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟป่านครศรีธรรมราช.....	86
25 ธงพิทักษ์ผืนป่า.....	88
26 การได้รับธงพิทักษ์ พระราชทานของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ.....	90

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
27	การจัดบุทป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก.....	93
28	การได้รับเครื่องรางวัลการประกวดป่าชุมชน.....	95
29	การได้รับเครื่องรางวัลการประกวดชุมชนรักษ์ป่าไม้ ปี 2554.....	97
30	การได้รับเครื่องรางวัลป่าชุมชนดีเด่นระดับภาคใต้ ปี 2554.....	98
31	การได้รับเครื่องรางวัลจากกรมป่าไม้.....	100
32	การได้รับเครื่องรางวัลโครงการกล้ายิ้ม.....	103

รายงานบทความเพื่อตีพิมพ์และการประชุมวิชาการ

นวพร สิ้นสวัสดิ์ เกียรติวา บุญปรากฏ และอุทิศ สังข์รัตน์. (2561). *การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ โดยชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช. การประชุมมหาดใหญ่วิชาการ ระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 9 ระหว่างวันที่ 20-21 กรกฎาคม 2561 ณ ห้อง Blue Ocean Hall อาคารคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.*

นวพร สิ้นสวัสดิ์ เกียรติวา บุญปรากฏ และอุทิศ สังข์รัตน์. (2561). *การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารวิทยบริการ. ได้รับการตอบรับบทความ เพื่อสู่ขั้นตอนการพิจารณาของกองบรรณาธิการ.*

สำเนาฉบับที่ได้รับการตอบรับให้นำเสนอบทความ

สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการตอบรับจากวารสารเพื่อตีพิมพ์บทความ

ISSN 2351-0420

วารสาร อภยบริการ

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
Academic Services Journal
Prince of Songkla University

HOME	ABOUT	USER HOME	SEARCH
------	-------	-----------	--------

CURRENT	ARCHIVES
---------	----------

Home > User > Author > **Active**

Submissions

Active Submissions

ACTIVE	ARCHIVE
--------	---------

ID	MM-DD SUBMIT	SEC	AUTHORS	TITLE	STATUS
1387	09-07	RSA	สินสวัสดิ์, บุญ ปรากฏ, สังข์รัตน์	การส่งเสริมศักยภาพของ ชุมชนบ้านถ้ำตลอดในการ จัดการพื้นที่ป่า...	IN REVIEW

1 - 1 of 1 Items

Start a New Submission

CLICK HERE to go to step one of the five-step submission process.

Refbacs

ALL	NEW	PUBLISHED	IGNORED
-----	-----	-----------	---------

DATE ADDED	HITS	URL	ARTICLE	TITLE	STATUS	ACTION
<i>There are currently no refbacs.</i>						

Publish
Ignore
Delete
Select All

สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
Office of Academic Resources, Prince of Songkla University,
Pattani Campus

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตที่มีการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรส่วนร่วมที่มีอยู่ภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ไหลมารวมกันเป็นลำคลองไหลผ่านชุมชน และไหลไปรวมกันเป็นแม่น้ำสายใหญ่ หล่อเลี้ยงผู้คน ใช้สำหรับการอุปโภคบริโภคและการเกษตร แต่เมื่อรัฐเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ผ่านนโยบาย กฎหมาย และระบบอำนาจการขีดเส้นเขตป่า กลับทำให้ชุมชนในชนบทที่อยู่ท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติไม่มีสิทธิในการครอบครองหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าที่มีอยู่จนกว่าจะได้รับการอนุญาตจากรัฐ ขณะที่การบริหารจัดการทรัพยากรที่ผ่านมาของรัฐไม่สามารถจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำมาซึ่งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และส่งผลกระทบต่อชาวบ้านหรือชุมชนท้องถิ่น ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับฐานทรัพยากร (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544; พัชราภา ตันตราจิน, 2556; ไพลิน ภูจินาพันธุ์, 2559)

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีพของมนุษย์ เพราะเป็นแหล่งอำนวยการประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ในประเทศไทยสถานการณ์การจัดการป่าไม้ตั้งแต่เริ่มแรกจวบจนปัจจุบันมีปัญหามาก จนส่งผลกระทบต่อการสูญเสียป่าและการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก ในช่วงเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) พื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศมีอยู่ประมาณ 171 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 53 ของพื้นที่ทั้งประเทศ จากการสำรวจทรัพยากรป่าไม้ในปี พ.ศ. 2559 พบว่า พื้นที่ป่าเหลืออยู่เพียงร้อยละ 31.58 เท่านั้น (สถานการณ์ป่าไม้ไทย, 2559)

การลดลงอย่างรวดเร็วของพื้นที่ป่าไม้ ส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรการอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มคนบางกลุ่มที่ต้องการบุกเบิกพื้นที่ใหม่ และความต้องการพื้นที่ทำกินของราษฎร ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ เพื่อนำพื้นที่เหล่านั้นมาใช้ในการเพาะปลูก ภาครัฐได้แสดงบทบาทในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า โดยได้ประกาศพื้นที่ป่าจำนวนมากเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เช่น พื้นที่อุทยานแห่งชาติ พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการพื้นที่เพื่อให้ป่าไม้คงอยู่ การแก้ไขปัญหาดังกล่าว ก่อให้เกิดความอ่อนแอของชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากชุมชนไม่มีอำนาจในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2551)

จากสภาพปัญหาพื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนและประเทศชาติ ความยากจนเรื้อรังแค้นเพราะขาดปัจจัยการดำรงชีวิต ทำให้คนเริ่มตระหนักในคุณค่าของป่าไม้ และเริ่มมีความคิดที่จะฟื้นฟู อนุรักษ์ป่าไม้ในท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งพึ่งพาอาศัยได้เหมือนเดิม ที่ผ่านมามีชุมชนจำนวนมากได้ดำเนินการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าอย่างจริงจัง โดยอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมผสมผสานกับวิธีการใหม่ ๆ หลายชุมชนที่ไม่เคยทำป่าชุมชนมาก่อน ก็จำเป็นต้องหันมารักษาป่าในท้องถิ่นของตัวเอง ชุมชนดั้งเดิมหลายแห่งสามารถรักษาผืนป่านับหมื่นไร่มาได้หลายร้อยปี บางชุมชนก็รวมตัวกันลุกขึ้นมาปกป้องผืนป่าจากการรุกรานของคนภายนอกอย่างเข้มแข็ง บ้างก็สามารถพลิกฟื้นผืนป่าที่เคยเสื่อมโทรมให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ได้ใหม่ และก็มีอีกไม่น้อยที่กำลังลุกขึ้นมาจัดการดูแลป่าอย่างเข้มข้น แม้จะไม่เคยมีความรู้เรื่องการจัดการป่า ขณะที่หลาย ๆ ชุมชนได้เชื่อมประสานกันเป็นเครือข่าย ขยายแนวร่วมในการรักษาผืนป่าที่ใหญ่เกินกว่าชุมชนใด ชุมชนหนึ่งจะดูแลเพียงลำพังได้ กลุ่มบุคคลที่สำคัญที่สุด คือ สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ดังนั้นแนวความคิดในการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม คือ ชุมชนต้องมีจิตสำนึกถึงในหน้าที่ในการดูแลรักษาป่าของชุมชน และเพื่อให้มีสิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากป่าไม้ของชุมชน

การบริหารจัดการป่าของชุมชนโดยทั่วไป ชุมชนจะแยกพื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้านออกจากป่าของชุมชนให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้มีการขยายที่ทำกินเพิ่มขึ้นอีก รวมทั้งได้มีการแบ่งพื้นที่ป่าที่เป็นเขตอนุรักษ์และเขตพื้นที่ป่าใช้สอยให้ชัดเจน มีการร่วมกันวางแผนงานเพื่อฟื้นฟูดูแลรักษาป่าของชุมชน และกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากป่า เช่น ทำแนวกันไฟป่า จัดกิจกรรมปลูกป่าทุกปี จัดกิจกรรมรณรงค์ให้ความรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกรักป่า โดยมีการตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนประจำหมู่บ้านขึ้นมากำกับดูแล เมื่อนโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของภาครัฐส่งผลทำให้ทรัพยากรป่าลดลง ส่งผลต่อชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบในการดำรงวิถีชีวิตโดยตรง จึงต้องลุกขึ้นมารวมกลุ่มเข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการป่าชุมชน การรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย ออกกฎระเบียบ ข้อบังคับ เพื่อให้มีอำนาจต่อรองกับภาครัฐและนายทุน และมีสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยตนเอง ทั้งนี้มีงานวิจัยเชิงประจักษ์ พบว่า ชาวบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับทรัพยากรจำนวนมากมีใช้น้อยที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยอาศัยความรู้ประสบการณ์ จารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากร ทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีพลวัตในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน แม้มิได้มีอำนาจตามกฎหมายในการจัดการทรัพยากรแต่กลับมีความสำเร็จในการสงวนรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง (สัณฐิตา กาญจนพันธุ์, 2554, นิตยา โพธิ์นอก, 2557, อุดมศักดิ์ สนิธิพงษ์, 2558)

สาเหตุหลักที่ทำให้ทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบล น้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความเสื่อมโทรมและลดจำนวนลงมาก เนื่องจากได้มีผู้ บุกรุกเข้ามาโค่นไม้ในป่า โดยมีผู้มีอิทธิพลในเครื่องแบบ พร้อมลูกน้องประมาณ 30 คน เข้ามาถางป่า เพื่อจัดสรรที่ดินออกเป็น 40 แปลง แปลงละ 10 ไร่ โดยอ้างว่าเพื่อจัดสรรให้กับหน่วยงานแห่งหนึ่ง และจะแบ่งให้ชาวบ้านที่ต้องการที่ดินทำกินด้วย มีการชักจูงด้วยการเรียกประชุม นำกระดาษมาวาด รูปที่ดิน แล้วตัดออกเป็นรีวๆ ให้ชาวบ้านเลือกว่าอยากได้ที่แปลงไหน ส่วนไม้ที่อยู่บนที่ดินก็จะนำไป ขาย ผู้ใหญ่บ้านและแกนนำจึงช่วยกันห้ามชาวบ้าน แจ้งเรื่องไปทางกำนันและนายอำเภอทุ่งสง เพื่อ จับกุมผู้บุกรุกและชาวบ้านที่เข้ามาร่วมกันตัดไม้ถางป่า คนทำผิดเหล่านั้นต้องโทษถูกจำคุก ซึ่งเป็น สาเหตุหลักที่ทำให้ทรัพยากรป่าไม้พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอมีความเสื่อมโทรมและลดจำนวนลงมาก และ ชุมชนบ้านถ้ำตลอดส่วนใหญ่เป็นสังคมแบบการเกษตรกรรมอยู่แล้ว คือ มีวิถีการดำรงชีวิต การทำมา หากินของคนในชุมชน มีการดำเนินชีวิตในแต่ละวันควบคู่ไปกับการพึ่งพาทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้าย ยอ และมีการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของป่า ไม้พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ และทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน ที่ยังต้องพึ่งป่าที่ใช้อยู่ในการทำมาหากิน สาเหตุเหล่านี้ซึ่งปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน คือ การมีทุนทาง ธรรมชาติ การมีโครงสร้างระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การมีผู้นำชุมชนตามธรรมชาติ ชี้ให้เห็น ว่า ชุมชนสามารถเข้าไปจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้เนื่องจากทุนที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนความรู้ภูมิปัญญา รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเครือญาติ วัฒนธรรม ประเพณี ระบบความเชื่อ ตลอดจนการมีวัดและผู้นำชุมชนที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อน นอกเหนือไป กว่านั้นการที่ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอดไว้ เพราะป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก (โครงการปลูกปลูกโลกสีเขียว, 2556)

ชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอตั้งแต่ปี (พ.ศ. 2545-2561) ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม เมื่อปี 2545 ก็ได้ดำเนินการขึ้น ทะเบียนเป็นป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ (เลขทะเบียน กษ 07 10.4/9699 ลว 12 เม.ย. 45) และได้ต่อ ทะเบียนครั้งที่ 2 เมื่อปี 2552 (เลขทะเบียน ทส 1605.33/24084 ลว 19 พ.ย. 52) มีการทำกิจกรรม อนุรักษ์ป่าที่หลากหลาย ทั้งการจัดทำแนวเขตที่ชัดเจนระหว่างป่าและที่ดินทำกิน ตั้งจุดลาดตระเวน และเฝ้าระวังป่าอย่างต่อเนื่อง โดยมีเยาวชนในหมู่บ้านเข้าร่วม มีการอบรมอาสาสมัครเฝ้าระวัง จัด กิจกรรมปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่างๆ อย่างสม่ำเสมอและจัดทำฝายน้ำล้นแบบกระสอบทราย ปี 2554 สำนักความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ ร่วมกับอาสาสมัครในชุมชนทั้ง ชาย หญิง และเยาวชน ทำการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืช สัตว์ แมลง เห็ด รา ไลเคน และภูมิปัญญาท้องถิ่น พบพืช 109 ชนิด ปี 2556 ได้จัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 2 เส้นทาง ผ่านจุดเรียนรู้ 7 จุด ได้แก่ จุด บ่อน้ำทิพย์ บ่อน้ำใหญ่ หน้าฝายหลวง ต้นไม้มีพิษ ถ้ำค้างคาว จุดชมสัตว์ และจุดดูนกกินน้ำ ใช้เป็น

สถานที่เข้าค่ายเรียนรู้ของนักเรียนรอบพื้นที่ป่า เช่น โรงเรียนบ้านถ้ำตลอด โรงเรียนบ้านวังยวน โรงเรียนคลองตุ๊ก โรงเรียนบ้านน้ำตก โรงเรียนหนองศรีจันทร์ โรงเรียนบ้านวังธน โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 6 จังหวัดนครศรีธรรมราช และโรงเรียนรัชฎา จังหวัดตรัง นอกจากนี้หากมีคณะเข้ามาศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กลุ่มเยาวชนเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์น้อยในการแนะนำและให้ข้อมูลต่างๆ ในป่าชุมชนของพวกเขา (โครงการปลูกโลกสีเขียว, 2556)

ภาคชุมชนจึงได้ถือว่า เป็นบทบาทสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าของชุมชน เช่น การร่วมอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน การร่วมกันกำหนดกฎกติกา และหลักเกณฑ์ การจัดทำฐานข้อมูลสำคัญของทรัพยากรป่าชุมชน ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชุมชน ตลอดจนมีการถ่ายทอดความรู้และยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชน ร่วมกับความรู้วิทยาการสมัยใหม่ เพื่อให้ความสำเร็จในการบริหารจัดการป่าชุมชน คือ ชุมชนต้องมีความคิดริเริ่ม เพื่อให้สมาชิกของชุมชนเกิดความร่วมมือกัน โดยเกิดการมีส่วนร่วมกันทุกระดับ ตั้งแต่ การมีส่วนร่วมรับรู้ การมีส่วนร่วมให้ข้อมูล การมีส่วนร่วมคิดและวางแผนในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติตามที่ได้ออกตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมตรวจสอบประเมินผล ซึ่งเป็นการสรุปบทเรียนของการทำงานของสมาชิกในชุมชน เพื่อทำการปรับปรุงแก้ไขและขยายผลสู่ชุมชนอื่น ๆ โดยการสร้างภาคีการมีส่วนร่วมเพื่อรับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนในด้านความรู้ในการบริหารชุมชน ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีทางการป่าไม้ การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น และการสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนพัฒนาป่าชุมชนของหมู่บ้าน เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมาอย่างยาวนาน ได้มีการร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและกรมป่าไม้ ในการจัดทำโครงการประกวดป่า เพื่อเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ในโครงการต่าง ๆ มากมาย อาทิ เช่น โครงการปลูกโลกสีเขียว, โครงการ “คนรักป่า ป่ารักชุมชน”, โครงการ 60 ป่าชุมชน อนุรักษ์พันธุกรรมพืชตามแนวพระราชดำริ, โครงการอนุรักษ์และพัฒนาด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งได้ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านถ้ำตลอด คือ การได้รับรางวัลปลูกโลกสีเขียว ซึ่ง เป็น 1 ใน 7 ชุมชนที่ได้รับรางวัลประเภทชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงโล่ทองคำรางวัลชมเชยจากอธิบดีกรมป่าไม้ ในการประกวดป่าชุมชนดีเด่นระดับประเทศใน ปี พ.ศ. 2544 การได้รับพระราชทานธงพิทักษ์ป่าจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ปี พ.ศ. 2547 ได้รับรางวัลป่าชุมชนตัวอย่างในระดับจังหวัด ได้รับรางวัลธงช้าง 1 เชือก ในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และได้รับรางวัลรองชนะเลิศระดับประเทศ ปี 2557 ในโครงการ “คนรักป่า ป่ารักชุมชน”

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่าชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีการขับเคลื่อน เพื่อให้เกิดการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยออย่างไร และผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอดเป็นอย่างไร จึงนำไปสู่การได้รับรางวัลมากมายและเกิดเป็นชุมชน “คนรักป่า ป่ารักชุมชน” ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการพื้นที่ป่าของชุมชนอื่นต่อไป

คำถามในการวิจัย

ชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีการขับเคลื่อน ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยออย่างไร และผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอดเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ
2. เพื่อศึกษาผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

ประโยชน์ของการวิจัย

1. เป็นข้อมูลให้กับหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อใช้ในการวางแผนหรือกำหนดนโยบาย ในการส่งเสริมการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ
2. เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนบ้านถ้ำตลอดเกิดพลังการขับเคลื่อน ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ
3. เป็นแนวทางในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ
4. เป็นข้อมูลให้กับชุมชนบ้านถ้ำตลอดเรื่องของการขับเคลื่อน ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ

ขอบเขตของงานวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษางานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล คือ หมู่ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากเป็นชุมชนบ้านถ้ำตลอดเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ อยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีทั้งแหล่งอาหาร แหล่งซบน้ำ แหล่งสมุนไพร และมีความหลากหลายทางชีวภาพทางด้านพืช สัตว์ แมลง เห็ดรา และไลเคน

2. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

การศึกษางานวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน และสมาชิกในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้จัดเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดและผูกพันกับพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอมาอย่างยาวนาน

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลหลักภายนอกชุมชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐในองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช และเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช โดยเป็นบุคคลภายนอกที่ไม่ได้อยู่อาศัยภายในชุมชน แต่มีความเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ซึ่งถือเป็นพลังหนุนอันสำคัญของชุมชน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษางานวิจัยเรื่อง การขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการศึกษาครอบคลุมถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด เช่น การหาของมาป่ามาประกอบอาหาร หรือนำไปจำหน่าย ซึ่งชาวบ้านเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ มีการอนุรักษ์ทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ มีกลวิธีของชาวบ้านที่นำมาใช้ในการจัดการกับปัญหาการบุกรุกลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ในฐานะที่เป็นเจ้าของชุมชนและได้รับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้นโดยตรง

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ตำบลน้ำน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีการดำเนินการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

4.1 ก่อนปี พ.ศ. 2531 พื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอดก่อนมีการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่า

4.2 ปี พ.ศ. 2545-2561 การขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

4.3 ผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

นิยามศัพท์เฉพาะ

การขับเคลื่อน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยชุมชนเป็นหลัก เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เกิดกระบวนการที่มุ่งให้สมาชิกในชุมชน เกิดความรู้ เกิดความเข้าใจ และเกิดพร้อมที่จะลงมือปฏิบัติ เพื่อทำการสนับสนุนการทำงานของชุมชนท้องถิ่น โดยอาศัยการทำงานชุมชนเป็นหลัก ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการทำงานที่มุ่งหวังให้ก่อเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยสามารถใช้แหล่งทุนและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้ เป็นการทำงานที่มีการกระจายข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง ก่อให้เกิดการสนับสนุน การอุปถัมภ์โดยร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน และเป็นการสร้างให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชน

การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน หมายถึง ชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด ร่วมกันคิด ร่วมกันทำร่วมตัดสินใจกำหนดทิศทางการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ร่วมกันปฏิบัติตามแผนของกลุ่มหรือของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และร่วมกันรับผลประโยชน์ร่วมกันโดยรัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุน

การจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ หมายถึง การทำให้กลุ่มสมาชิกในชุมชนหรือบุคคลในองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกับขององค์กร ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ

ป่าชุมชนอ่าวอายยอ หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด หมู่ที่ 4 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการจากชาวบ้าน และองค์กรชุมชนท้องถิ่น โดยทั้งทางตรงและทางอ้อม ตามความเชื่อของชุมชนและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถได้รับผลประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่ชาวบ้านในชุมชนได้เข้าไปใช้สอยตามวิถีชีวิต และทั้งยังในของเรื่องการทำมาหากิน ระบบครอบครัวเครือญาติ ประเพณีความเชื่อ อำนาจและกฎระเบียบในชุมชน

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัยเรื่อง การขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ และผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ซึ่งผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อให้ถึงมิติของวิถีชุมชนและกลวิธีในการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอโดยชุมชนบ้านถ้ำตลอด ซึ่งผู้วิจัยได้นำวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์หาข้อสรุป เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ที่เกิดในแต่ละช่วงเวลาในชุมชนอย่างเห็นได้ชัด ดังต่อไปนี้

1. บริบทชุมชนบ้านถ้ำตลอด
2. แนวคิดการขับเคลื่อนชุมชน
3. แนวคิดทุนชุมชน
4. แนวคิดการจัดการป่าชุมชน
5. พระราชบัญญัติป่าชุมชน (2561)
6. แนวคิดการมีส่วนร่วม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บริบทชุมชนบ้านถ้ำตลอด

ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

บ้านถ้ำตลอด หมู่ที่ 4 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในอดีตเป็นป่าดงดิบ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขา มีเทือกเขาล้อมรอบหลายลูก ที่มาของชื่อหมู่บ้านเกิดจากภูเขาลูกหนึ่งในตำบลซึ่งตั้งอยู่หลังวัดมีช่องทางที่ประชาชนใช้เดินทางข้ามไปมาได้ ประชาชนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเวลานั้นได้ตั้งชื่อว่า “ภูเขาถ้ำตลอด” แต่ต่อมาเมื่อมีประชาชนเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นชาวบ้านจึงเรียกชื่อใหม่ว่า “ถ้ำตลอด” จึงใช้เรียกชื่อหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน

ครอบครัวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นครอบครัวแรกที่บ้านถ้ำตลอด คือ ครอบครัวหมื่นรามภักดี ชุนเพชรศรี ต่อมาเมื่อมีประชาชนจากถิ่นอื่น เช่น จากจังหวัดพัทลุงได้อพยพเข้ามาทำมาหากินเพิ่มขึ้นตามลำดับ บางส่วนก็มีการอพยพออกไปหลังจากมีการระบาดของอหิวาตกโรค โดยก่อนเกิดเหตุการณ์มีลางบอกเหตุล่วงหน้าคือ มีผู้เห็นปลาไหลสีทองซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสัญลักษณ์ของลางร้ายโผล่

ขึ้นบริเวณใต้ถุนบ้านของชาวบ้านคนหนึ่ง จากการเกิดโรคระบาดครั้งนี้ทำให้ผู้คนล้มตาย และอพยพออกจากหมู่บ้านไปจำนวนมาก (องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก, 2560)

ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก

ตำบลน้ำตก เป็นตำบลหนึ่งใน 12 ตำบล ของอำเภอทุ่งสง โดยมีระยะห่างจาก อำเภอทุ่งสง ประมาณ 30 กิโลเมตร ซึ่งตั้งอยู่ทางใต้ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ห่างจากอำเภอเมือง ประมาณ 88 กิโลเมตร ตำบลน้ำตกมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 75,000 ไร่ ประกอบด้วย 6 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านมะขาม หมู่ที่ 2 บ้านวังธน หมู่ที่ 3 บ้านโหลกโก หมู่ที่ 4 บ้านถ้ำตลอด หมู่ที่ 5 บ้านโนไร่ หมู่ที่ 6 บ้านเหนือ

หมู่ที่ 4 บ้านถ้ำตลอดมีพื้นที่ทั้งหมด 7,500 ไร่ โดยอยู่ป่าสงวนแห่งชาติ 600 ไร่ อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดิน 4,000 ไร่ พื้นที่ทำกินของราษฎรส่วนใหญ่เป็นสวนยางพาราและสวนผลไม้ เช่น สวนมังคุด และสวนเงาะรวมประมาณ 4,000 ไร่ โดยสวนใหญ่เป็นสวนยางพาราพื้นที่ดินที่ทำกินของ หมู่ 4 บ้านถ้ำตลอด อยู่ในการดำเนินการออกสิทธิ์เป็น สกป. โดยขณะนี้ราษฎรส่วนใหญ่ (มากกว่า 90 %) ถือ ภทบ.5 (เอกสารการเสียภาษีบำรุงท้องที่) มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 3,221 ไร่ มีเพียงส่วนน้อย ที่ได้รับ ส.ค. 1 (เอกสารแสดงสิทธิครอบครอง)

ชุมชนบ้านถ้ำตลอดมี 210 ครัวเรือน หมู่ 4 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัด นครศรีธรรมราช, หน่วยงานในสังกัดกรมป่าไม้ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 12 (นครศรีธรรมราช) โรงเรียนในชุมชน คือ โรงเรียนถ้ำตลอดวิทยา วัดในชุมชน คือ วัดถ้ำตลอด

ด้านธรณีวิทยามีถ้ำเขาควาย มีหินงอกหินย้อยภายในถ้ำ ด้านภูมิประเทศ เป็นที่ราบเชิงเขา ลักษณะดินเป็นดินเหนียว มีทางออกทางเดียวเป็นลักษณะรูบ้น้ำเต้า พืชเด่น ได้แก่ ยางนา ตะเคียน และกล้วยไม้หายาก สัตว์เด่น ได้แก่ ลิง หมี หนูปุก (หนูป่า) กิ้งก่า หมีควาย หมีคน เลียงผา ค่าง กระรอกป่า นกหิน นกคู้คู้ เสือ (สูญหายจากพื้นที่ไปแล้ว) หนูป่า แมลง ได้แก่ ผึ้ง ยิงแซก (ลักษณะเหมือนแมลงงู) แมลงงู ชันโรง ภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ บุญพระไปเปิดป่า การจับเสือ (ทำ กรงสองชั้นให้หมูอยู่ชั้นสองเป็นกับดัก)

บ้านถ้ำตลอด หมู่ที่ 4 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 210 เมตร มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบสูงเชิงเขา มีภูเขาสลับซับซ้อน มีป่าไม้ที่สมบูรณ์ และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งเป็นแหล่งน้ำหลักในการอุปโภคบริโภคของราษฎร

ลักษณะภูมิอากาศ โดยทั่วไปจะมี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน และฤดูฝน

การคมนาคม มีถนนลาดยาง 5 เส้น ถนนลูกรัง 1 เส้น

สาธารณูปโภค มีไฟฟ้าใช้ 210 ครัวเรือน มีประปาภูมิภาค หมู่บ้าน 2 แห่ง แหล่งน้ำ บ่อน้ำตื้น 3 แห่ง บ่อน้ำสาธารณะ 4 แห่ง คลอง 4 แห่ง ลำห้วย 7 แห่ง บ่อบาดาล 2 แห่ง

สถานที่สำคัญในหมู่บ้าน โรงเรียน 1 แห่ง ตลาด 1 แห่ง หอกระจายข่าว 1 แห่ง สนามกีฬา 1 แห่ง ศาลากลางหมู่บ้าน ห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ 1 แห่ง แหล่งท่องเที่ยวบริการ 1 แห่ง โรงงานอุตสาหกรรม 2 แห่ง ร้านค้า ร้านอาหาร 10 แห่ง สะพาน 5 แห่ง สระน้ำ 5 แห่ง ศูนย์ยา 1 แห่ง

อาชีพ ประกอบอาชีพเกษตร 96 % ประกอบอาชีพราชการ 2 % ประกอบอาชีพรับจ้าง 2 %

จำนวนประชากร ในหมู่บ้านถ้าตลอด 4 ตำบล อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช (2560) ชาย 372 คน หญิง 386 คน รวมทั้งสิ้น 758 คน

ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือสวนยางพารา จำนวน 210 ครัวเรือน อัตราค่าจ้างแรงงานในหมู่บ้าน 300 บาท ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 55,933 คนต่อปี

รายรับ - รายจ่าย ภาคเกษตร สวนทำ 771,996 บาทต่อปี เลี้ยงสัตว์ 120,000 บาทต่อปี ประมง 110,00 บาทต่อปี นอกภาคเกษตร ค่าขาย 420,000 บาทต่อปี การบริการ 139,800 บาทต่อปี รับจ้าง 420,000 บาทต่อปี การบริการ 370,000 บาทต่อปี รับราชการ 1,340,000 บาทต่อปี ลูกจ้างเอกชน - บาทต่อปี ลูกหลานส่งให้ 55,000 บาทต่อปี เงินปันผล 8,000 บาทต่อปี อื่น ๆ - บาทต่อปี

หนี้สิน ธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 50,000 บาทต่อปี ธนาคารพาณิชย์ 30,000 บาทต่อปี สหกรณ์ - บาทต่อปี กลุ่มองค์กร 20,000 บาทต่อปี หนี้สินนอกระบบ 15,000 บาทต่อปี ธุรกิจด้านการเงิน - บาทต่อปี อื่น ๆ - บาทต่อปี

รายจ่าย ปัจจัยด้านการผลิต 30,000 บาทต่อปี อาหารหรือยารักษาโรค 5,000 บาทต่อปี ของใช้สิ้นเปลือง 60,000 บาทต่อปี การศึกษา 50,000 บาทต่อปี ด้านสังคม 2,000 บาทต่อปี อื่น ๆ - บาทต่อปี

กิจกรรมของชุมชน ได้แก่ การจัดเก็บสมุนไพรรักษาโรค การจัดเก็บฝ้ายยวนหรือฝ้ายหน้าผา การเก็บลูกกระท้ำ การเก็บทุเรียนกลางสาดเงาะ การเก็บสะตอ ลูกเนียง การเก็บหน่อไม้ การเก็บสมุนไพรรักษาโรค การเก็บเห็ด การทำกลอย และการทำจักรสารที่เก็บจากป่า เป็นต้น

กลุ่มองค์กรและเครือข่าย 1. กองทุนหมู่บ้านและชุมชน ปัจจุบันมีเงิน 1,200,000 บาท มีสมาชิก 114 คน ประธานกองทุนหมู่บ้าน นายเถี่ยะ แก้วศรีสุข 2. กองทุน กข.คจ. ปัจจุบันมีเงินทุน 180,000 บาท มีสมาชิก 35 คน ประธานกองทุน กข.คจ นางจำเนียร โลกวิจิตร 3. กองทุนพัฒนาสตรี ปัจจุบันมีเงิน 19,000 บาท มีสมาชิก 25 คน ประธานกองทุนพัฒนาสตรี นางหนูนอง ราชรัตน์ 4. ธนาคารหมู่บ้าน ปัจจุบันมีเงิน 1,700,000 บาท มีสมาชิก 190 คน ประธานธนาคารหมู่บ้าน นายณรงค์ ขุนมูลจันทร์

ภูมิปัญญาท้องถิ่น แพทย์แผนไทย สมุนไพร หมอพื้นบ้าน ได้แก่ นายเขียน ทามาศ มีความสามารถด้าน รักษาเอ็นกระดูก ยาสมุนไพร นางคล่อง แก้วศรีสุข มีความสามารถ ด้านหมอตำแย นายบุญนำ ชนะสงคราม มีความสามารถ ด้านนวดแผนไทย

อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ นายบุญ ทามาศ มีความสามารถ ด้านหนังตะลุง นางลัดดา แก้วอุดม มีความสามารถ ด้านรำมโนราห์ นายลอย พันธุ์สนิท มีความสามารถ ด้านรำมโนราห์

ภาพที่ 1 ภาพการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม
ที่มา: ข้อมูลตำบลน้ำตก อบต.น้ำตก, (2560)

งานฝีมือต่าง ๆ เช่น ช่างไม้ ช่างแกะ หัตถกรรม จักสาน ทอผ้า เป็นต้น
ความสามารถของชาวบ้าน เช่น นายชาติชาย หนูเป็น มีความสามารถ ด้านช่างไม้ นายจวน สมพงษ์ ความสามารถด้านจักสาน ไม้กวาดดอกหญ้า นางฟอง หัตถสุวรรณ มีความสามารถ ด้านจักสาน นางปราณี ปานเมือง มีความสามารถ ด้านร้อยลูกปัดมโนราห์
ประเพณีของชุมชน ได้แก่ ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีวันสงกรานต์ อาบน้ำผู้สูงอายุ ประเพณีทำบุญวันสาทรเดือนสิบ ประเพณีชักพระ และประเพณีวันลอยกระทง
กิจกรรมของชุมชน ได้แก่ กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ และกิจกรรมวันพ่อแห่งชาติ
กิจกรรมการแสดง ได้แก่ หนังตะลุง และมโนห์รา

แนวคิดการขับเคลื่อนชุมชน

ในการศึกษางานวิจัยเรื่องการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำเป็นจะต้องมีการทบทวนแนวคิดการขับเคลื่อนชุมชน เพราะเป็นแนวคิดที่สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ดังนั้นการทบทวนเอกสารในหัวข้อนี้จึงต้องมีการอธิบายความหมายของการขับเคลื่อนชุมชน แนวทางการขับเคลื่อนชุมชน ยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนชุมชน และเป้าหมายยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชน ดังต่อไปนี้

ความหมายการขับเคลื่อนชุมชน

ภัทรวดี ขวัญแก้ว (2555) กล่าวว่า การขับเคลื่อนชุมชนนั้น เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยชุมชนเป็นหลัก เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เกิดกระบวนการที่มุ่งให้สมาชิกในชุมชน เกิดความรู้ เกิดความเข้าใจ และเกิดพร้อมที่จะลงมือปฏิบัติ เพื่อทำการสนับสนุนการทำงาน ของชุมชนท้องถิ่น โดยอาศัยการทำงานชุมชนเป็นหลัก ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการทำงานที่มุ่งหวังให้ก่อเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยสามารถใช้แหล่งทุนและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้ เป็นการทำงานที่มีการกระจายข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง ก่อให้เกิดการสนับสนุน การอุปถัมภ์โดยรวมมือกันระหว่างภาครัฐ และภาคเอกชน และเป็นการสร้างให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชน

พัฒนธมณัฐ เชื้อเนียม (2557) ได้อธิบายว่า การขับเคลื่อนชุมชนนั้น คือ จะต้องมีการวางแผนของชุมชน เพื่อใช้เป็นกระบวนการในการเสริมสร้างให้เกิดการเรียนรู้ของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนรู้จักตัวตนที่แท้จริงของชุมชนมากขึ้น เพื่อที่จะทำให้เกิดพลังในการสร้างความสามัคคีในชุมชน สามารถทำให้ชุมชนนั้นได้ปรับใช้ประสบการณ์ผ่านมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติของชุมชน และเพื่อให้เกิดความรู้ร่วมกันในการกำหนดทิศทาง โดยอาศัยแนวทางการพัฒนาร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ จะมีกระบวนการแก้ไขปัญหา การหาสาเหตุของปัญหา และมีการตั้งเป้าหมายในการดำเนินการร่วมกัน โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก เว้นแต่ที่จำเป็นด้วยการคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นหลัก

ศิริวรรณ จันทน์แก้ว (2550) ได้อธิบายว่า การขับเคลื่อนชุมชนได้นั้น จะต้องมีการจัดการของชุมชนที่ชัดเจน เพื่อให้ชุมชนบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้อย่างประสบความสำเร็จ ส่วนการทำงานของคนในชุมชนจะต้องอาศัยชุมชนนั้นเป็นตัวขับเคลื่อน เพื่อให้เกิดการสร้างความร่วมมือของคนในชุมชน ต้องอาศัยองค์ประกอบที่จำเป็น ดังนี้

1. ให้การรับรองผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งมีทั้งแบบเป็นตัวบุคคล และอยู่ในรูปขององค์กรที่เป็นหัวหอกในการทำงาน โดยบุคลิกของผู้นำเข้มแข็ง คือ ตั้งใจจริงที่จะ

ทำงานในชุมชนในฐานะผู้นำในช่วงระยะเวลาหนึ่ง สามารถประสานงานหาทรัพยากรและแหล่งทุน เพื่อใช้ในการทำงาน และมีศักยภาพในการระดมเงินทุนและบริหารการเงินได้ ที่สำคัญต้องให้ความสำคัญ เคารพและสนับสนุนชุมชนที่ตนทำงาน

2. มีโครงสร้างการทำงานชัดเจน โครงสร้างการทำงานต้องมี 6 ข้อด้วยกัน คือ 1. ทิศทางการทำงานที่ชัดเจน 2. สามารถสื่อสารเนื้อหาที่ต้องการสื่อออกไปได้อย่างชัดเจน 3. สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนที่ทำงานเข้าด้วยกัน และ 7. มีการระดมทุนทำงาน

3. ดึงการมีส่วนร่วมจากหลากหลายองค์กร ผู้นำชุมชนและคนที่อยู่ในชุมชน ต้องดึงการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งเป็นผู้ที่สนับสนุนการทำงานป้องกัน โดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ และนอกจากดึงการมีส่วนร่วมคนที่อยู่ในชุมชนแล้ว ผู้นำชุมชนต้องทำหน้าที่ให้ความรู้ ส่วนเจ้าหน้าที่ในหน่วยงาน และองค์กรที่อยู่ในชุมชน ยังต้องเข้าไปถึงหน่วยงานและผู้ที่มีบทบาทสำคัญ ซึ่งแม้จะอยู่นอกชุมชน แต่เป็น “ผู้เฝ้าระวัง” นอกจากนี้ยังมีผู้นำทางศาสนา นักธุรกิจ ผู้ที่ออกนโยบาย ผู้มีชื่อเสียงในสื่อต่าง ๆ และคนที่มีอิทธิพลในชุมชน

4. ย้ำความมั่นใจในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและการตัดสินใจร่วมกัน สนับสนุนให้เกิดความรับผิดชอบและความเป็นเจ้าของในเรื่องแผนการทำงานและเป้าหมายของการทำงานในชุมชน โดยกำหนดบทบาท ความรับผิดชอบที่ชัดเจนให้แก่สมาชิกทุกกลุ่ม สร้างให้เกิดกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน และทำให้มั่นใจว่าสมาชิกชุมชนอยู่ในกระบวนการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญ

5. มั่นใจว่าเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและทำให้เห็นผลจริง ดึงเยาวชนเข้ามาร่วมในทุกส่วนของการทำงานตั้งแต่ การวางแผนโครงการ การพัฒนาและการนำไปใช้ รวมทั้งการประเมินผล จัดอบรมเพื่อผู้ใหญ่และเยาวชนสามารถทำงานแบบเป็นหุ้นส่วนกันอย่างแท้จริง เปิดโอกาสให้ทั้งผู้ใหญ่และเยาวชนได้ตัดสินใจร่วมกัน และสร้างความมั่นใจว่าทั้งสองกลุ่มมีบทบาทเฉพาะที่สอดคล้องกับวัยและประสบการณ์

6. พัฒนาวิสัยทัศน์ร่วมกัน สร้างบรรยากาศให้เกิดความเข้าใจในเป้าหมายของการมีส่วนร่วมในชุมชนโดยร่างแถลงการณ์ที่ระบุภารกิจชัดเจนถึงการสร้างความร่วมมือ แม้ว่าแถลงการณ์ดังกล่าวอาจจะมาจากมุมมองของหน่วยงานที่เป็นผู้นำหรือหุ้นส่วน แต่การทำให้แถลงการณ์มีความชัดเจนและแตกต่างออกไปจะทำให้เกิดเป็นวิสัยทัศน์เดียวกัน และเมื่อทุกคนเห็นด้วยกับแถลงการณ์ดังกล่าว ต้องทำให้เกิดความมั่นใจว่าแต่ละส่วนนั้นตระหนักถึงเรื่องเดียวกันเพื่อจะได้ทำงานไปสู่เป้าหมายด้วยกัน

7. จัดให้มีการประเมินความต้องการที่จำเป็น สร้างความเข้าใจร่วมกันถึงสถานการณ์ในปัจจุบันของชุมชนโดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ เช่น การสำรวจความคิดเห็น การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน รวมทั้งผู้มีส่วนได้เสียคนสำคัญที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน โดย

ใช้ประกอบกับต้นทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นตัวชี้วัดทิศทางการทำงานของชุมชน เพราะจะถูกนำมาใช้ในการวางแผนการทำงาน กิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการสื่อสารภายในชุมชน และการณรงค์เพื่อสร้างความตระหนัก

8. การจัดแผนยุทธศาสตร์ แผนยุทธศาสตร์ของชุมชนจะต้องระบุนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับสังคม โครงสร้างและระดับบุคคลที่สำคัญในการวางแผนเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์ต้องประกอบด้วยความชัดเจน สามารถวัดได้จริง มีโอกาสประสบความสำเร็จและมีกรอบเวลาที่กำหนดชัดเจน ประกอบด้วย

8.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเพิ่มขีดความสามารถของความเป็นผู้นำชุมชน ความมุ่งมั่นของสาธารณชน การเพิ่มจำนวนคนที่เข้ามาร่วมในการสื่อสารอย่างมีคุณภาพและสนับสนุนบรรทัดฐานที่เปลี่ยนไปของชุมชน

8.2 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระดับสถาบัน เช่น โรงเรียน หน่วยงานด้านสุขภาพ ศูนย์วางแผนครอบครัว เป็นต้น โดยการเปลี่ยนแปลงนโยบายหรือแนวทางปฏิบัติที่จะส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในระดับบุคคล

8.3 การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล หมายถึง การปรับเปลี่ยนทิศทางของความรู้ ทักษะและพฤติกรรมทั้งในเยาวชนและในผู้ใหญ่

9. ทำงานร่วมกันเพื่อเสริมสร้างยุทธศาสตร์ แบ่งงานกันว่ากิจกรรมใดจะให้ใครเป็นผู้รับผิดชอบไม่ว่าจะเป็นตัวบุคคลหรือเป็นหน่วยงาน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายและวัตถุประสงค์ตามที่ได้แจกแจงไว้ในแผนยุทธศาสตร์ ระบุลำดับขั้นของยุทธศาสตร์ ซึ่งพุ่งเป้าหมายไปที่เยาวชน เช่น การนำเอาข้อมูลเชิงประจักษ์มาใช้สอน หรือนำมาปรับปรุงเพื่อให้เยาวชนเข้าถึงบริการ โดยทำพร้อมไปกับการขับเคลื่อนในภาพรวมทั้งหมด เช่น การพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น การพัฒนาความเป็นผู้นำให้กับชุมชน และการสร้างให้เกิดการระดมทุนในท้องถิ่นเพื่อใช้ทำงาน เป็นต้น

10. จัดทำแผนยุทธศาสตร์การระดมทุน สรรวจโอกาสที่จะทำให้มั่นใจว่าทั้งกิจกรรมและแผนต่าง ๆ ที่วางไว้สามารถดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกิจกรรมมากกว่าวาระการ จัดสรรงบประมาณเป็นงวด ๆ ต้องพิจารณาแหล่งทุนที่หลากหลายทั้งการเขียนโครงการขอทุนสนับสนุน การขอรับบริจาครายบุคคล และการขอรับการสนับสนุนจากภาคธุรกิจในรูปแบบต่าง ๆ โดยควรมุ่งไปที่แหล่งทุนที่อยู่ในพื้นที่ทำงานให้ได้มากที่สุดที่จะทำได้

11. สร้างช่องทางการสื่อสารภายในที่มีประสิทธิภาพ ต้องสร้างความมั่นใจว่าการสื่อสารระหว่างกันเป็นไปอย่างราบรื่น โดยใช้รูปแบบการสื่อสารทางการที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างคนทำงาน และหุ้นส่วน อย่างตั้งใจและได้ประโยชน์บ่อย ๆ ขณะเดียวกัน ควรคิดถึงการมอบหมายให้ผู้ที่มีทักษะในการเป็นผู้สร้างการสื่อสาร รับบท “ผู้จัดการสัมพันธ์ภาพ” โดยคนผู้นี้ต้อง

ทำหน้าที่แจ้งให้สมาชิกรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่หุ้นส่วน คณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ หรือแม้แต่บุคคลใดบุคคลหนึ่งกำลังทำงานว่าบรรลุแผนและเป้าหมายไปอย่างไร

12. ให้การศึกษาแก่ชุมชน การให้ความรู้และสร้างแรงบันดาลใจแก่ชุมชนทำได้หลายรูปแบบ เช่น การจัดเวทีเสวนา การจัดแถลงข่าวแก่สื่อมวลชนในพื้นที่ การประกาศข่าว การสร้างแคมเปญ เขียนจดหมายถึงบรรณาธิการ การรณรงค์ผ่านโซเชียลมีเดีย การจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ในบ้านพัก และการประชุมผู้ปกครอง โดยเป้าหมายของการให้การศึกษาสาธารณสุขนั้นเพื่อให้เกิดการตระหนัก เกิดการลงมือปฏิบัติตามแผน บริจากระดมทุน และการทำให้ชุมชนให้ความสนใจกับเรื่องที่กำลังทำอยู่

13. จัดกระบวนการประเมินผลและผลลัพธ์ ควรตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะให้หุ้นส่วนแต่ละฝ่ายระบุนิยามความสำเร็จของงานอย่างไร โดยต้องคำนึงการให้เวลาในช่วงระหว่างการทำกิจกรรมของคนทำงานและการวัดผลที่เกิดขึ้นที่เยาวชนในชุมชน โดยกำหนดตัวชี้วัดความก้าวหน้าและเปรียบเทียบสมรรถนะการทำงานจากปัจจัยสำคัญ ๆ ควบคู่ไปกับการทำงาน รวมทั้งออกแบบกระบวนการและผลลัพธ์การประเมินผล เพื่อตัดสินใจว่าจะดำเนินการโดยการตั้งระยะห่างอย่างไร

14. แยกการประเมินพลังของชุมชนในการขับเคลื่อนงานออกมา ควรดำเนินการประเมินเพื่อดูว่าผลที่ได้รับจากการใช้ชุมชนขับเคลื่อนงานเป็นเช่นไร หุ้นส่วนต่าง ๆ ประสบความสำเร็จในการสร้างความเป็นผู้นำชุมชนหรือไม่ มีการปรับเปลี่ยนบรรทัดฐานค่านิยมของชุมชน การเปลี่ยนความคิดของชุมชนในเรื่องของการเข้ามามีส่วนร่วมในการระดมทุนอย่างไร รวมทั้งประเมินหุ้นส่วนต่าง ๆ จากคุณภาพของแผนยุทธศาสตร์ที่ได้ดำเนินการ จำนวนของแผนทั้งหมดที่ถูกนำไปปฏิบัติจริง ความพึงพอใจของเจ้าหน้าที่และของสมาชิก การร่วมกันระหว่างผู้ที่เป็นตัวแทนจากภาคส่วนต่าง ๆ ความรู้ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของและการเสริมพลังของเหล่าสมาชิก รวมทั้งกลไกของแต่ละภาคส่วนที่จะทำให้การทำงานมีความเป็นทีม และมีการทำอย่างต่อเนื่อง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2551)

แนวทางการขับเคลื่อนของชุมชน

การขับเคลื่อนกระบวนการแผนชุมชน (2553) ได้กล่าวว่า แนวทางการขับเคลื่อนของชุมชนนั้น จะต้องอาศัยกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน โดยเริ่มจากการกระตุ้นจิตสำนึก และความรับผิดชอบของประชาชนในชุมชน ให้มีจิตสาธารณะ และร่วมกันคิด ร่วมกันจัดหา ร่วมกันเรียนรู้ วิเคราะห์เพื่อให้รู้และเข้าใจตน โดยใช้กระบวนการชุมชน คือ การสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพของชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุ แนวทางแก้ไข แล้วกำหนดอนาคตและทิศทางพัฒนาตนเอง หมู่บ้านและชุมชน ออกมาเป็นกิจกรรม/โครงการที่จะแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการการ

พัฒนาในลักษณะจากชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน ซึ่งจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งและพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน โดยอาศัยกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ดังต่อไปนี้

1. เพื่อให้ชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของชุมชน กำหนดอนาคตของชุมชนตนเอง
2. เพื่อให้เกิดกระบวนการในการจัดการชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน เพิ่มคุณค่าทางสังคม และทุนทางเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนา และแก้ไขปัญหาและชุมชน
3. เพื่อให้ชุมชนได้มีเป้าหมาย แนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาให้คนในชุมชนอยู่ดีมีสุขในทุกบ้าน
4. เพื่อให้ชุมชนได้มีแผนรองรับการสนับสนุนจากภายนอกได้อย่าง ครอบคลุม สมบูรณ์ในการส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชนที่ผ่านมา กรมการพัฒนาชุมชน ได้กำหนดขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชนไว้ 4 ขั้นตอน (หนังสือระเบียบวาระ ชุมชน : กรมการพัฒนาชุมชน ปี 2551) ดังนี้
  - ขั้นตอนที่ 1 เตรียมความพร้อมชุมชน โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้นำชุมชน ผู้แทนคุ้มบ้าน อบต. ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรชุมชน
  - ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลเรียนรู้ตนเองและชุมชน กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชน ผู้แทนคุ้มบ้าน อบต. ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรชุมชน ตัวแทนครัวเรือน ประชาชนในชุมชน
  - ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดเป้าหมายและทิศทางการพัฒนา กลุ่มเป้าหมาย ผู้แทนคุ้มบ้าน อบต. ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรชุมชน ประชาชนในชุมชน
  - ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดแผน งานโครงการพัฒนาชุมชน กลุ่มเป้าหมาย ผู้นำชุมชน ผู้แทนคุ้มบ้าน อบต. ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรชุมชน ประชาชน ในชุมชน
  - ขั้นตอนที่ 5 การปฏิบัติตามแผนชุมชน กลุ่มเป้าหมาย คณะกรรมการบริหารชุมชน อบต. หน่วยงานสนับสนุนการพัฒนาในพื้นที่

แนวทางพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชน มีดังนี้

1. แนวทางพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชน เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
  - 1.1 การพัฒนาแนวทางขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองที่เชื่อมโยงชุมชน
  - 1.2 การพัฒนาแนวทางขับเคลื่อนเพื่อสู่การพึ่งตนเองในมิติต่าง ๆ เช่น มิติทรัพยากร มิติประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งอาจทำผ่านการสนับสนุนให้มีโครงการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนหรือสนับสนุนให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรของตนเองผ่านกิจกรรม/ โครงการต่างๆ ให้มากขึ้น
  - 1.3 การดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น สนับสนุนให้มีการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินชีวิต สนับสนุนและเผยแพร่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลองค์กรที่ใช้

หลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการบริหารจัดการชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบหน่วยงานของรัฐให้ดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้วย

2. แนวทางพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชน เพื่อเพิ่มพลังเครือข่ายของชุมชน

2.1 การเสริมสร้างการบริหารจัดการความสัมพันธ์ของเครือข่าย/ชุมชน เช่น การสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในชุมชน

2.2 พัฒนากลไกหนุนเสริมชุมชน เช่น การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าถึงทรัพยากรของภาครัฐ การสนับสนุนให้ชุมชนเข้าร่วมเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาของรัฐในทุกระดับ

2.3 พัฒนาการสื่อสาร ทั้งภายในและสาธารณะ ในชุมชนและเครือข่ายชุมชนโดยใช้สื่อต่าง ๆ ที่หลากหลาย ผลักดันให้การทำงานของชุมชนไปสู่ระดับนโยบาย เช่น การส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปการกระจายอำนาจ ปฏิรูปการเมือง ทั้งในระดับชุมชน โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและระดับชาติ

2.4 การทำงานศึกษาวิจัย เช่น สนับสนุนให้มีการวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมขยายบทบาทขยายการกระจายตัวและความเข้มแข็งของชุมชน ในฐานะที่เป็นเป้าหมายในการพัฒนาพลเมืองไทยศตวรรษที่ 21

3. แนวทางพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชน เพื่อสร้างพลังความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่าย

3.1 ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาระบบความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่าย เช่น อาจผ่านทางคณะกรรมการส่งเสริมชุมชน หรือสนับสนุนให้เกิดเวทีความร่วมมือที่หลากหลายในประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นประเด็นสาธารณะเพื่อให้เกิดการถกเถียง ตัดสินใจ หาทางออกร่วมมือ

3.2 การสร้างภาคีเครือข่ายการทำงานในประเด็นต่าง ๆ เพื่อสานพลังขับเคลื่อนให้เป็นวาระแห่งชาติ อย่างแท้จริง เช่น การปฏิรูปสังคมไทยในประเด็นและพื้นที่ต่าง ๆ สตรีเยาวชน ผู้สูงอายุคนพิการ แรงงานต่างชาติด ฯลฯ

3.3 การส่งเสริมการสื่อสารในสังคมเครือข่ายและระหว่างเครือข่าย ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น social media, social networks พัฒนาหรือหาประเด็นการทำงานในเชิงสร้างสรรค์ เช่น ประเด็นเศรษฐกิจพอเพียง ภัยพิบัติการปฏิรูปชุมชน สังคม การเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง (สำนักเสริมสร้างเข้มแข็งชุมชน, 2550)

ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2548) หมายถึง เป็นแผนการดำเนินงานที่ร่างขึ้นมาอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีองค์ประกอบต่าง ๆ สัมพันธ์สอดคล้องกัน เป็นแผนที่มีวิสัยทัศน์หรือภาพฝันที่วาดไว้ เป็นการร่วมจิต มีเป้าประสงค์อันแสดงถึงเจตจำนงร่วมของทุกฝ่าย ผนึกพลังใจของทุกฝ่ายเพื่อกระทำพันธกิจอันถือเป็นหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อให้เกิดผลกระทบและได้ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ แผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชนที่ดีมาจากการวิเคราะห์อดีต รู้ปัจจุบัน เพื่อไล่ให้ทันอนาคต วิเคราะห์สถานการณ์ที่ผ่านมา วิเคราะห์ทรัพยากร ทูตต่าง ๆ อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่ยังไม่ได้พัฒนาหรือยังไม่ได้พัฒนาเต็มที่ หรือที่ยังซ่อนเร้นอยู่ แผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชนที่ดีเป็นผลที่เกิดจากกระบวนการวางแผนที่ดี บริหารจัดการแผนอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดเป็นประสิทธิผลที่ปรากฏจริง เป็นแผนที่มีเป้าประสงค์ดี ก่อให้เกิดการร่วมมือ มีหลักการดี ก่อให้เกิดการร่วมคิด มีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดการร่วมทำ และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่จัดการดี ก่อให้เกิดการร่วมแรง ในภาษาไทยก็พูดกันเป็นวลีว่า ร่วมแรงร่วมใจ ร่วมคิดร่วมทำ

ธีระพันธ์ เจริญผล (2556) หมายถึง กลไกหรือเครื่องมือที่จะทำให้ชุมชนมีหรือเพิ่มความสามารถในการแข่งขันที่ต้องการ สำหรับทั้งในปัจจุบันและในอนาคต และแนวทางหรือวิธีการที่จะช่วยให้ชุมชนได้มาซึ่งความสามารถในการแข่งขัน

อรุณพิพัฒน์ คำฤทธิ์ (2557) หมายถึง ไม่ใช่พันธกิจ (Mission) แต่ยุทธศาสตร์ คือ แผน (Plan) ที่จะนำชุมชนให้บรรลุพันธกิจที่กำหนด หากชุมชนต้องการชัยชนะชุมชนต้องเตรียมพร้อมสำหรับอนาคต และกำหนดยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนที่จะนำชุมชนไปสู่อนาคตที่เตรียมพร้อมไว้

เป้าหมายยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชน

1. ชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันผ่านวิถีประชาคมหมู่บ้านและการใช้ฐานข้อมูลของหมู่บ้าน
2. ชุมชนมีการจัดการและดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. ชุมชนมีการจัดทำแผนเพื่อการพึ่งตนเองในระดับหมู่บ้าน/ตำบล/เครือข่าย
4. ชุมชนมีการจัดทำแผน 9 ความดีและดำเนินการตามแผนเพื่อถวายเป็นบุญคุณแต่พ่อแห่งแผ่นดิน
5. เครือข่ายภาคประชาสังคมมีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน
6. พัฒนากลไกภาคประชาสังคม
7. ส่งเสริมการสร้างพันธมิตรทางสังคมและการทำงานที่ “เชื่อมร้อยรัฐ ราษฎร์ ประชาชนศาสตร์สื่อและธุรกิจ” (สำนักเสริมสร้างเข้มแข็งชุมชน, 2550)

แนวคิดทุนชุมชน

ในการศึกษางานวิจัยเรื่องการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำเป็นจะต้องมีการทบทวนแนวคิดทุนชุมชน เพราะเป็นแนวคิดที่สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ดังนั้นการทบทวนเอกสารในหัวข้อนี้จึงต้องมีการอธิบายความหมายของทุนชุมชน ทุนชุมชน (ทุนที่ไม่ใช่เงิน) Written by Administrator ได้แก่ 1. ทุนมนุษย์ 2. ทุนสังคม 3. ทุนกายภาพ 4. ทุนธรรมชาติ ดังต่อไปนี้

ความหมายของทุนชุมชน

ทุนชุมชน (2556) หมายถึง ทุนของชุมชนมีทั้งทุนที่เป็นเงินและทุนที่ไม่เป็นเงิน ซึ่งทุนที่ไม่เป็นเงิน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะต่าง ๆ ประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นที่เป็นน้อม ความไว้วางใจกันของชุมชน เครือข่ายความสัมพันธ์ของสมาชิกชุมชน

ทุนชุมชน (ทุนที่ไม่ใช่เงิน) Written by Administrator

ทุนชุมชน (2556) ทุนที่ไม่ใช่เงิน หมายถึง สิ่งที่เป็นมูลค่าหรือมีคุณค่าที่มีใช้เงินตรา แต่หมายถึงสิ่งอื่น ๆ ที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคน เช่น ทุนทรัพยากรที่ก่อให้เกิดผลผลิตที่เป็นความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์ของคน ทุนทางสังคม วัฒนธรรมประเพณีปัจจัยบริการทางโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น (กรมการพัฒนาชุมชน) ได้จำแนกประเภทของ “ทุน” ออกเป็น 2 ส่วน คือ ทุนการเงิน และทุนที่ไม่ใช่เงิน ในส่วนของทุนที่ไม่ใช่เงิน จำแนกได้ 4 ประเภท ได้แก่

1. ทุนมนุษย์ (Human Capital)

ประไพทิพย์ ลือพงษ์ (2555) ได้อธิบายว่า ทุนมนุษย์ หมายถึง ผลรวมของทักษะ ความรู้ความสามารถ และคุณสมบัติเฉพาะส่วนบุคคล โดยเกิดจากการเสริมสร้าง สั่งสม และรวบรวมมาตั้งแต่เยาว์วัย เริ่มจากครอบครัว สังคม โรงเรียน และสถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ รวมถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์ผ่านกิจกรรมทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ยิ่งมนุษย์มีโอกาสได้มีการเรียนรู้และสะสมประสบการณ์มากเท่าใดก็ จะยิ่งมีทุนมนุษย์มากขึ้นเท่านั้น

ศิริภัสสรค์ วงศ์ทองดี (2557) ได้กล่าวว่า ทุนมนุษย์เป็นสินทรัพย์ประเภทหนึ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากตัวตนของมนุษย์ ทุนมนุษย์จึงถูกใช้เพื่อสร้างประโยชน์และเพิ่มผลตอบแทนให้กับเฉพาะเจ้าของทุนเท่านั้น (Park, 2004) ดังนั้นทุนมนุษย์จึงเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีความสำคัญสามารถนำมาสร้างคุณค่าให้แก่องค์กร ทำให้องค์กรเกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน

โดยสรุปแล้ว ทุณมนุษย์ หมายถึง ความรู้ ทักษะ ความสามารถ และประสบการณ์ ต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ทั้งที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด และเกิดจากการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงความรู้ในเชิงปริยาย (Tacit Knowledge) และความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ของมนุษย์ องค์การใดมีทุนมนุษย์ที่มีขีดความสามารถสูงย่อมสามารถนำพาองค์การให้ประสบความสำเร็จตรงตามเป้าหมายที่องค์การกำหนดไว้ได้

2. ทุนสังคม (Social Capital)

อากุท เนติธนากุล และโยธิน แสงวดี (2547) กล่าวว่า ทุนทางสังคม คือ การที่คนมารวมกันและเป็นการนำเอาทั้งความดี ความรู้ มารวมกันและนำไปสู่การสร้างพลังทางสังคมซึ่งสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

ประเวศ วะสี (2540) อ้างใน อากุท เนติธนากุล และโยธิน แสงวดี (2547) กล่าวว่า ทุนทางสังคมคือองค์ประกอบที่เกี่ยวกับความไว้วางใจทางสังคมและเครือข่ายที่ประชาชนสามารถจะดึงปัญหาาร่วมของชุมชน ตลอดจนความเป็นเครือข่ายของสาธารณะ มามีส่วนช่วยในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การให้การสนับสนุนบรรทัดฐาน การเอื้อประโยชน์แก่กัน โดยการสร้างความคาดหวังตามที่ตั้งไว้
2. การเอื้ออำนาจการประสานงานร่วมกันทั้งภายในและนอกชุมชน
3. การสร้างความสัมพันธ์ 2 ทาง บนพื้นฐานของแนวคิดการแบ่งปัน หรือเป็นไปทั้ง 2 ฝ่าย

ชลดา บุญอยู่ (2553) อธิบายว่า “ทุนทางสังคม” หมายถึง การเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่ายด้วยกัน พร้อมกับมีบรรทัดฐาน ค่านิยม และความเข้าใจร่วมกัน อันเอื้ออำนาจให้เกิดความร่วมมือภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม รวมถึงการขยายไปสู่กลุ่มอื่นที่มีความแตกต่างกันที่อยู่ภายในประชาสังคมเดียวกัน เช่น กลุ่มเพศภาวะ (Gender) กลุ่มอาชีพ กลุ่มที่ใช้ภาษาต่างกัน และกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

อากุท เนติธนากุล และโยธิน แสงวดี (2547) กล่าวว่า ทุนทางสังคม หมายถึง ด้วบ่งชี้ถึงการเกาะเกี่ยวกันแล้วก่อให้เกิดเครือข่ายโยงใยที่นำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสถาบันครอบครัวและสถาบันต่างในสังคมซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกอาจนับได้ว่าเป็นแหล่งปฐมภูมิขั้นพื้นฐานของแหล่งทุนสังคมนี้ เชื่อว่าการที่มนุษย์จะกระทำการใด ๆ ต้องเกิดจากการที่มนุษย์มีเหตุผล ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถสร้างคุณค่าให้แก่โครงสร้างทางสังคมในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ใช้ให้เกิดประโยชน์และบรรลุเป้าหมายในประการต่าง ๆ ได้ ดังต่อไปนี้

1. พันธะผูกพัน หมายถึง การคาดหวังและการไว้นับถือในโครงสร้างสังคมนั้น ปัจเจกบุคคลที่อยู่ในโครงสร้างที่มีระดับพันธะผูกพันสูงตลอดเวลาจะมีทุนทางสังคมมาก และการที่มีพันธะผูกพันกับผู้อื่นมากจะส่งผลให้สามารถใช้ทรัพยากรที่จับต้องได้
2. ช่องทางข้อมูลข่าวสาร ทุนทางสังคมคือช่องทางหรือความสัมพันธ์ที่เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล มีการรับฟังข้อมูลซึ่งบางคนอาจไม่ได้รับข่าวสารโดยตรงแต่อาจได้รับข่าวสารผ่านช่องทางอื่น เช่น ญาติ เพื่อนสนิท เป็นต้น
3. บรรทัดฐานของสังคมและการลงโทษที่ได้ผล ทุนทางสังคมจะมีลักษณะเป็นบรรทัดฐานที่ทำให้คนต้องเสียสละประโยชน์ส่วนตนบางส่วนเพื่อประโยชน์ของกลุ่ม การมีบรรทัดฐานและการบังคับใช้กฎ จะช่วยสนับสนุนพฤติกรรมบางอย่างและจำกัดพฤติกรรมบางประเภทด้วย

3. ทุนกายภาพ (Physical Capital)

ทุนกายภาพ (2556) หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต หรือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตที่สนับสนุนการดำรงชีวิตของประชาชน เช่น การคมนาคมขนส่ง ระบบไฟฟ้า ประปา ระบบพลังงาน การสื่อสาร โทรคมนาคม โบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) หมายถึง เป็นสินทรัพย์ที่มีตัวตนและสามารถใช้ในการงานการสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ ประกอบด้วย สินทรัพย์ถาวร เป็นสินทรัพย์ที่สามารถสร้างขึ้นได้ เช่น เครื่องมือเครื่องจักร สิ่งปลูกสร้างและซอฟต์แวร์ ฯลฯ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในชาติเพื่อการส่งออก

4. ทุนธรรมชาติ (Natural Capital)

ทุนธรรมชาติ (2560) หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เป็นตัวกำหนดศักยภาพในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน แหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ดิน น้ำ ภูเขา ทะเล เกษะสัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน น้ำพุ พืชพันธุ์ธัญญาหาร

ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2550) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ทั้งที่ใช้แล้วหมดไป เกิดใหม่ทดแทนได้หรือมีปริมาณไม่หมดสิ้น อันให้ประโยชน์โดยตรงในรูปของปัจจัยการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ซึ่งได้แก่ น้ำ อากาศ แสงอาทิตย์ ดิน ป่าไม้ พืชพันธุ์ ความหลากหลายทางชีวภาพ และสินแร่ เป็นต้น และการให้ประโยชน์ทางอ้อม ในรูปของสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิต รวมทั้งการดำเนินวิถีชีวิตอย่างเป็นปกติสุขของมนุษย์ซึ่ง ได้แก่ คุณภาพอากาศ คุณภาพน้ำ ปริมาณของเสียที่เหลือจาก

การผลิตและการบริโภคที่จะไม่กระทบต่อคุณภาพชีวิต รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และควรค่าแก่ความภาคภูมิใจไปจนถึงชนรุ่นต่อ ๆ ไป เช่น ศิลปกรรม โบราณสถาน เป็นต้น ทูทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จนั้น ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างแต่พื้นฐานในการพัฒนาจะต้องเริ่มจากชุมชนคนในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการกันเอง เพราะคนในชุมชนนั้น ๆ จะรู้และเข้าใจถึงปัญหาความต้องการและทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชน คนนอกเป็นเพียงผู้ช่วยส่งเสริมเท่านั้น และรากฐานสำคัญที่จะนำชุมชนนั้น ๆ ให้ก้าวไปสู่ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้นั้น จะต้องเริ่มจากตัวคนในชุมชนก่อน จะต้องเรียนรู้ว่าแต่ละคนในชุมชนมีคุณค่าที่ต่างกันไป และทุกคนล้วนมีความสามารถมีภูมิปัญญาเป็นของตนเองในชุมชนนั้น ๆ ก็มีทุนชุมชนไม่ว่าจะเป็น ทุนมนุษย์ ทุนความรู้ ทุนทรัพยากร ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนเงินตรา ฯลฯ ซึ่งชุมชนนั้น ๆ จะต้องค้นหาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชนและฝ่ายต่าง ๆ เพื่อที่จะบริหารจัดการทุนชุมชน ที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ มีความเหมาะสมต่อสภาพความเป็นอยู่วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ ในชุมชนที่มีกระบวนการจัดการทุนชุมชนได้เหมาะสมชุมชนนั้น ๆ ก็จะกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ เพราะเรียนรู้ที่จะจัดการทุนในชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างเป็นงานอาชีพต่าง ๆ และยังสามารถลดการพึ่งพาจากภายนอกชุมชนก็จะกลายเป็นชุมชนที่ยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน

ในการศึกษางานวิจัยเรื่องการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำเป็นจะต้องมีการทบทวนแนวคิดทุนชุมชน เพราะเป็นแนวคิดที่สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนได้ลุกขึ้นมาขับเคลื่อนในการอนุรักษ์ทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ดังนั้นการทบทวนเอกสารในหัวข้อนี้จึงต้องมีการอธิบายความหมายของป่าชุมชน ประเภทของป่าชุมชน ความสำคัญของป่าชุมชน การใช้ประโยชน์ป่าชุมชน การจัดการป่าชุมชน กระบวนการจัดการป่าชุมชน ดังต่อไปนี้

ความหมายของ "ป่าชุมชน"

ป่าชุมชน หมายถึง ที่ดินของป่าชุมชน ที่ชุมชนได้จัดการดำเนินการให้ได้รับการอนุญาตตามกฎหมาย โดยดำเนินการร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ในการจัดกิจกรรมงานด้านป่าไม้ ซึ่งอยู่ภายใต้ กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ และแผนงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีความสอดคล้องเกี่ยวกับด้านความเชื่อและด้านวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ การจัดการด้านป่าไม้จะต้องการดำเนินการดังกล่าว เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

กรมป่าไม้ (2555) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ป่าของสมาชิกในชุมชน กลุ่มสมาชิกของชุมชนหรือสถานบันองค์กรในชุมชนนั้น ได้ร่วมกันดูแลรักษาไว้เพื่อประโยชน์ ในความหมายเฉพาะ คือ รูปแบบของการจัดการป่าชุมชน ที่ได้นำองค์ประกอบของความต้องการของสมาชิกในชุมชน และสมาชิกของชุมชน เป็นผู้รับทราบการประโยชน์ในการเข้ามามีร่วมในชุมชนนั้น

คณะอนุกรรมการพิจารณาแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน (2556) ได้กล่าวไว้ว่า “ป่าชุมชน” เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งทางวนศาสตร์ของชุมชน คือ พื้นที่ป่าไม้ของชุมชนที่ได้รับการจัดสรรแบ่งส่วนหรือกำหนดไว้ให้เป็นพื้นที่ป่าไม้ของชุมชน โดยมีระบบการจัดการป่าไม้ชุมชน เพื่อที่ชุมชนจะได้นำผลประโยชน์จากการใช้ป่าชุมชนอย่างยั่งยืนและถาวร ตามกฎเกณฑ์ที่ชุมชนได้กำหนดไว้ สามารถสอดคล้องกับด้านความเชื่อและด้านวัฒนธรรมของสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ เป็นสำคัญ

โกมล แพรกทอง (2535) ได้กล่าวไว้ว่า “ป่าชุมชน” คือ รูปแบบของการจัดการป่าชุมชน ที่ได้นำเอาความต้องการของสมาชิกในชุมชนที่จะพึงพึงการใช้ประโยชน์จากป่า มาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าชุมชนนั้น โดยการให้สมาชิกในชุมชนนั้นมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าชุมชน เพื่อที่จะให้สมาชิกในชุมชนผู้นั้นได้รับผลประโยชน์จากป่าชุมชนดังกล่าว คือ เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2544) ได้อธิบายไว้ว่า เป็นพื้นที่ซึ่งรัฐกำหนดไว้ให้ชุมชนได้ใช้ผลประโยชน์ทางด้านป่าไม้ตามวัตถุประสงค์ของชุมชนนั้น โดยที่ชุมชนนั้นจะเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดผลประโยชน์อย่างต่อเนื่องและถาวร

เสนห์ จามริก และยศ ตันติสมบัติ (2536) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นขบวนการทางสังคมอย่างหนึ่ง มีการรวมตัวกันเป็นองค์กรของสมาชิกในระดับชุมชน เพื่อที่จะให้มีเครือข่ายในระบบนิเวศน์ในการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรป่าชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรสินส่วนรวมของชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นธรรมบนฐานของระบบความคิด ภูมิปัญญา อุดมการณ์ และสิทธิชุมชน ซึ่งเน้นหลักการศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนเป็นหลัก

จากคำนิยามของคำว่า “ป่าชุมชน” มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายแตกต่างกัน ซึ่งจะเห็นสาระสำคัญของป่าชุมชนอยู่ 3 ประการ คือ 1. ต้องมีพื้นที่เพื่อเป็นพื้นที่ของชุมชนเข้าไปจัดการป่าเพื่อประโยชน์ของชุมชน 2. ต้องมีขบวนการของชุมชนในการเข้าไปจัดการป่าชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชน 3. ต้องมีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนตามความประสงค์ของชุมชนอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ดังนั้น “ป่าชุมชน” จึงหมายถึง พื้นที่ที่ได้รับการจัดการของชุมชน โดยมีขบวนการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดประโยชน์ตามความประสงค์อย่างยั่งยืน (สำนักจัดการป่าชุมชน, 2556)

ประเภทของป่าชุมชน

1. ป่าชุมชนที่รักษาระบบนิเวศเป็นป่าธรรมชาติ ซึ่งป่าชุมชนทั่วประเทศที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้จัดให้มีขึ้นมีลักษณะเป็นป่าธรรมชาติ ที่สอดคล้องหลักการและเหตุผลในร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน

2. ป่าชุมชนที่ให้ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ เป็นสวนป่า ปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น ยูคาลิปตัส เป็นป่าชุมชนที่กรมป่าไม้สนับสนุน

หมายเหตุ การจัดสร้างสวนป่าไม่ควรนำเข้ามาผูกกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน เนื่องจากมีพระราชบัญญัติสวนป่าอยู่แล้ว ชุมชนใดจะสร้างสวนป่าก็สามารถดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติสวนป่าได้ (สำนักจัดการป่าชุมชน, 2556)

ความสำคัญของป่าชุมชน

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (2556) นักวิชาการป่าไม้ของโลก ได้มีความเห็นพ้องกันว่า “ป่าไม้ของโลก” โดยเฉพาะป่าเขตร้อน (Tropical forest) กำลังถูกทำลายลดลงไปอย่างรวดเร็ว และป่าไม้เหล่านั้นส่วนใหญ่อยู่ในเขตประเทศด้อยพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งมักจะเป็นประเทศที่มีโครงสร้างทางการเมืองแบบเผด็จการหรือกึ่งเผด็จการ กล่าวคือ อำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของประเทศเหล่านั้น คือ ป่าไม้ตกอยู่ในมือกลุ่มผู้ปกครองจำนวนมีน้อย การใช้ประโยชน์จากป่านั้นจึงเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดผลเสียใหญ่ ๆ 2 ด้าน คือ

1. ป่าไม้ถูกมองว่าเป็นเพียงแหล่งผลิตไม้ เพื่อส่งออกไปเป็นรายได้หลักของประเทศ ที่ควรถูกตัดเพื่อนำขายหารายได้เข้าประเทศเท่านั้น หากปล่อยให้ไม้โตตามใจก็จะเป็นการสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงไปอย่างรวดเร็ว

2. มีเพียงคนส่วนน้อยเท่านั้นที่จะได้ผลประโยชน์จากการจัดการป่าไม้ เพราะคนส่วนใหญ่คิดว่ารัฐเท่านั้นที่จะถือว่าป่าไม้และทรัพยากรอื่น ๆ จากป่าไม้เป็นของรัฐ ประชาชนแต่ละคนไม่ได้ คนเหล่านั้นจึงมักตกอยู่ในสภาพผู้บุกรุกป่าไม้และผู้ลักลอบตัดฟันไม้ ทั้ง ๆ ที่ชีวิตของพวกเขาเหล่านั้นต้องพึ่งพิงอาศัยป่าไม้มาโดยตลอด แต่ก็ต้องตกอยู่ในสภาพของผู้กระทำความผิดตามกฎหมายของรัฐ

อาจสรุปได้ว่า การจัดการป่าไม้ในแนวทางที่รัฐเป็นเจ้าของป่าไม้ ก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศของแต่ละประเทศและของโลก และยังก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการกระจายผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้นั้น จึงมีการเสนอให้เปลี่ยนแปลงปรัชญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้นั้นเสียใหม่ โดยมีเหตุผลหลัก 2 ประการ คือ

1. ไม่ทำลายป่าไม้ พร้อมทั้งดูแลรักษาและฟื้นฟูสภาพระบบนิเวศป่าไม้ให้ดีขึ้น
2. ขณะเดียวกันก็หาทางให้ผู้คนรอบ ๆ ป่าไม้และผู้คนในป่าไม้ ซึ่งเป็นผู้คนส่วนใหญ่ เหล่านั้นเป็นเพียงกลุ่มคนผู้เสียเปรียบในสังคม ที่ได้รับผลประโยชน์จากที่ดินในป่าและทรัพยากรจากป่าไม้มากขึ้น

ในที่สุดก็พบว่า แบบแผนของการใช้ประโยชน์ที่ดินและป่าไม้ ผู้คนในชนบทของประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย ได้กระทำกันอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลายาวนานนั่นเอง คือ คำตอบนักวิชาการ จึงได้มีการตั้งชื่อแบบแผนการใช้ทรัพยากรป่าไม้ที่มีป่าไม้เป็นศูนย์กลางของการผลิต และการดำรงชีวิตของชาวบ้าน โดยมีพวกเขาเป็นเจ้าของ เป็นผู้จัดการและได้รับประโยชน์ว่า ‘ป่าชุมชน’ หรือ ‘Community Forestry’

นอกจากนี้ ป่าชุมชนยังมีความหมายในทางด้านการพัฒนาทางการเมืองอีกด้วย กล่าวคือ การพัฒนาไปสู่ระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยโดยแท้จริง ไม่ใช่อยู่ที่การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีสิทธิเลือกผู้แทนฯ เท่านั้น แต่คือ การกระจายความเป็นเจ้าของในที่นี้ คือ เป็นผู้ใช้อำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ให้กับชุมชนต่างหาก (สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ค.พ.ส.ส., 2556)

การใช้ประโยชน์ป่าชุมชน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2556) ได้อธิบายว่า การจะทำให้ป่าชุมชนคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ต้องใช้เพื่อลดรายจ่ายให้แก่ชุมชนและครัวเรือน เช่น การเก็บผลิตผลจากป่าเพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน, การตัดไม้เพื่อใช้ในกรณีจำเป็นในครัวเรือน เพื่อประโยชน์สาธารณสุขของชุมชนตามกติกาที่ชุมชนกำหนดไว้ ป่าชุมชนจึงต้องฟื้นฟูและพัฒนาให้ เป็นป่าธรรมชาติ ไม่ใช่ป่าเศรษฐกิจหรือหาวิธีใช้ประโยชน์ในเชิงรายได้อื่น ๆ ไม่สิ้นสุด

การจัดการป่าชุมชน

การจัดการป่าชุมชน หมายถึง การรวบรวมเอาหลักวิชาการสาขาต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์ ทางเทคนิค ทางเศรษฐศาสตร์ป่าไม้ และทางสังคมศาสตร์ มาใช้ดำเนินการในพื้นที่ป่าของชุมชน เพื่อผลในด้านอนุรักษ์ การป้องกัน การปรับปรุงให้ดีขึ้น และให้ได้ผลผลิตสูงสุดและยั่งยืน (สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ค.พ.ส.ส., 2556)

การจัดการป่าชุมชนเพื่อประโยชน์ทางตรงและทางอ้อม

ประโยชน์ทางตรง ได้แก่ ไม้ ซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ในการปลูกสร้างบ้านเรือนและทำเครื่องเรือน เช่น เติง ตู โตะ แก้อ้อ ฯลฯ ใช้ทำเครื่องมือกลกรรม เช่น แอก ไถ คราด ฯลฯ ใช้ใน

กิจการประมง เช่น ทำเสาโป๊ะ ฯลฯ ใช้ในกิจการขนส่ง เช่น ต่อเรือ ต่อตัวถังรถบรรทุก เกวียน และไม้หมอนรถไฟ เป็นต้น นอกจากนี้ได้ไม่มาใช้ประโยชน์ดังกล่าวแล้ว ยังจะได้ผลิตผลจากป่า ซึ่งเรียกว่า “ของป่า” เช่น กลอย หัวมัน เห็ดต่าง ๆ สมุนไพร หวาย ไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ น้ำมันยาง ยางรัก ถ่าน ฟืน ฯลฯ เป็นต้น อีกด้วย

ประโยชน์ทางอ้อม เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ช่วยป้องกันอุทกภัย ทำให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล ป้องกันการพังทลายของหน้าดิน ช่วยทำให้ดินดี ช่วยป้องกันลมพายุ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นภูมิประเทศสวยงาม (สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ๒.พ.ส.ส., 2556)

กระบวนการจัดการป่าชุมชน

สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ๒.พ.ส.ส. (2556) กระบวนการจัดการป่าชุมชนจะต้องสอดคล้องกับสถานการณ์เชิงนโยบายของรัฐ ทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่ แนวคิดของชุมชนและปัญหาที่เผชิญอยู่ นำมากำหนดเป้าหมายในการ จัดการป่าชุมชน โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน จากนั้นจัดทำแผนการจัดการ โดยมุ่งเป้าหมายเพื่อการใช้สอยพร้อม ๆ ไปด้วยกับการอนุรักษ์เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน นอกจากนี้ต้องการทบทวนเพื่อการปรับปรุงการดำเนินงานให้ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

พระราชบัญญัติป่าชุมชน (2561)

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำเป็นจะต้องมีการทบทวนพระราชบัญญัติป่าชุมชน เพราะเป็นสาระสำคัญของการตั้งป่าชุมชนที่สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนประสบความสำเร็จในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ดังนั้นการทบทวนเอกสารในหัวข้อนี้จึงต้องมีการอธิบายสาระสำคัญของพระราชบัญญัติ ดังต่อไปนี้

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติ

1. ให้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งพื้นที่ป่าชุมชน และพื้นที่ป่าชุมชนที่มีการจัดตั้งป่าชุมชนอยู่แล้วนั้น ให้อยู่ภายใต้การบังคับของกฎหมายว่าด้วยเรื่องของป่าไม้ โดยกฎกระทรวงว่าด้วยเรื่องป่าสงวนแห่งชาติหรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของป่าไม้นั้น เว้นแต่พระราชบัญญัตินี้จะได้บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

2. ให้มีการกำหนดให้มีคณะกรรมการนโยบายป่าของชุมชน ซึ่งจะต้องประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นประธานกรรมการ มีอำนาจหน้าที่ ในการเสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับนโยบายป่าของชุมชน โดยให้มีการจัดตั้งป่าของชุมชน และเครือข่ายป่าของชุมชน ให้การพิจารณาและความเห็นในเรื่องที่เกี่ยวกับป่าของชุมชน เสนอแนะในเรื่องของการออกกฎหมาย การกำหนดระเบียบ การพิจารณาอุทธรณ์ และการเสนอแนะต่อ คณะรัฐมนตรีเพื่อกำหนดงบประมาณ มาตรการ และกลไกทางการเงิน

3. ให้มีการกำหนดคณะกรรมการป่าของชุมชนในประจำจังหวัด ซึ่งประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานกรรมการ มีอำนาจหน้าที่ พิจารณาและประกาศคำขอ เพิ่ม ลด หรือ เพิกถอนป่าชุมชน ตรวจสอบรายละเอียดที่ระบุในคำขอจัดตั้งเป็นพื้นที่ป่าชุมชน โดยให้มีการถอดถอน หรือแต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและเจ้าหน้าที่ป่าชุมชน จัดให้มีการประเมินผลของการจัดการป่า ชุมชนในจังหวัด และให้มีการจัดทำรายงานเสนอคณะกรรมการนโยบายป่าของชุมชน อย่างน้อยปีละ หนึ่งครั้ง

4. ให้มีการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการขอจัดตั้งพื้นที่ป่าชุมชน โดยในพื้นที่ ป่าชุมชนจะต้องกำหนดบริเวณพื้นที่ไว้เพื่อการอนุรักษ์ บริเวณพื้นที่เพื่อไว้สำหรับการใช้ ประโยชน์ และบริเวณพื้นที่เพื่อไว้เพื่อการอนุรักษ์เพียง ให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ สภาพ ความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ของป่าชุมชนเป็นหลักในการจัดตั้งพื้นที่ป่า ชุมชนซึ่งมีผลต่อเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว

5. ให้มีการกำหนดคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนและสมาชิกป่าชุมชน มีอำนาจ หน้าที่ การจัดการป่าของชุมชน กำหนดให้มีแผนจัดการป่าของชุมชน และกำหนดให้มีหลักเขต ป้าย หรือเครื่องหมายอื่น ๆ แสดงแนวเขตป่าของชุมชนบริเวณพื้นที่เพื่อไว้เพื่อการอนุรักษ์ บริเวณพื้นที่ เพื่อไว้สำหรับการใช้ประโยชน์ป่าของชุมชน เพื่อให้ประชาชนเห็นได้ว่าเป็นเขตป่าชุมชน

6. ให้มีการกำหนดการควบคุมดูแลพื้นที่ป่าของชุมชน กำหนดอำนาจหน้าที่ของ เจ้าหน้าที่ป่าชุมชน และกำหนดการห้ามกระทำการภายในพื้นที่ป่าชุมชนในเรื่องของ การห้ามทำไม้ใน บริเวณป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ การห้ามใช้เป็นที่อยู่อาศัยหรือที่ทำกินในบริเวณป่าชุมชน การห้ามมิ ให้บุคคลผู้ใดเข้ามา ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่า ขุดหาแร่ ล่าสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ ป่าคุ้มครอง และกระทำการด้วยประการใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าชุมชน ยกเว้นแต่การ กระทำตามที่พระราชบัญญัติให้กระทำได้ ทั้งนี้ยังกำหนดเกี่ยวกับการอนุญาตให้บุคคลสามารถเข้าไป กระทำการใด ๆ เพื่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัย หรือสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพได้

7. ให้มีการกำหนดให้อธิบดี มีอำนาจหน้าที่ สามารถเพิกถอนป่าชุมชนทั้งแปลงหรือ แต่บางส่วนได้ โดยคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนขอให้เพิกถอนป่าชุมชน เพราะว่าพื้นที่ป่าชุมชนถูก ทอดทิ้งไม่มีจัดการพื้นที่ป่าชุมชนนั้น ต่อเนื่องติดต่อกันเป็นระยะเวลา 1 ปี โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร

ไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ ตามระเบียบและข้อบังคับที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้ อันเป็นเหตุให้พื้นที่ป่าชุมชนได้รับความเสียหายและมีเหตุไม่ควรวางใจให้จัดการป่าพื้นที่ชุมชนต่อไป และเมื่อมีเหตุผลความจำเป็นทางด้านการจัดการเพื่อความมั่นคงแห่งรัฐ ตามความเห็นชอบของคณะกรรมการนโยบายป่าชุมชนนั้น การเพิกถอนพื้นที่ป่าชุมชนนั้นให้มีผลเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ทั้งนี้รวมทั้งทรัพย์สินส่วนกลางของป่าชุมชนที่ถูกเพิกถอนหากเป็นอสังหาริมทรัพย์ ให้ตกเป็นของแผ่นดิน ส่วนที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ให้กรมป่าไม้ได้ดำเนินการเก็บไว้เพื่อใช้ในกิจกรรมจัดการป่าชุมชนต่อไป

8. ให้มีการกำหนดให้บุคคลทำการชำระเงิน ค่าธรรมเนียม ค่าตอบแทน และค่าบริการ ในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าของชุมชน เงินที่เก็บได้ดังกล่าว ให้เป็นเงินที่มีผู้บริจาค ให้เงินสนับสนุนจากรัฐบาลและเงินรายได้อื่น ๆ ให้มีการเก็บรักษาไว้ใช้จ่ายสำหรับในกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนต่อไป โดยไม่ต้องนำมาส่งคลังเพื่อเป็นรายได้ของแผ่นดิน

9. ให้มีการกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน กฎ ระเบียบ ของคณะกรรมการนโยบายป่าชุมชน หรือข้อบังคับของคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนเกี่ยวกับเรื่องของการจัดการพื้นที่ป่าของชุมชน ผู้กระทำการฝ่าฝืน กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ เช่น การลักลอบตัดไม้ในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์นำมาใช้ทำเป็นที่อยู่อาศัย หรือการกระทำใด ๆ เพื่อเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพของพื้นที่ป่าชุมชน นอกจากนี้ บรรดาไม้หรือของป่าที่ได้มาให้ความผิดตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ บรรดาทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ริบเสียทั้งสิ้นไม่ว่าจะมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่อย่างไรก็ตาม

10. ให้มีการกำหนดการออกกฎกระทรวง ระเบียบ และข้อบังคับ เพื่อปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ ภายในระยะเวลา 1 ปี นับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ (ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา (นายกรัฐมนตรี) วันที่ 22 พฤษภาคม 2561)

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ในการศึกษางานวิจัยเรื่องการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำเป็นจะต้องมีการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และทำให้ผู้วิจัยสามารถนำแนวคิดการมีส่วนร่วมมาศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยได้อย่างถูกต้องตามแนวคิดการมีส่วนร่วม ดังนั้นการทบทวนเอกสารในหัวข้อนี้จึงต้องมีกรอบอธิบายความหมายของการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และปัจจัยการมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วม

สิทธิชัย เสรีสงแสง (2535) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงไม่หมายความเพียงการดึง ประชาชนเข้ามาร่วมโครงการที่รัฐเป็นผู้กำหนด “รูปแบบเป้าหมายของงาน” และ “กำหนดให้มีการเข้าร่วมงาน” ดังที่ผ่านมา แต่จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกรับผิดชอบและมีบทบาทอย่างเต็มที่ ตั้งแต่คิดค้นปัญหาวางแผนปฏิบัติงาน ดูแลกำกับ ตลอดจนประเมินผลติดตามงาน ดังนั้นการมีส่วนร่วมที่แท้จริงจึงหมายความถึงการมอบอิปไตยขั้นพื้นฐานคืนสู่ปวงประชาชน การพยายามจัดตั้งและพัฒนาองค์กรภาคประชาชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของตนเองเป็นสำคัญ

ปิยะนุช เงินคล้าย (2540) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า คือ การที่บุคคลกระทำการในเรื่องหนึ่งเรื่องใด หรือประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจไม่ว่า เขาจะได้ปฏิบัติอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม ไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรง แต่มีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ห่วงใยก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วม

ศันสนีย์ นิจพานิช (2542) ได้สรุปว่าการมีส่วนร่วมหมายถึงกระบวนการที่ประชาชน หรือ ชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อเข้ามามีบทบาทในการวางแผน จัดการดำเนินงาน ควบคุมกำกับ ติดตามผลและรับผลประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ต่อการ ดำรงชีพในสังคมหรือชุมชนนั้นอย่างมีศักดิ์ศรี การมีส่วนร่วมนั้นประชาชนจะได้รับการพัฒนาการรับรู้ สติปัญญาอันจะนำไปสู่การตัดสินใจดำเนินการด้วยตนเอง

พัชนี นาถประชา และ อเล็กซานดรา สตีฟเฟน (2534) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม เป็น กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการพัฒนาชุมชนของตนเอง หมายถึงว่าเขาจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องดังนี้

- 1) การวิจัย
- 2) การวางแผน
- 3) การดำเนินการและการจัดการ
- 4) การติดตามและประเมินผล
- 5) การกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของกลุ่มนั้น

เกิดขึ้นมาอีกระดับหนึ่งคือการเริ่มรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อทำงานร่วมกัน การมีส่วนร่วมในระดับสูงสุดนั้น คือการที่ประชาชนตระหนักชัดว่าเขาต้องเป็นผู้ควบคุมสถานการณ์ที่มี ผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเขาได้

นัฐวุฒิ วงศ์ประสิทธิ์ (2552) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็น กระบวนการในการพัฒนาว่า คือการเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1) กระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น

2) ในการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่าง ๆ โดยความสมัครใจ

เจมส์ คีดี ปิ่นทอง (2524) ได้เสนอว่าในการพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วมนี้ นักพัฒนาจะต้อง มีความเชื่อพื้นฐานอยู่ 3 ประการคือ 1) คนมีศักดิ์ศรี 2) คนมีความสามารถ และ 3) ความสามารถของคนพัฒนาได้ นอกจากนี้ นักพัฒนาจะต้องมีหลักการในการทำงานอยู่ 5 ประการ คือ 1) ไปหาประชาชน 2) อยู่ร่วมกับประชาชน 3) เรียนรู้จากประชาชน 4) ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง 5) ให้ประชาชนตัดสินใจด้วยตัวของเขาเอง บทบาทของนักพัฒนาจึง 1) เป็นผู้กระตุ้นเร่งเร้าให้ชาวบ้านคิดทำ 2) เป็นผู้ชักนำและประสานทรัพยากรทั้งในและนอกท้องถิ่น 3) เป็นผู้ให้ข่าวสารข้อมูล 4) เป็นเพื่อนร่วมคิดร่วมทำแต่ไม่ใช่ทำให้

การมีส่วนร่วมได้ถูกตีความไปในความหมายต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพความคิดความเชื่อของแต่ละบุคคลกาลเวลาและยุคสมัย นำไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่นที่ เป็นทางเลือกของการพัฒนาตามแนวคิดของ อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2548) ที่กล่าวถึงพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ คือ 1) กลไกการพัฒนาเคลื่อนย้ายจากรัฐสู่ประชาชน โดยองค์กรท้องถิ่นที่มีบทบาทหลักในการพัฒนา 2) เป้าหมายการพัฒนาคือการพัฒนาขีดความสามารถเพื่อพึ่งและพัฒนาตนเองไม่ใช่พึ่งพารัฐหรือองค์กรพัฒนาจากภายนอก 3) กระบวนการพัฒนายึดหลักจากล่างสู่บนมากกว่าบนลงล่าง และเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่นในการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องยึดแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

1. ต้องถือว่าองค์กรท้องถิ่นเป็นตัวหลักในการแก้ปัญหาด้วยการพึ่งตนเององค์กรจากส่วนกลางเป็นเพียงตัวกระตุ้น ตัวเสริมหรือสนับสนุนเท่านั้น

2. กิจกรรมการพัฒนาจะต้องเริ่มจากพื้นฐานขององค์กรท้องถิ่น กล่าวคือคำนึงถึงชีวิตที่ดำรงอยู่ในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน พึ่งตระหนักว่าการยึดเหนี่ยวกิจกรรมการพัฒนาซึ่งกำหนดตาม กรอบความคิดจากองค์กรภายนอกชุมชน นอกจากจะไม่นำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงแล้วยังเป็น การทำลายศักยภาพในการแก้ปัญหาของชุมชน สร้างลักษณะขาดความมั่นใจในตนเองและเป็นการ พึ่งพาพลังภายนอกชุมชนตลอดเวลา

3. การมีส่วนร่วมขององค์กรในท้องถิ่นน่าจะครอบคลุมถึงการกระจายและการสื่อสารข้อมูล เพื่อพัฒนาขีดความรู้และเพิ่มขีดความสามารถในการแก้ปัญหาของชุมชนในท้องถิ่นอีกด้วย

จากความหมายที่หลากหลายดังกล่าวแล้วข้างต้นเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมนี้หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่คนในชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพในสังคมหรือชุมชนอย่างมีศักดิ์ศรี มีสำนึกรับผิดชอบและมีบทบาทเต็มที่

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น

การจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ผ่านมาในอดีตถือว่า มีการวางแผนการจัดการจากรัฐบาลโดย เป็นแบบบนลงล่าง (Top-Down) และพบว่าที่ผ่านมาได้ประสบกับปัญหาการเสื่อมโทรมของ ทรัพยากรป่าไม้ เกิดปัญหาความขัดแย้งกับชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการที่รัฐอาศัย ความชอบธรรมทางกฎหมายเข้าควบคุมและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (ฉลาดชาย รมิตานนท์ อ่างใน สมศักดิ์ กองอินทร์, 2540) กล่าวว่าคนส่วนใหญ่ควรเป็นผู้ใช้อำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. **ขั้นหลักการ** โดยหลักการจะต้องยอมรับว่าทรัพยากรเป็นของประชาชน รัฐเป็นเพียงผู้ที่ดูแลรักษาไว้ในนามของประชาชนเท่านั้น สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญที่ระบุว่า ประชาชนคนไทยเป็นเจ้าของประเทศ เพราะฉะนั้นทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ฯลฯ เป็นของประชาชนคนไทยนั่นเอง

2. **ขั้นวิธีการ** เมื่อหลักการประชาธิปไตยถือว่า ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ วิธีการคือให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพสูงสุดและเป็นธรรมที่สุดในรูปของการกระจายอำนาจ เช่น การจัดการป่าชุมชน การจัดการน้ำโดยชุมชน เป็นต้น

3. **ขั้นผลที่ได้** การจัดการทรัพยากรในระบอบประชาธิปไตย มีวัตถุประสงค์สูงสุดคือความเป็นธรรม อันได้แก่เพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ แต่จะต้องไม่ทำลายหรือละเมิดสิทธิของคนส่วนน้อย การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องสำคัญประการหนึ่งของ การกระจายอำนาจให้กับการปกครองท้องถิ่น เนื่องจากเป็นการกระจายอำนาจให้กับชุมชนมีสิทธิที่จะดูแลรักษาจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น (สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2542) โดยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนมีสิทธิในการดูแล ได้แก่

1. การดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีขนาดเพียงพอกับกำลังดูแลและมีความผูกพันอยู่กับชุมชน ควรที่จะมอบให้ชุมชนเป็นผู้ดูแลรักษาภายใต้ กรอบเกณฑ์และการกำกับดูแลอยู่ห่าง ๆ ของรัฐ เช่น กรณีป่าต้นน้ำใกล้บ้าน พุงหญ้าเลี้ยงสัตว์ แหล่ง ประมงชายฝั่งที่หากินกันมานาน รวมไปถึงแหล่งน้ำในท้องถิ่นด้วย

2. การดูแลจัดการทรัพยากรส่วนรวม เช่น ต้นน้ำลำธารของกลุ่มน้ำนั้น แม้จะยังต้องอาศัยอำเภอและกลไกของรัฐจัดการดูแลแบ่งปันเป็นส่วนรวมก็ตาม แต่ก็ควรให้ชุมชนมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการด้วย หากเปิดให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมผ่านองค์กรชุมชนของตนทั้งโดยมาตรการไต่สวน การรับฟังความเห็นของประชาชนก่อนตัดสินใจดำเนินการใด ๆ ไปจนถึงการให้มีตัวแทนร่วมอยู่ในองค์กร ก็จะเป็นผลต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยไปด้วย เพราะประชาชนมีโอกาสที่จะทัด

ทาน ตรวจสอบการพัฒนาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของตนและสามารถเข้าร่วมกับกระบวนการทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. องค์กรชุมชน นอกจากมีหน้าที่ให้บริการสาธารณะภายในชุมชนแล้ว งานขององค์กรปกครองท้องถิ่นที่ควรจะมีมากขึ้น คือการเป็นตัวแทนชุมชนในด้านทรัพยากรชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยดูแลส่วนที่ยังคงเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐ ซึ่งอาจมีการกำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติ มีการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนทุกครั้งที่มีการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน มิฉะนั้นองค์กรปกครองท้องถิ่นนั้นไม่อาจกล่าวอ้างใช้ สิทธิของชุมชนได้ เมื่อกำหนดไว้เช่นนี้ แล้วประชาชนทั้งที่เป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่มแบบไม่เป็นทางการย่อมมีโอกาสที่จะตรวจสอบติดตามหรือท้วงติง ปกป้องการใช้สิทธิโดยอำเภอใจของตัวแทนของตนได้ในที่สุด

ปัจจัยการมีส่วนร่วม

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) ได้กล่าวว่า ปัจจัยของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทขึ้นอยู่กับ

1. ความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองที่สามารถที่จะช่วยตนเองพร้อมกับช่วยเหลือผู้อื่นได้ และจะต้องแสดงศักยภาพจะเข้าร่วมต่อการพัฒนา

2. โครงสร้างเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่มีเงื่อนไขแบบเศรษฐกิจ เป็นข้อเรียกร้องเบื้องต้นจะทำให้คนจนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมและกลุ่มคนจนในหมู่บ้านและวิธีการแสดงออกในรูปแบบตามประเพณีมาใช้ในการพัฒนา

3. หน่วยครอบครัวมีความเข้าใจในเรื่องการมีส่วนร่วม จะมีผลต่อการมีส่วนร่วมและการควบคุมจากเบื้องล่าง (Control from below) มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก็คือ พลังทางสังคม อันได้แก่ มาตรการทางสังคม วัฒนธรรม และศาสนา

4. การให้อิสระแก่กลุ่มชาวบ้านที่จะร่วมตัดสินใจด้วยกันในกิจกรรมต่าง ๆ จะสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเองให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

5. การตัดสินใจรวมกลุ่มไม่ได้เป็นหลักการตามเหตุผลของการเก็งกำไรผลประโยชน์สูงสุดทางวัตถุ หากแต่ตัดสินใจเข้าร่วมบนพื้นฐานคุณค่าอย่างอื่น ผลประโยชน์ทางวัตถุเป็นสิ่งที่ตามมาจริงและมั่นใจมากขึ้นว่า ผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอกัน และผู้มีส่วนร่วมจะต้องมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการนั้นด้วย

ชูเกียรติ ภัทลี (2536) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ซึ่งจะประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้ คือ (1) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ (2) ปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา ขนาดครอบครัว อาชีพ รายได้ การเป็นสมาชิกกลุ่ม และความยาวนานในการอยู่อาศัย

และ (3) ปัจจัยด้านการติดต่อสื่อสาร ได้แก่ การติดต่อสื่อสารทั้งการสื่อสารมวลชนและสื่อบุคคลจาก ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมต่าง ๆ นี้ จากการศึกษาของสุวรรณี คงทอง (2536) พบว่า ปัจจัยที่มีผล ต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ อายุ เพศ อาชีพ สมาชิกในวัยแรงงาน การศึกษา ขนาดพื้นที่ที่ถือครองของครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่มการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม การเข้ารับการศึกษา สถานภาพทางสังคม ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน และการรับฟัง ข่าวสาร

Cohen and Uphoff (1977 อ้างใน สุขชาติ พิลาคเดช, 2551) ได้เสนอบริบทของการ มีส่วนร่วมว่าในการพิจารณาการมีส่วนร่วมจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสภาพแวดล้อม ซึ่งมีความซับซ้อน อย่างมาก ได้แก่ (1) ปัจจัยทางกายภาพและชีวภาพ (2) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ (3) ปัจจัยทางด้าน การเมือง (4) ปัจจัยทางสังคม (5) ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม และ (6) ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ และ เสนอว่ามีบุคคล 4 ฝ่ายที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชนบท ประกอบด้วย ประชาชนท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคคลภายนอก สำหรับการมีส่วนร่วม ของประชาชนนั้นยังมีปัจจัยหลายอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่ (1) อายุ และ เพศ (2) สถานภาพในครอบครัว (3) ระดับการศึกษา (4) สถานภาพทางสังคม (5) อาชีพ (6) รายได้ และทรัพย์สิน (7) ระยะเวลาในท้องถิ่น และระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ และ (8) พื้นที่ดินถือครอง และสถานภาพการทำงาน

สุขชาติ พิลาคเดช (2553) ได้สรุปเกี่ยวกับปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชนบท นั้น เป็นกระบวนการสำคัญอย่างยิ่งที่จะปูพื้นฐานมั่นคงสำหรับวิวัฒนาการไปสู่การปกครองตนเองของ ท้องถิ่น การปรับปรุงสร้างฐานะความเป็นอยู่ของตนเองและท้องถิ่นให้ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคตการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน นั้นจึงมีความสำคัญมากทั้งนี้ เพราะการที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนในกิจกรรมหรือโครงการใด ๆ นั้น จะต้องมีสาเหตุหลายประการที่เสมือนหนึ่งตัวแปรหรือเป็นแรงจูงใจให้พวกเขาเหล่านั้นได้ตัดสินใจเข้า มามีส่วนร่วมด้วย ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐาน เช่น อายุ เพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา จำนวน แรงงานในครัวเรือน และภูมิลำเนา รวมทั้งปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เช่น อาชีพ รายได้ หนี้สินใน ครัวเรือน ปัจจัยด้านสังคม เช่น การเป็นสมาชิกกลุ่ม การรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ น้ำ และปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติการประมง ปี พ.ศ. 2490 เหล่านี้ เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

องอาจ เต็มศรีวีระกุล (2545) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง ตำบลเนินขาม กิ่งอำเภอนีนขาม จังหวัดชัยนาท พบว่า การอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง มีความสัมพันธ์กับการเป็นสมาชิกกลุ่มป่าชุมชนมากที่สุด รองลงมาได้แก่ การพบปะเจ้าหน้าที่ป่าไม้ การได้รับการฝึกอบรมด้านป่าไม้ และการได้รับผลประโยชน์จากป่าชุมชนตามลำดับ โดยมีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาน้อยที่สุด ในการประยุกต์ใช้ ผลการวิจัยนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรสนับสนุนการเพิ่มจำนวนสมาชิกกลุ่มป่าชุมชน และมีการพบปะกับชาวบ้านให้มากขึ้น รวมทั้งจัดการอบรมในท้องถิ่น เพื่อให้การอนุรักษ์ป่าชุมชนเข้มแข็งยิ่งขึ้น อีกทั้งส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกไม้หวงห้ามบริเวณป่าชุมชน เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าและเกื้อหนุนการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืนตลอดไป

วีระชัย มงคลพันธ์ (2546) ได้ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบล กับผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล จังหวัดลำพูน และจังหวัดลำปาง จากการสอบถามความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล พบว่าผู้บุกรุกทำลายป่าไม้คือชาวบ้านด้วยตนเอง ลักษณะหรือรูปแบบของการอนุรักษ์ในปัจจุบัน คือเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติต้องร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชนหาวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ในการดูแลรักษาป่าตลอดจนหาวิธีที่ตัดสินลงโทษแก่ผู้กระทำผิด โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลจะต้องเข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมด้านงบประมาณส่วนอุทยานแห่งชาติ ดำเนินการให้ความรู้ทางด้านวิชาการให้มากขึ้น เพราะชุมชนมีความตระหนักเห็นถึงความสำคัญของป่าไม้อย่างมากอยู่แล้วว่าป่าไม้ เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธาร เขาไม่สามารถอยู่ได้ถ้าขาดน้ำและป่าไม้ ฉะนั้น ลักษณะของการเป็นผู้นำที่เหมาะสมกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ นอกจากจะเป็นผู้ที่สามารถติดต่อประสานงานกับทางราชการและหน่วยงานต่าง ๆ ได้แล้วยังต้องเป็นผู้ที่สามารถนำวิธีการต่าง ๆ ทั้งทางกฎหมาย ขนบธรรมเนียม และระเบียบสังคมมาปรับใช้เพื่อให้ชุมชนเกิดความรู้สึก เป็นเจ้าของและหวงแหนสิ่งร่วมกันสร้างทำให้เกิดแนวร่วมทั้งกายและใจจนสามารถรักษาทรัพยากรป่าไม้ในระดับหมู่บ้าน จังหวัดและระดับชาติให้ยั่งยืนต่อไป

ธนานนท์ สุคนธ์โยธิน (2546) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ต้นน้ำในพื้นที่หน่วยจัดการต้นน้ำแม่หล่าย อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ พบว่า การอนุรักษ์ต้นน้ำมีความสัมพันธ์กับการได้รับการฝึกอบรมด้านป่าไม้มากที่สุด รองลงมา ได้แก่ เพศ สถานภาพในครัวเรือน ตำแหน่งในชุมชน และการได้รับข้อมูลข่าวสารด้านป่าไม้

ลัญจกร สกกุลคง (2548) ได้ศึกษาบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า (1.) ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับ

ดีมาก มีการรับข้อมูลข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ระดับดี มีบทบาทและมีส่วนร่วมด้าน

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับบางครั้ง (2.) ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันมีบทบาท และมีส่วนร่วมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันกลุ่มที่มีบทบาทแตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มที่มีการรับรู้ข่าวสารปานกลางกับกลุ่มที่มีการรับรู้ข่าวสารมาก กลุ่มที่มีส่วนร่วมแตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มรับรู้ข่าวสารต่างกับกลุ่มที่มีการรับรู้ข่าวสารปานกลางและกลุ่มที่มีการรับรู้ข่าวสารปานกลางกับกลุ่มที่มีการรับรู้ข่าวสารมาก (3.) ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ปฏิบัติหน้าที่ในเทศบาลมีส่วนร่วมแตกต่างกับผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ปฏิบัติหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบล โดยด้านที่แตกต่างกัน ได้แก่ งานด้านการบริหารและงานด้านการสนับสนุนส่งเสริม

รัฐวิทย์ พะมูลิลา (2550) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของเกษตรกรในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ โดยการสอบถามเกษตรกร พบว่า อายุ ระดับการศึกษา รายได้ของครัวเรือน การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และการได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของเกษตรกรในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 สำหรับปัญหาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คือ การบุกรุกถางป่าไม้เพื่อทำการเกษตร การเกิดไฟป่าในช่วงฤดูแล้ง ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้ คือ ควรจัดการฝึกอบรมเกษตรกรให้มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ควรมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และรณรงค์ในการปลูกจิตสำนึกให้เกษตรกรเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้มากยิ่งขึ้น

ปรียาพร โคตรมงคล (2552) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรัก จังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในและรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรัก จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรัก จังหวัดศรีสะเกษ อยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติเป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลและด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน สำหรับผลการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรัก จังหวัดศรีสะเกษ แยกตามตัวแปรอิสระ พบว่า โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามเพศชายและเพศหญิงมีระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรในทุกรูปแบบไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากสภาพสังคมในปัจจุบันให้สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคระหว่างเพศชายและเพศหญิงเท่าเทียมกัน เมื่อเปรียบเทียบตามอายุ พบว่า ประชาชนในช่วงอายุ 11 – 20 ปี มีส่วนร่วมในการวางแผนการปฏิบัติ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรมากกว่าในช่วงอายุอื่น ๆ ทั้งนี้ เป็นเพราะส่วนราชการนี้

เกี่ยวข้องกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรัก จัดค่ายอบรมหลักสูตรการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่เยาวชนมากกว่าประชาชนในช่วงอายุอื่น เมื่อเปรียบเทียบตามระดับการศึกษา

ประชาชนที่มีการศึกษา พบว่า ในระดับมัธยมศึกษามีส่วนร่วมในการปฏิบัติมากกว่าประชาชนในระดับการศึกษาอื่น ๆ ส่วนการเปรียบเทียบตามอาชีพ พบว่า ประชาชนในทุกสาขาอาชีพมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในทุกรูปแบบไม่แตกต่างกัน จากการศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรัก จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ประชาชนประสบปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการวางแผนการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ คือ ประชาชนไม่ได้รับข่าวสารหรือการประชาสัมพันธ์การมีส่วนร่วม เกิดจากการที่เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ได้ไม่ทั่วถึง บางส่วนเกิดจากการที่ประชาชนไม่ให้ความสนใจในกิจกรรมการมีส่วนร่วมฯ เอง

ทั้งนี้ มีการเสนอแนะให้เจ้าหน้าที่ลงพื้นที่ประชาสัมพันธ์การมีส่วนร่วมให้มากกว่านี้ และจัดการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมมากขึ้น ปัญหาการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือ ประชาชนไม่ได้ปฏิบัติหรือร่วมกิจกรรมการมีส่วนร่วมฯ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าตนเองยังมีความยากจนอยู่จึงไม่ได้ให้ความสนใจกิจกรรมที่ นอกเหนือจากการประกอบอาชีพ กลุ่มตัวอย่างเสนอให้มีการประสานงานเพื่อสร้างฝายกักเก็บน้ำ เพื่อการอนุรักษ์และการศึกษาวิจัย รวมทั้งเสนอให้มีการจัดการที่ดินและพื้นที่ป่าไม้ใกล้เคียงเป็นป่าชุมชนเพิ่มมากขึ้น อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ทรัพยากร คือ เมื่อประชาชนถูกเจ้าหน้าที่จับกุมจากการลักลอบตัดไม้มักเกิดความโกรธแค้น เพราะไม่ไว้วางใจในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ และเสนอแนะให้มีการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ ว่ามีการปฏิบัติหน้าที่เข้มงวดจริงจังเพียงใด ซึ่งผู้ตรวจสอบอาจเป็นกลุ่ม NGOs หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่อยู่นอกพื้นที่ ปัญหาการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล คือ ประชาชนไม่ได้ติดตามและประเมินผลกิจกรรมที่วางแผน และดำเนินการเลย ไม่ว่าจะเป็นการติดตามผลการปฏิบัติหลังจากที่ประชาชนเข้ารับการอบรมให้ความรู้ จากเจ้าหน้าที่หรือการติดตามผลการสร้างแนวป้องกันไฟป่าทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างไม่ได้แจ้งสาเหตุของปัญหาแต่มีการเสนอให้มีการประสานงานเพื่อติดตามและประเมินผลกิจกรรมที่วางแผนและดำเนินการ

นัฐวุฒิ วงศ์ประสิทธิ์ (2552) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับมาก ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหาการมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง กิจกรรม

ของการค้นหาสาเหตุของปัญหาของประชาชนมีส่วนร่วมในระดับน้อย คือ การแจ้งเบาะแสและให้ความร่วมมือกับหน่วยงานราชการเกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่า/ล่าสัตว์/เก็บกล้วยไม้

สำหรับกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการวางแผนทุกกิจกรรมประชาชนมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ขณะกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมที่ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับน้อย คือการมีส่วนร่วมสนับสนุนเงินหรือวัสดุอุปกรณ์ในกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนกิจกรรมที่มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินที่ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับน้อยมี 3 กิจกรรม คือ การมีส่วนร่วมเสนอแนะ ปัญหา-อุปสรรคของการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อผู้นำชุมชนหรือ หน่วยงานภาครัฐ การติดตามและประเมินและการประชุมสัมพันธ์ชาวสารอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้/สัตว์ป่า และการมีส่วนร่วมในการติดตามและการประเมินผลการเกิดไฟป่า/ลักลอบล่าสัตว์ป่า/เก็บพันธุ์ไม้ป่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความถี่ในการรับข่าวสาร เพศ และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม

โดยการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความถี่ในการได้รับข้อมูลข่าวสารและเพศ มีผลในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทิศทางตรงกันข้าม ปัจจัยที่เกี่ยวข้องโดยรวม พบว่า ประชาชนที่อยู่ติดแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ค่อนข้างต่างข้อเสนอแนะจากการวิจัย ควรเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ให้เพียงพอต่อการรักษาป่าไม้และสัตว์ป่า ส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักสร้างอาชีพที่มีรายได้ประจำ เจ้าหน้าที่ควรจัดโครงการอบรมให้ความรู้กับนักเรียนและเยาวชนสร้างและประกวดสื่อที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดกิจกรรมฟื้นฟู ดูแล ป้องกันดูแลสัตว์ป่า และออกมวลงสนสัมพันธ์ร่วมกับชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือที่ดี ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังนี้

1. แนวคิดการขับเคลื่อนชุมชน มาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตั้งแต่ปี 2545 ที่ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ มีการทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าที่หลากหลาย ทั้งการจัดทำแนวเขตที่ชัดเจนระหว่างป่าและที่ดินทำกิน ตั้งชุดลาดตระเวนและเฝ้าระวังป่าอย่างต่อเนื่อง โดยมีเยาวชน

ในหมู่บ้านเข้าร่วม มีการอบรมอาสาสมัครเผ่าละวัง จัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอและจัดทำฝายน้ำล้นแบบกระสอบทราย

2. แนวคิดทุนของชุมชน มาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ คือ การมีทุนทางธรรมชาติ การมีโครงสร้างระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การมีผู้นำชุมชนตามธรรมชาติ ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนสามารถเข้าไปจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้เนื่องจากทุนที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนความรู้ภูมิปัญญา รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเครือญาติ วัฒนธรรมประเพณี ระบบความเชื่อ ตลอดจนการมีวัดและผู้นำชุมชนที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อน

3. แนวคิดการจัดการป่าชุมชน มาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ที่ได้มีการฟื้นฟู อนุรักษ์ป่าไม้แห่งนี้ เพื่อให้เป็นแหล่งพึ่งพาอาศัย เพราะที่ผ่านมาชุมชน ได้ดำเนินการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าอย่างจริงจัง โดยอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมผสมผสานกับวิธีการใหม่ ๆ จำเป็นต้องหันมารักษาป่าในท้องถิ่นของตัวเอง โดยรวมตัวกันลุกขึ้นมาปกป้องผืนป่าจากการรุกรานของคนภายนอก บ้างก็พลิกฟื้นผืนป่าที่เคยเสื่อมโทรมให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ได้ใหม่ และก็มีอีกไม่น้อยที่กำลังลุกขึ้นมาจัดการดูแลป่าอย่างแข็งขัน แม้จะไม่เคยมีความรู้เรื่องการจัดการป่า ขณะที่หลาย ๆ ชุมชนได้เชื่อมประสานกันเป็นเครือข่าย ขยายแนวร่วมในการรักษาผืนป่าที่ใหญ่เกินกว่าชุมชนใดชุมชนหนึ่งจะดูแลเพียงลำพังได้

4. แนวคิดการมีส่วนร่วม มาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด กลุ่มบุคคลที่สำคัญที่สุด คือ สมาชิกของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ดังนั้น แนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าโดยชุมชน คือ สามารถทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตสำนึกถึงในเรื่องของหน้าที่ในการดูแลรักษาป่า และให้สมาชิกในชุมชนมีสิทธิ์เข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าของชุมชนไปพร้อม ๆ ดังนั้นภาคชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญในเรื่องการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ป่า ทั้งด้านการอนุรักษ์พื้นที่บริเวณป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่บริเวณป่าชุมชน โดยการมีส่วนร่วมกำหนดกฎ กติกา และหลักเกณฑ์ รวมทั้งการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรพื้นที่ป่าไม้ สสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชุมชน ตลอดจนการถ่ายทอดความรู้และยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการพื้นที่ป่าร่วมกับความรู้วิชาการสมัยใหม่

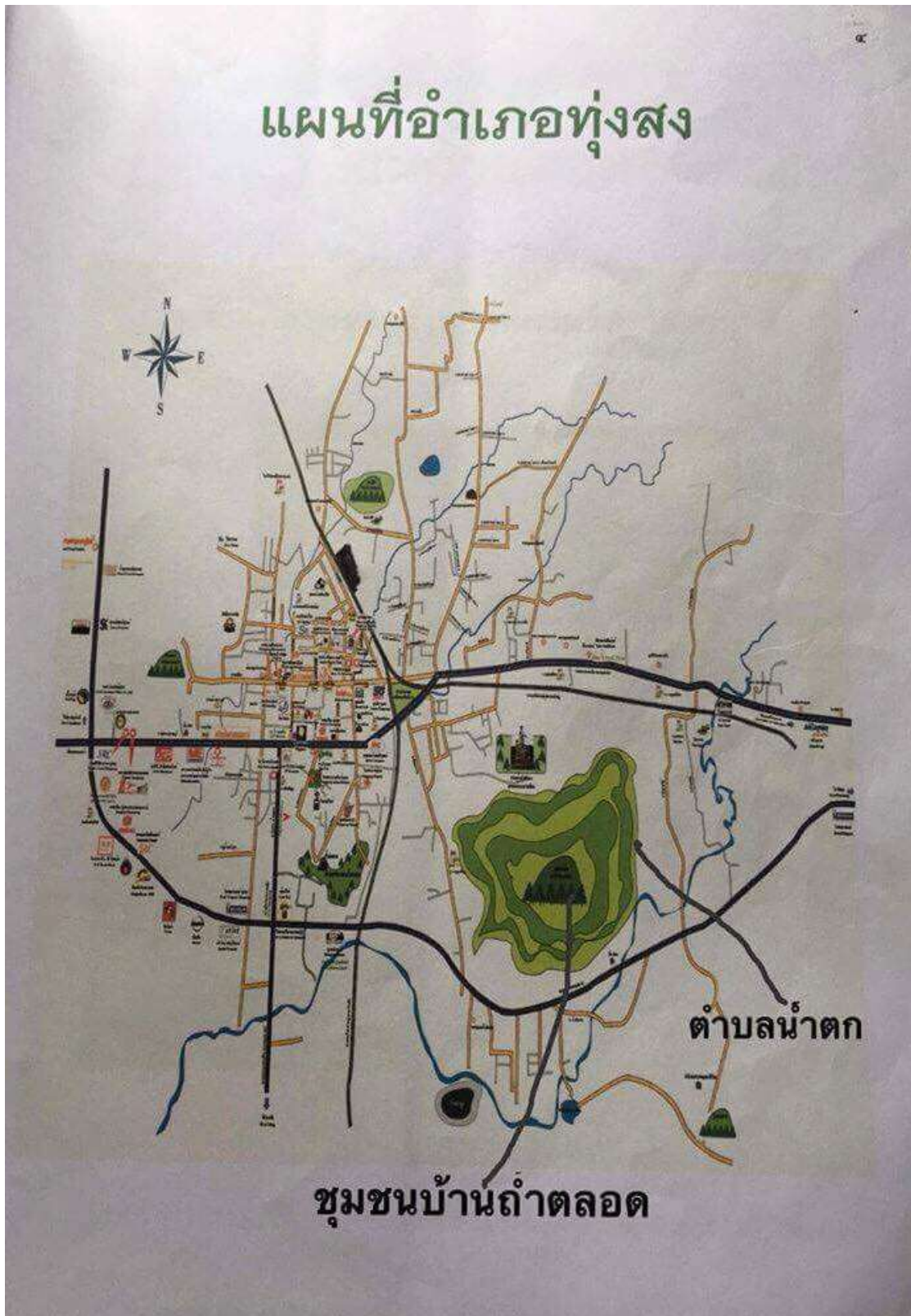
วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยเรื่องการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาในประเด็นการขับเคลื่อน เพื่อให้เกิดการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ และผลของการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดจากการศึกษาแนว ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนที่จะลงไปศึกษาในชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกเป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสมาชิกในชุมชนและบุคคลภายนอกชุมชนที่ได้เข้ามาลักลอบตัดไม้พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ อันส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ลักษณะการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอดที่พึ่งพิง พึ่งพาพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอเป็นทรัพยากรหลักในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าเป็นแหล่งอาชีพในทำมาหากิน โดยผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการศึกษาดังนี้

พื้นที่ศึกษา

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเรื่องการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ หมู่ที่ 4 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจากการผู้วิจัยได้เคยทำการประเมินโครงการปลูกโลกสีเขียว พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ และได้เข้าไปสำรวจพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาในพื้นที่ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนดังกล่าวมีการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าไม้ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ทำให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทชุมชนบ้านถ้ำตลอดในพื้นที่บริเวณป่าอ่าวอ้ายยอ ทั้งนี้จากการที่ผู้วิจัยได้อยู่พื้นที่บริเวณใกล้เคียงกับชุมชนนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยอย่างมาก เนื่องจากผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับชาวบ้านในพื้นที่ ทำให้การลงพื้นที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความร่วมมือร่วมใจในการให้ข้อมูลต่าง ๆ เป็นอย่างดี ดังนั้นพื้นที่ดังกล่าวจึงน่าจะสะท้อนแนวทางการจัดการพื้นที่ป่าไม้โดยชุมชนได้เป็นอย่างดี และการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอันนำไปสู่การค้นหาและทบทวนรูปแบบการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอที่เหมาะสม อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดพลังในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อพื้นที่และระบบนิเวศโดยรวม รวมถึงเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาชุมชนด้านทรัพยากรป่าไม้แก่ชุมชนที่มีสภาพปัญหาสอดคล้องคล้ายคลึงกัน

ภาพที่ 3 แผนที่อำเภอทุ่งสง
ที่มา: ข้อมูลชุมชนบ้านถ้ำตลอด (อบต.น้ำตก, 2556)

ภาพที่ 4 แผนที่เดินดิน ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย (3 ตุลาคม 2561)

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูล (Key Information) สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม จำนวนทั้งสิ้น 28 คน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน ซึ่งเป็นคนในชุมชน โดยสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน นายอนุรักษ์ นวลสีทอง และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นางสมใจ แดงเวงงาม และนายฉลอง พันธุ์สนธิ คณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 6 คน ได้แก่ ประธานคณะกรรมการป่าชุมชน นายบุญเลิศ พันธุ์สนธิ และกรรมการป่าชุมชน และชาวบ้านผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด จำนวน 10 คน โดยแนวทางการสัมภาษณ์จะเกี่ยวกับบริบทชุมชน พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ สภาพวิถีชีวิต แนวทาง วิธีการ ขั้นตอน และกระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลหลักภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและเกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ โดยที่ไม่ใช่เป็นคนในชุมชนเอง คือ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรการบริการบริหารส่วนตำบลน้ำตก ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 3 คน ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน นายวิระพงศ์ บุตรสีมา และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก และเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จำนวน 6 คน ได้แก่ หัวหน้าหน่วยอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช นายสากล ชิกเทียว และสมาชิกหน่วยอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เพื่อสัมภาษณ์ในส่วนของการสนับสนุนและส่งเสริมการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบบันทึกการสังเกต (Observation Record) ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured) เป็นเพียงแนวคำถามที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้กำหนดโครงสร้างและคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าก่อนการไปเก็บข้อมูลและไปสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลตามโครงสร้างคำถามที่ได้กำหนดไว้ จากกลุ่มผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน สมาชิกในชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรการบริการบริหารส่วนตำบลน้ำตก และเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

2. แบบบันทึกการสังเกต (Observation Record) ใช้จดบันทึกสิ่งที่ผู้วิจัยได้สอบถามและพบเห็นในการทำกิจกรรมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ หนังสือ เอกสาร การศึกษาวิจัย เอกสารประกอบการประชุม และบทความที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ให้ครอบคลุมกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาเพื่อวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในภาคสนามเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและเชื่อถือได้

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม ผู้วิจัยได้มีการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่วางไว้เป็นสำคัญเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยการสัมภาษณ์จะมีการบันทึกเสียงและจดบันทึกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แม่นยำไม่คลาดเคลื่อน โดยมีรูปแบบการเก็บข้อมูลดังนี้

2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เมื่อมีการประชุมหรือมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนเป็นผู้จัดขึ้น ผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนในการทำกิจกรรมของชาวบ้านเพื่อสังเกตความสัมพันธ์ในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนและบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง

2.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยผู้วิจัยได้เข้าไปในชุมชนสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านถ้ำตลอด สภาพป่าชุมชน ระบบนิเวศ สังเกตลักษณะบ้านเรือน ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้

2.3 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์ประเด็นเกี่ยวกับบริบทชุมชน พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ สภาพวิถีชีวิต แนวทาง วิธีการ ขั้นตอน และกระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด กับผู้นำชุมชน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการป่าชุมชน ส่วนประเด็นของการสนับสนุนและส่งเสริมการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ กับเจ้าหน้าที่ภาครัฐองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก และเจ้าหน้าที่หน่วยอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

3. การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้มีการรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามโดยการถอดเทปสัมภาษณ์คู่กับการบันทึกข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องตรวจสอบข้อมูลที่ได้หากพบว่ามีประเด็นที่ไม่ชัดเจนหรือไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยจะนำไปสัมภาษณ์ในครั้งต่อไปเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ หลังจากนั้นทำการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูลเพื่อพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มาถูกต้องหรือไม่ โดยการตรวจสอบแหล่งของข้อมูล ได้แก่ แหล่งเวลาโดยการตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้รับในเวลาที่ต่างกันข้อมูลที่ได้ตรงกันหรือไม่ แหล่งสถานที่โดยตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้รับการสัมภาษณ์บุคคลเดียวกันแต่ต่างสถานที่กันข้อมูลที่ได้รับจะเหมือนกันหรือไม่ และแหล่งบุคคลโดยตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ ในเรื่องเดียวกันข้อมูลที่ได้รับตรงกันหรือไม่

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การแยกแยะข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามมาแยกประเด็นการศึกษา ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอดก่อนมีการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่า การขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

2. จัดหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้ศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ให้ชัดเจน และบรรยายเรียบเรียงในแต่ละประเด็นให้ครอบคลุม

3. การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลโดยการนำเสนอข้อมูลบริบทของชุมชน สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น พื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอดก่อนมีการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่า การขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอดมาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล โดยการตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ เพื่ออธิบายสาเหตุความสัมพันธ์ รวมทั้งเป็นการอธิบายการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา นำมาเรียบเรียงในการบรรยายและสรุป

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการศึกษา เรื่อง การขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่า “อ่าวอ้ายยอ” ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอดก่อนมีการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่า ส่วนที่ 2 การขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และ ส่วนที่ 3 ผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยมีกระบวนการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอดดังนี้

พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอดก่อนมีการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่า (ก่อน พ.ศ. 2531)

จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชนบ้านถ้ำตลอดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอดแห่งนี้ ได้มีการเล่าเรื่องราวพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอดสืบต่อกันมา ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 5 พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด
ที่มา: บทพิสูจน์หัวใจคนรักป่าอ่าวอ้ายยอ, 2556

“...ชื่ออ่าวอ้ายยอ ก็มาจากลักษณะพื้นที่ป่าที่มีภูเขาล้อมรอบเหมือนอยู่ในอ่าว มีเรื่องเล่ากันว่าสมัยก่อนมีนายอ้าย ได้เข้าไปทำสวนทุเรียนและปลูกฝ้ายในป่า แต่ก็ต้องกลับออกมาเพราะว่ากันว่าในป่ามีอาถรรพ์ จึงไม่มีใครเข้าไปจับจองเป็นเจ้าของได้ และป่าผืนนี้มีทิวทัศน์ที่สวยงาม คนที่มาเห็นต่างก็เียนยอชาวบ้านจึงเรียกว่า อ่าวอ้ายยอ...”

(บุญเลิศ พันธุ์สนธิ, สัมภาษณ์วันที่ 29 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ได้มีการเล่าต่อๆ กันมาว่าได้มีการเรียกชื่อพื้นที่ป่าแห่งนี้ว่าอ่าวอ้ายยอ เพราะมีภูเขาล้อมรอบเหมือนอยู่ในอ่าว สมัยก่อนมีนายอ้าย ได้เข้าไปทำสวนทุเรียนและปลูกฝ้ายในป่า แต่ก็ต้องกลับออกมาเพราะว่ากันว่าในป่ามีอาถรรพ์ และป่าผืนนี้มีทิวทัศน์ที่สวยงาม คนที่มาเห็นต่างก็เียนยอชาวบ้านจึงเรียกว่า “อ่าวอ้ายยอ”

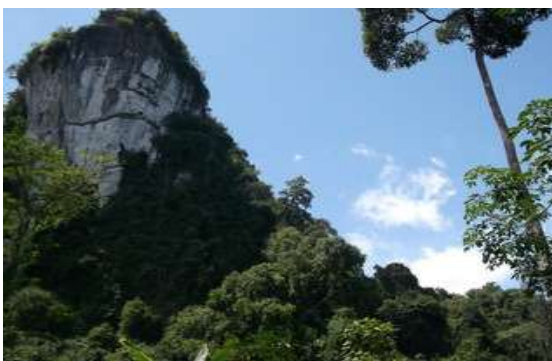
นอกจากนั้นผู้ชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอดได้เล่าว่า บริเวณอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ เป็นพื้นที่ราบรายล้อมภูเขา พื้นที่ป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์ประกอบด้วย พรรณไม้ไม่น้อยใหญ่จำนวนมาก ประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอได้ร่วมมือกันอนุรักษ์ผืนป่าแห่งนี้มาช้านานแล้ว นับตั้งแต่ประชาชนกลุ่มแรกได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินในพื้นที่แห่งนี้เมื่อราว 200 ปีก่อน โดยได้ร่วมกันดูแลรักษาป่าตลอดจนเฝ้าระวังป้องกันไม่ให้คนภายนอกเข้ามาหาประโยชน์จากป่าอย่างเด็ดขาด ทำให้ป่าแห่งนี้ยังคงความสมบูรณ์ของพืช สัตว์ป่า และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารซึ่งเป็นแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภคของชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ใกล้เคียงและที่อยู่ห่างไกลออกไปโดยจุดประสงค์หนึ่งในการรักษาป่าแห่งนี้ เพื่อเป็นการสืบทอดประเพณีการรักษาป่าของบรรพบุรุษ ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...อดีตพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ มีเรื่องเล่ากันว่าสมัยก่อนมีพลังอำนาจลึกลับที่จะมาหลอกหลอนผู้ที่เข้าไปบุกรุกโค่นไม้ในป่าแห่งนี้ ทำให้ผู้ที่เข้ามาบุกรุกก็เหมือนเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เป็นไข้ตาย นอกจากนี้การพยายามเข้าไปบุกรุกป่าโดยผู้มีอิทธิพลได้ถูกชาวบ้านแห่งนี้ต้านทานอย่างเข้มแข็ง เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ชาวแห่งนี้มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ทำให้มีความสามัคคีปรองดองสูง นอกจากนี้ป่าอ่าวอ้ายยอมีสภาพภูมิประเทศที่มีภูเขาล้อมรอบ มีทางเข้าออกมีทางเดียว ทำให้การลักลอบตัดไม้ของบุคคลภายนอกไม่สามารถลอดหูลอดตาของชาวบ้านได้...”

(ปราณี ปานเมือง, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ได้มีการเล่าต่อ ๆ กันมาว่าได้มีพลังอำนาจลึกลับที่จะมาหลอกหลอนผู้ที่เข้าไปบุกรุกโค่นไม้ในป่าแห่งนี้ ทำให้ผู้ที่เข้ามาบุกรุกเป็นไข้ตาย ชาวบ้านแห่งนี้มีความต้านทานอย่างเข้มแข็งเพื่อมิให้ผู้มีอิทธิพลได้เข้าไปบุกรุกป่า เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และสภาพพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ส่วนใหญ่จะมีลักษณะภูเขาล้อมรอบและทางเข้าออกมีทางเดียว ซึ่งจะทำให้การลักลอบตัดไม้ของบุคคลภายนอกไม่สามารถลักลอบผ่านชาวบ้านไปได้

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอดได้เล่าว่า ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ ได้ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าควนออก บ้านน้ำตก จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ 608 ไร่ 2 งาน 84 ตารางวา มีลักษณะเป็นที่ราบแอ่งกระทะ ความสูงจากระดับน้ำทะเล 210 เมตร เป็นป่าดิบชื้นที่สมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้ขนาดใหญ่และไม้พื้นล่างหนาแน่น เป็นแหล่งต้นน้ำของคลองอ่าวอ้ายยอ คลองถ้ำนอนและคลองไอโหร ที่ไหลไปรวมกับคลองนุ้ย ไหลผ่านบ้านถ้ำตลอด ต.น้ำตก บ้านคลองหอม บ้านกะโสมตำบลกะปาง อ.ทุ่งสง เข้าสู่จังหวัดตรัง ไหลผ่านบ้านควนเมา ต.ควนเมา อ.รัชฎา บ้านบางดี บ้านปากบาง ต.เขากอบ อ.ห้วยยอด ไปบรรจบกับแม่น้ำตรัง ที่บริเวณวัดประสิทธิชัย ต.ทับเที่ยง อ.เมือง จ.ตรัง ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 6 ภูเขาถ้ำตลอด ต.น้ำตก อ.ทุ่งสง จ.นครศรีธรรมราช
ที่มา: บทพิสูจน์หัวใจคนรักป่าอ่าวอ้ายยอ, 2556

“...ชุมชนบ้านถ้ำตลอดได้อนุรักษ์ป่าอ่าวอ้ายยอมาตั้งแต่สมัยผู้ใหญ่ดี ทองน้ำแก้ว ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 เพราะคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนจะบอกลูกหลานเสมอว่า ต้องรักษาป่าผืนนี้ไว้อย่าให้ตกไปอยู่ในมือนายทุน เพราะป่าคือแหล่งอาหาร แหล่งซับน้ำ แหล่งสมุนไพร ที่พวกเราจะใช้สอยกันได้ไม่มีวันหมด ถ้าไม่มีป่าลูกหลานเราจะลำบาก ชาวบ้านจึงช่วยกันดูแลป่าอย่างจริงจังนับจากนั้นแม้บางคนก็เข้าไปจับจองที่ดินทำสวนยางพาราอยู่กลางป่าก็ยังคงที่ดินมอคั้นให้รวมเป็นผืนเดียวกับป่าอีกด้วย...”

(หนูนอง ราชรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ได้มีการเล่าต่อๆ กันมาว่า ได้มีการอนุรักษ์ป่าอ่าวอ้ายยอมาตั้งแต่สมัยผู้ใหญ่ดี ทองน้ำแก้ว ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 เพราะป่าคือแหล่งอาหาร แหล่งซับน้ำ แหล่งสมุนไพร ที่พวกเราจะใช้สอยกันได้ไม่มีวันหมด

ชาวบ้านจึงช่วยกันดูแลป่าอย่างจริงจังนับจากนั้นแม้บางคนที่เข้าไปจับจองที่ดินทำสวนยางพาราอยู่กลางป่าก็ยังยกที่ดินมอบคืนให้รวมเป็นผืนเดียวกับป่าอีกด้วย

จากคำบอกเล่าของผู้นำในชุมชนบ้านถ้ำตลอดได้เล่าต่อว่าว่า ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ การดูแลป่าของชุมชนบ้านถ้ำตลอดในระยะแรกเป็นลักษณะของการตกลงกันด้วยวาจาซึ่งคนในชุมชนก็ยอมรับและปฏิบัติตาม ต่อมาในปี 2531 ได้มีผู้มีอิทธิพลในเครื่องแบบ พร้อมลูกน้องประมาณ 30 คน เข้ามาถางป่าเพื่อจัดสรรที่ดินออกเป็น 40 แปลง แปลงละ 10 ไร่ โดยอ้างว่าเพื่อจัดสรรให้กับหน่วยงานแห่งหนึ่ง และจะแบ่งให้ชาวบ้านที่ต้องการที่ดินทำกินด้วย มีการชักจูงด้วยการเรียกประชุม นำกระดาษมาวาดรูปที่ดิน แล้วตัดออกเป็นริ้ว ๆ ให้ชาวบ้านเลือกว่าอยากได้ที่แปลงไหน ส่วนไม้ที่อยู่ในที่ดินก็จะนำไปขาย ผู้ใหญ่บ้านและแกนนำจึงช่วยกันห้ามชาวบ้าน แจ้งเรื่องไปทางกำนันและนายอำเภอทุ่งสง ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...จำได้ว่าเป็นวันที่ 6 เมษายน 2531 มีผู้บุกรุกเข้ามาโค่นไม้ในป่า เข้ามาทาง หมู่ 4 ตำบลกะปาง ตอนนั้นฉันยังเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ ฉันกับแกนนำชาวบ้าน เช่น บุญเลิศ พันธรัตน์ บุญฤทธิ์ ชาวพิชัย ฯลฯ ไปกันหลายคน พวกกันไปปรึกษากับปลัดเวียง รักกมล ปลัดอำเภอทุ่งสง ซึ่งท่านได้ประสานให้เข้าพบนายอำเภอ จากนั้นก็รวบรวมกำลังคน ได้ 37 คน พวกกันไปจับกุมผู้บุกรุกและชาวบ้านที่เข้ามาร่วมกันตัดไม้ถางป่าได้ 8 คน นำส่งเจ้าหน้าที่ ซึ่งคนทำผิดเหล่านั้นต้องโทษจำคุก 12 ปี ระหว่างการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด ผู้ใหญ่จำเนียร และแกนนำชุมชนกลับถูกตั้งค่าหัวและขู่ฆ่า จนต้องออกนอกหมู่บ้านไปอาศัยตามบ้านญาติพี่น้อง หรือสถานที่ ตัวฉันเองต้องหลบไปอาศัยที่บ้านพักนายอำเภอ และบ้านพักปลัดอำเภอ อยู่ประมาณ 3 เดือน ส่วนบุญเลิศไปอาศัยอยู่กับญาติอีกหมู่บ้านหนึ่ง จนเรื่องเงียบก็ได้กลับเข้ามาในหมู่บ้าน แล้วก็มาคุยกับแกนนำและชาวบ้าน ว่าพวกเราจะต้องดูแลป่ากันอย่างจริงจัง และเริ่มตั้งทีมลาดตระเวนเพื่อช่วยกันเฝ้าระวัง ครั้งละประมาณ 3-4 คน...”

(จำเนียร โลกวิจิตร, สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า ได้มีผู้บุกรุกเข้ามาโค่นไม้ในป่าอ่าวอ้ายยอ ผู้ใหญ่บ้านและแกนนำชาวบ้านหลายคน พาไปปรึกษาหารือกับปลัด อำเภอทุ่งสง ซึ่งท่านได้ประสานให้เข้าพบนายอำเภอ พวกกันไปจับกุมผู้บุกรุกและชาวบ้านที่เข้ามาร่วมกันตัดไม้ถางป่า นำส่งเจ้าหน้าที่ ซึ่งคนทำผิดเหล่านั้นต้องโทษจำคุก

ภาพที่ 7 บริเวณพื้นที่ในป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด
ที่มา: บทพิสูจน์หัวใจคนรักป่าอ่าวอ้ายยอ, 2556

จากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดได้เล่าว่า ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนอย่างเป็นทางการเมื่อปี 2545 ก็ได้ดำเนินการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ (เลขทะเบียน กษ 07 10.4/9699 ลว 12 เม.ย. 45) และได้ต่อทะเบียนครั้งที่ 2 เมื่อปี 2552 (เลขทะเบียน ทส 1605.33/24084 ลว 19 พ.ย. 52) มีการทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าที่หลากหลาย ทั้งการจัดทำแนวเขตที่ชัดเจนระหว่างป่าและที่ดินทำกิน ตั้งจุดลาดตระเวนและเฝ้าระวังป่าอย่างต่อเนื่อง โดยมีเยาวชนในหมู่บ้านเข้าร่วม มีการอบรมอาสาสมัครเฝ้าระวัง จัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอและจัดทำฝายน้ำล้นแบบกระสอบทราย

ปี 2554 สำนักความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ ร่วมกับอาสาสมัครในชุมชน ทั้ง ชาย หญิง และเยาวชน ทำการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืช สัตว์ แมลง เห็ด รา ไลเคน และภูมิปัญญาท้องถิ่น พบพืช 109 ชนิด เช่น ยางนา ตะเคียน ฯลฯ พบสัตว์ 107 ชนิด เช่น ลิง หมี หนูปูก หมีควาย หมีคน เลียงผา ค่าง กระรอกป่า ฯลฯ พบเห็ด 53 ชนิด ไลเคน 21 ชนิด และองค์ความรู้ท้องถิ่น ได้แก่ การทำไม้กวาด การจักสาน การทำเครื่องมือจับปลา การทำเครื่องดนตรีพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้าน และแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งการศึกษาดังกล่าวได้ช่วยให้ชุมชนได้เห็นถึงคุณค่าของป่าอ่าวอ้ายยอมากขึ้น

ภาพที่ 8 การอนุรักษ์ต้นไม้ในพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด
ที่มา: บทพิสูจน์หัวใจคนรักป่าอ่าวอายยอ, 2556

ปี 2556 ได้จัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 2 เส้นทาง ผ่านจุดเรียนรู้ 7 จุด ได้แก่ จุดบ่อน้ำทิพย์ บ่อน้ำใหญ่ หน้าผิงหลวง ต้นไม้มีพิษ ถ้ำค้างคาว จุดชมสัตว์ และจุดดูนกกินน้ำ ใช้เป็นสถานที่เข้าค่ายเรียนรู้ของนักเรียนรอบพื้นที่ป่า เช่น โรงเรียนบ้านถ้ำตลอด โรงเรียนบ้านวังยวน โรงเรียนคลองตุ๊ก โรงเรียนบ้านน้ำตก โรงเรียนหนองศรีจันทร์ โรงเรียนบ้านวังธน โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 6 จังหวัดนครศรีธรรมราช และโรงเรียนรัชฎา จังหวัดตรัง นอกจากนี้หากมีคณะเข้ามาศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กลุ่มเยาวชนเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์น้อยในการแนะนำและให้ข้อมูลต่าง ๆ ในป่าชุมชนของพวกเขา

การทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชน มีการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 12 (นครศรีธรรมราช) กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 42 (ค่ายศรีนครินทร์) ฯลฯ ให้เข้ามาเป็นพันธมิตรในการรักษาป่าด้วย ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...พวกเขาอนุรักษ์ป่ามาถึงทุกวันนี้ ได้รับรางวัลต่างๆมากมาย เช่นรางวัลป่าพื้นบ้าน อาหารชุมชนดีเด่น ปี 2545 รางวัลป่าชุมชนตัวอย่างระดับจังหวัด ปี 2553 รางวัลป่าชุมชนดีเด่นระดับภาคใต้ ปี 2554 และรางวัลชุมชนรักษ์ป่าไม้ ปี 2554 หากแต่ความภูมิใจเหนือสิ่งอื่นใด คือ การได้เข้ารับพระราชทานธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิตจากสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งกลุ่มอนุรักษ์ และเป็นแรงบันดาลใจให้พวกเขาตั้งปณิธานกันอย่างเข้มแข็ง ว่าจะต้องปกป้องป่าผืนนี้ไว้ด้วยชีวิต...”

(กนกพร ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

“...ทำงานมาถึงวันนี้ มีความภูมิใจหลายอย่าง แต่ที่ภูมิใจมากคือ ชาวบ้านที่เคยบุกรุกป่าและถูกจับดำเนินคดีเมื่อปี 2531 เมื่อพันโทชกเข้ามาเป็นแนวร่วมรักษาป่ากับเราด้วย...”

(เขียน ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561)

“...คิดถึงวันที่ไปตัดขวางคนตัดไม้ ผ่านมาถึงวันนี้เรายังมีผืนป่าที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์มากกว่าเดิม เป็นมรดกไว้ให้ลูกหลาน เป็นสมบัติไว้ให้ผู้คนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันถึงสองจังหวัด สองฝั่งทะเลและทุกวันนี้มีคนรุ่นใหม่มาเป็นแกนนำสืบสานการอนุรักษ์ป่าต่อจากพวกเราเท่านี้ก็สุขใจแล้ว...”

(จำลอง มณีรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561)

จากคำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านได้อนุรักษ์ป่ามาถึงทุกวันนี้ และได้รับรางวัลต่าง ๆ มากมาย พวกเขามีความภูมิใจเหนือสิ่งอื่นใด คือ การได้เข้ารับพระราชทานธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิตจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งกลุ่มอนุรักษ์และเป็นแรงบันดาลใจให้พวกเขาตั้งปณิธานกันอย่างเข้มแข็ง ว่าจะต้องปกป้องป่าผืนนี้ไว้ด้วยชีวิต ชาวบ้านมีความภูมิใจหลายอย่าง แต่ที่ภูมิใจมากคือ ชาวบ้านที่เคยบุกรุกป่าและถูกจับ เมื่อพันโทชกเข้ามาเป็นแนวร่วมรักษาป่า ทำให้ผืนป่าที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์มากกว่าเดิม เป็นมรดกไว้ให้ลูกหลานและปันสมบัติไว้ให้ผู้คนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันถึงสองจังหวัด และปัจจุบันนี้คนรุ่นใหม่มาเป็นแกนนำสืบสานการอนุรักษ์ป่าต่อจากพวกชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด

ภาพที่ 9 บริเวณพื้นที่ในป่าในอ่าวอ้ายยอ ชุมชนถ้ำตลอด ม.4 ต.น้ำตก อ.ทุ่งสง จ.นครศรีฯ
ที่มา: บทพิสูจน์หัวใจคนรักป่าอ่าวอ้ายยอ, 2556

การขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด (พ.ศ. 2545-2561)

การขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอกงสูง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการนำเสนอเป็น 7 เรื่อง ได้แก่ 1. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด 2. การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ 3. การสร้างความตระหนัก และจิตสำนึก ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด 4. การจัดทำมีแนวทางการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ 5. การสร้างกระบวนการในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด 6. การประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด 7. การสร้างกลุ่มเครือข่ายของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอายยอ ดังนี้

ภาพที่ 10 การมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด
ที่มา: ข้อมูลป่าชุมชนอ่าวอายยอ 27 กรกฎาคม 2561

1. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอกงสูง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด หมายถึง การมีส่วนร่วมที่เป็นอิสระโดยความสมัครใจ ในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือ การปฏิบัติ ร่วมประเมิณผล และร่วมกับประโยชน์ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ มิได้หมายถึงการให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาของรัฐตามที่รัฐกำหนดแต่เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึง การให้ชาวบ้าน กลุ่ม ชุมชน ร่วมกันคิดและตัดสินใจกำหนดทิศทางในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ร่วมปฏิบัติตามแผนของกลุ่มหรือของชุมชนและรับประโยชน์ร่วมกันโดยรัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุน โดยพบว่าชาวบ้านของชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ในเรื่องดังต่อไปนี้

1.1 การมีส่วนร่วมจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน

คณะกรรมการป่าชุมชนส่วนใหญ่มาจากความสมัครใจหรือผู้ที่มีจิตอาสา และมาจากการร่วมลงคะแนนเสียงจากประชาชนทั้งหมด จึงได้คณะกรรมการป่าชุมชนทั้งหมด 12 คน โดยคณะกรรมการป่าชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดูแลป่าชุมชน และกำหนดพื้นที่ป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีหน้าที่ ติดตามตรวจสอบและบังคับใช้กฎระเบียบป่าชุมชนกับชาวบ้านในชุมชน และคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีการให้ความรู้และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละระดับ ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด ถูกแบ่งออกเป็น 6 ชุด ตามหน้าที่ คือ 1) ชุดออกตรวจป่าชุมชน 2) ชุดดูแลเขตป่าชุมชน 3) ชุดดูแลป่าในกลุ่มหาของป่า 4) ชุดผู้สูงอายุ 5) ชุดกลุ่มบ้านฟื้นฟูป่า และ 6) ชุดกลุ่มหาทุนเสริมสำหรับผู้ที่เลิกตัดไม้ทำลายป่า บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด ครอบคลุมหลายด้าน ตั้งแต่การจัดการและฟื้นฟูพื้นที่ป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในด้านเทคนิคและวิชาการด้านป่าไม้...”

(ชวน สิทธิรักษ์, สัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด แบ่งออกเป็น 6 ชุด คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีบทบาทและหน้าที่ ครอบคลุมหลายด้าน ตั้งแต่การจัดการและฟื้นฟูดูแลพื้นที่ป่าชุมชน ติดตามตรวจสอบ บังคับใช้กฎระเบียบป่าชุมชนกับชาวบ้านในชุมชน มีการให้ความรู้กับชาวบ้านในชุมชน และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละระดับ

1.2 การมีส่วนร่วมกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

เป็นแนวทางการปฏิบัติ คือ นำแนวคิดในการอนุรักษ์ป่ามากำหนดเป็นกฎเกณฑ์การใช้พื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งกำหนดไว้ว่าห้ามตัดต้นไม้โดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชน ห้ามล่าสัตว์ ห้ามจุดไฟเผาป่า ห้ามฟันหรือถากเปลือกไม้เพื่อกระทำการใด ๆ อันเป็นสาเหตุให้ต้นไม้ตาย ห้ามขุดหัวไม้ หัวมัน ห้ามเผาถ่านและทำไม้ฟันจากป่าชุมชน แต่สามารถนำเอาเฉพาะกิ่งไม้แห้งหรือต้นไม้ที่ล้มตายแล้วมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในครัวเรือนได้ และสมาชิกของป่าชุมชนทุกคนห้ามตัดล่าสัตว์ หรือทำการใด ๆ ที่ทำให้ป่าชุมชนอ่าวอายุเสื่อมสภาพ ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ผู้มีสิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนต้องเป็นสมาชิกของป่าชุมชนเท่านั้น การเก็บหาของป่าหรือผลผลิตให้เป็นไปตามดุลยพินิจของคณะกรรมการป่าชุมชน อ่าวอ้ายยอโดยให้สมาชิกแต่ละครัวเรือนสามารถจัดเก็บได้ตามสมควรเพื่อประโยชน์ใช้ในการบริโภคเท่านั้น...”

(อารีย์ พันธสนธิ, สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าชุมชน นอกจากนี้ยังมีกฎระเบียบและข้อบังคับในการควบคุมดูแลรักษาป่าชุมชน (สำนักงานป่าไม้เขตนครศรีธรรมราช : 2545) และคณะกรรมการป่าชุมชนมีหน้าที่ร่วมกันตรวจสอบดูแลรักษาป่าชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

1.3 การมีส่วนร่วมกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ

เป็นแนวทางการลงโทษจากกฎระเบียบพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช และพิจารณาร่วมกันระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชนรวมถึงประชาชนในชุมชน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ห้ามตัดไม้ก่อนได้รับอนุญาตถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับตามความยาวของต้นไม้โดยวัดเป็นนิ้ว นิ้วละ 500 บาท ห้ามล่าสัตว์ ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับตามน้ำหนักของสัตว์ที่ล่าราคากิโลกรัมละ 200 บาท ห้ามบุกรุกที่ดินในป่าเพื่อทำกิน ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับตามขนาดของพื้นที่บุกรุกที่ตารางเมตรละ 500 บาท และห้ามคนนอกพื้นที่เข้ามาตัดไม้ ถ้าฝ่าฝืนครั้งแรกจะทำการตัดเดือน ครั้งที่สองจะจับส่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้เพื่อดำเนินคดี และห้ามจุดไฟเผาป่าเพื่อล่าสัตว์โดยเด็ดขาด...”

(เสรี ชาวพิชัย, สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ ชาวบ้านได้มีการปฏิบัติตาม กฎ ระเบียบ กติกา และข้อตกลงต่าง ๆ ในการห้ามตัดไม้ก่อนได้รับอนุญาตถ้าฝ่าฝืนจะลงโทษถูกปรับเป็นจำนวนเงินตามความยาวของต้นไม้โดยห้ามล่าสัตว์ ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับตามน้ำหนักของสัตว์ ห้ามบุกรุกที่ดินในป่าเพื่อทำกิน ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับตามขนาดของพื้นที่บุกรุกที่ตารางเมตรละ ห้ามคนนอกพื้นที่เข้ามาตัดไม้ ถ้าฝ่าฝืนครั้งแรกจะทำการตัดเดือน ครั้งที่สองจะจับส่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้เพื่อดำเนินคดี และห้ามจุดไฟเผาป่าเพื่อล่าสัตว์โดยเด็ดขาด

1.4 การมีส่วนร่วมปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่าชุมชน

คณะกรรมการป่าชุมชนเป็นแกนนำในการจัดกิจกรรมและขอรับการสนับสนุนต้นกล้าจากศูนย์เพาะพันธุ์ไม้จังหวัดนครศรีธรรมราช และคณะกรรมการป่าชุมชนดำเนินการประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายเสียงหมู่บ้านเพื่อชักจูงให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมปลูกต้นไม้ การมีส่วนร่วมปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งจะทำในโอกาสวันสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาฯ วันสิ่งแวดล้อม หรือวันมาฆบูชา เป็นต้น ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...การปลูกต้นไม้สามารถช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศน์พื้นที่ป่าอ่าวอายุยอได้ และยังเป็นส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปลูกต้นไม้ จึงจะสามารถเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ได้ครบร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศตามที่กำหนดไว้ในนโยบายการป่าไม้แห่งชาติได้ ชาวบ้านปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่า เป็นการสร้างทัศนคติที่ดีในการอนุรักษ์ พืชพรรณ จึงก่อให้เกิดโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ ขึ้นมา...”

(อาทิตยา ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่าชุมชน คือ เป็นการปลูกต้นไม้สามารถรักษาสมดุลของระบบนิเวศน์ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปลูกต้นไม้ เป็นการสร้างทัศนคติที่ดีในการอนุรักษ์ พืชพรรณ และยังเป็นส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปลูกต้นไม้ จึงจะสามารถเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ได้ครบร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศตามที่กำหนดไว้ในนโยบายการป่าไม้แห่งชาติได้

ภาพที่ 11 วัดป่าถ้ำตลอด ม.4 ต.น้ำตก อ.ทุ่งสง จ.นครศรีธรรมราช

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 19 มกราคม 2561

1.5 การมีส่วนร่วมประชาสัมพันธให้ข้อมูลข่าวสาร

การเผยแพร่การให้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ การให้ข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง ในเรื่องการบริหารจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ นับว่าเป็นจุดเริ่มต้น ของประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม มีการป้องกันแก้ไขปัญหาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อพื้นที่ป่า ชุมชนอ่าวอ้ายยอ จากโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ ข้อมูลข่าวสารนี้ถือว่าเป็นสิทธิประการหนึ่งของ ชาวบ้านในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ ต่อไปนี้

“...เนื่องจากข้อมูลข่าวสารจะบอกถึงรายละเอียดของโครงการหรือกิจกรรม ที่กำลังจะเกิดขึ้นความจำเป็นและความสำคัญที่จะต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้น รวมถึงการดำเนินการและมาตรการต่าง ๆ จากข้อมูลข่าวสารโครงการดังกล่าว ชาวบ้านได้ มีส่วนร่วมกันวางแผนการดำเนินงานและหาผู้รับผิดชอบในแต่ละโครงการอย่างชัดเจน...”

(ปราณี ปานเมือง, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมประชาสัมพันธให้ ข้อมูลข่าวสาร คือ เป็นการประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ ความเข้าใจ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจน โดย เผยแพร่ข้อมูลรายละเอียดโครงการ เหตุผลความจำเป็น และการพัฒนาโครงการรวมถึงข่าวสารที่ เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการตลอดระยะเวลาการศึกษาโครงการ ดำเนินการประชาสัมพันธ์และ ดำเนินงานการมีส่วนร่วมของชาวบ้านผ่านกิจกรรมและเทคนิคต่าง ๆ จากการได้รับเผยแพร่การให้ ข้อมูลข่าวสาร ทำให้ชุมชนได้ระบุและจัดลำดับความสำคัญโครงการในอนาคต เพื่อส่งเสริมการจัดการ ป่าชุมชนให้ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น

1.6 การมีส่วนร่วมจัดเวรยามควบคุมการดูแลรักษาป่า

เพื่อมิให้ผู้ใดเข้ามาลักลอบตัดไม้ สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วม กับ คณะกรรมการป่าชุมชนออกตรวจเวรยาม เพื่อลาดตระเวน ตรวจสอบดูแลความเรียบร้อยของพื้นที่ป่า อ่าวอ้ายยอ มีการออกตรวจลาดตระเวนภายในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ โดยจะออกตรวจครั้งละ 10 คน ปฏิบัติเดือนละ 1 ครั้ง โดยชุดออกตรวจลาดตระเวน จะมีการผลัดหมุนเวียนหน้าที่กัน และการ ลาดตระเวนในพื้นที่ป่าชุมชน มีตั้งแต่การวางแผนกำหนดพื้นที่ในการลาดตระเวน เพื่อตรวจ ปรามปรามการกระทำผิด ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...มีแผนผังแสดงการปฏิบัติงาน ประชุมเจ้าหน้าที่เพื่อวางแผนการลาดตระเวน และยังมีกรฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานลาดตระเวน และมีการจัดทำคู่มือการลาดตระเวน ครอบคลุมการปฏิบัติงานการลาดตระเวนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์...”

(สุนันท์ ทองสัย, สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมจัดเวรยามควบคุมการดูแลรักษาป่า ชาวได้รับการฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานลาดตระเวน มีการจัดทำคู่มือการลาดตระเวน ครอบคลุมการปฏิบัติงานการลาดตระเวนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และมีแผนผังแสดงการปฏิบัติงาน ประชุมเจ้าหน้าที่เพื่อวางแผนการลาดตระเวน

1.7 การมีส่วนร่วมจัดทำแนวป้องกันไฟป่า

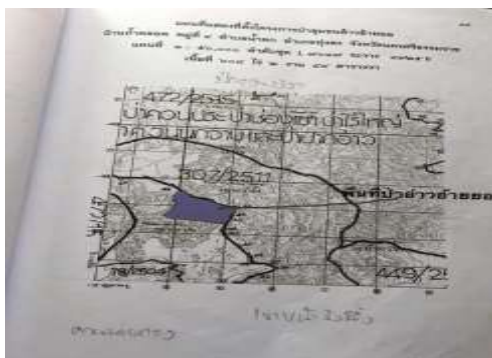
เกิดจากความร่วมมือของชาวบ้านทุกคน โดยคณะกรรมการป่าชุมชนจะดำเนินการพร้อมชาวบ้านประมาณเดือนกุมภาพันธ์ และมีนาคมเป็นประจำทุกปีเนื่องจากเป็นช่วงฤดูแห้งแล้งอาจเกิดไฟป่าได้ง่าย การดำเนินงานจัดทำแนวป้องกันไฟป่า เป็นการจัดการทรัพยากรพื้นที่ป่าอย่างมีส่วนร่วมระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชนกับชาวบ้านในชุมชน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ชาวบ้านได้ตอบสนองโดยรวมกันเป็นกลุ่ม ที่มีความพร้อมในการร่วมดำเนินงานการจัดทำแนวป้องกันไฟป่า โดยจะมีการเชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัดมาให้ความรู้และสาธิตการทำแนวป้องกันไฟป่าอย่างถูกต้องและชุมชนเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการ ควบคุม ดูแล จัดทำแนวป้องกันไฟป่า...”

(สุทิน แก้วศรีสุข, สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมจัดทำแนวป้องกันไฟป่า เป็นการเชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัดมาให้ความรู้และสาธิตการทำแนวป้องกันไฟป่า โดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการ ควบคุม ดูแล เป็นการจัดการทรัพยากรพื้นที่ป่าอย่างมีส่วนร่วมระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชนกับชาวบ้านในชุมชน และชาวบ้านได้ตอบสนองโดยรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อร่วมดำเนินงานการจัดทำแนวป้องกันไฟป่า

ภาพที่ 12 แผนที่แสดงบริเวณป่าอ่าวอายยอ ชุมชนถ้ำตลอด
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 13 มกราคม 2561

2. การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอกงสูง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ หมายถึง การส่งเสริมความสามารถหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยการทำให้พัฒนาและทำให้ประจักษ์แจ้งขึ้นได้ สามารถนำสิ่งที่แฝงอยู่ในชุมชนบ้านถ้ำตลอด มาพัฒนาให้เกิดสิ่งที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ โดยการส่งเสริมการพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ซึ่งประกอบไปด้วยการพัฒนาขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติโดยองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง จากการนำทรัพยากรที่มีของชุมชนบ้านถ้ำตลอดมาสร้างประโยชน์คืนสู่ชุมชน โดยมีการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ในเรื่องดังต่อไปนี้

2.1 การส่งเสริมศักยภาพด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ

การส่งเสริมจัดให้เป็นชุมชนประวัติศาสตร์ขนาดเล็กในจังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาและภูเขาสูงที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์มีความหลากหลายของพรรณไม้และสัตว์ป่า มีการจัดกิจกรรมสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพส่งเสริมด้านการอนุรักษ์ ด้านพืช สัตว์ แมลง เห็ดรา และไลเคน มีการทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าที่หลากหลาย เช่น จัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ ได้จัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 2 เส้นทาง ผ่านจุดเรียนรู้ 7 จุด ได้แก่ จุดบ่อน้ำทิพย์ บ่อน้ำใหญ่ หน้าผิงหลวง ต้นไม้มีพิษ ถ้ำค้างคาว จุดชมสัตว์ และจุดดูนกกินน้ำ ใช้เป็นสถานที่เข้าค่ายเรียนรู้ของนักเรียนรอบพื้นที่ป่า นอกจากนี้ยังการ

จัดตั้งชุดลาดตระเวนและเฝ้าระวังป่าอย่างต่อเนื่อง โดยมีเยาวชนในหมู่บ้านเข้าร่วม มีการอบรมอาสาสมัครเฝ้าระวังป่า ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...เราต้องร่วมมือกันดูแลรักษาป่าผืนนี้ไว้อย่าให้ตกไปอยู่ในมือนายทุน เพราะป่าคือ แหล่งอาหาร แหล่งซับน้ำ แหล่งสมุนไพร ที่พวกเราจะใช้สอยกันได้ไม่มีวันหมด ถ้าไม่มีป่าลูกหลานเราจะลำบาก ชาวบ้านจึงเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมศักยภาพการช่วยกันดูแลป่าอย่างจริงจังนับจากนั้นแม้บางคนที่จะเข้าไปจับจองที่ดินทำสวนยางพาราอยู่กลางป่าก็ยังยกที่ดินมอบคืนให้รวมเป็นผืนเดียวกับป่าอีกด้วย และยังมีการขัดขวางคนตัดไม้ในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ ผ่านมาจนถึงวันนี้เรายังมีผืนป่าที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์มากกว่าเดิม เป็นมรดกไว้ให้ลูกหลาน เป็นสมบัติไว้ให้ผู้คนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันถึงสองจังหวัด สองฝั่งทะเลและทุกวันนี้มีคนรุ่นใหม่มาเป็นแกนนำสืบสานการอนุรักษ์ป่าต่อจากพวกเรา เเท่านี้ก็สุขใจแล้ว...”

(บรรเจิด ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมศักยภาพด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ชาวบ้านให้การร่วมมือกันดูแลรักษาป่าอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ไว้ไม่ให้ตกไปอยู่ในมือนายทุน เพราะชาวบ้านคิดว่าป่า เป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งซับน้ำ และเป็นแหล่งสมุนไพร ที่พวกเขาจะใช้สอยกันได้ไม่มีวันหมด ถ้าไม่มีป่าลูกหลานพวกเขาก็จะลำบาก ชาวบ้านจึงเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมศักยภาพการช่วยกันดูแลป่า แม้ว่าบางคนที่จะเข้าไปจับจองที่ดินทำสวนยางพาราอยู่กลางป่าอยู่แล้ว ก็ยังยกที่ดินมอบคืนให้รวมเป็นป่าผืนเดียวกัน นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีการขัดขวางคนที่เข้ามาลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ ทำให้ปัจจุบันนี้ชาวบ้านยังมีผืนป่าที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นมรดกไว้ให้ลูกหลาน เป็นสมบัติไว้ให้ผู้คนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันถึงสองจังหวัด สองฝั่งทะเล และทุกวันนี้มีคนรุ่นใหม่มาเป็นแกนนำสืบสานการอนุรักษ์ป่าต่อจากพวกเขา

2.2 การส่งเสริมศักยภาพด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

เนื่องจากเป็นแหล่งกำเนิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของชุมชน ชาวบ้านมีการส่งเสริมศักยภาพโดยการจัดให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะทุนทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากป่าชุมชนแห่งนี้ โดยการนำเอาวัสดุธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากป่าอ่าวอ้ายยอ มาประดิษฐ์ใช้ทำเป็นกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มทำไม้กวาด กลุ่มการจักสาน กลุ่มการทำเครื่องมือจับปลา และกลุ่มการทำเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งกลุ่มกิจกรรมของชุมชนเหล่านี้เกิดจากการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้บวกกับทุนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนแห่งนี้ ซึ่งนับว่า

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นฐานสำคัญของการดำรงอยู่อย่างเหมาะสมในพื้นที่ของชุมชนบ้านลำตลอดแห่งนี้ ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...มีการใช้ประโยชน์จากพืชชนิดต่าง ๆ ในป่าชุมชน โดยเฉพาะการนำพืชสมุนไพรในป่า มาใช้ในการดูแลสุขภาพและบำบัดอาการเจ็บป่วยของโรคภัยต่าง ๆ ภูมิปัญญาดังกล่าวนี้เป็นสิ่งถูกถ่ายทอดและสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้สมุนไพรจากป่าชาวบ้านมักจะนิยมเรียกว่าหมอยา และด้านเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม เพราะว่าบรรพบุรุษของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวมีความเชื่อเกี่ยวกับป่า ส่วนการบวชป่าหรือบวชต้นไม้ เป็นภูมิปัญญาและแนวคิดเพื่อต้องการหยุดยั้งการทำลายป่า ซึ่งเป็นกุศโลบายมิให้คนตัดไม้ทำลายป่า เป็นแนวความคิดความเชื่อของชาวพุทธ ซึ่งคล้ายกับ การบวชพระ...”

(มานพ ประพุดติชอบ, สัมภาษณ์วันที่ 29 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมศักยภาพด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้านสามารถนำพืชชนิดต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ มาใช้ในการดูแลสุขภาพการเจ็บป่วยโรคภัยต่าง ๆ ได้ เนื่องจากเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เกิดความเชี่ยวชาญในการนำสมุนไพรมาใช้ ที่นิยมเรียกกันว่าหมอยา และยังมีด้านความเชื่อและพิธีกรรมจากบรรพบุรุษของชาวบ้านแห่งนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพป่า เพื่อมิให้ถูกบุกรุกลักลอบตัดไม้จากชาวบ้านหรือบุคคลภายนอก ซึ่งเป็นการสร้างกุศโลบายอย่างหนึ่งทางด้านแนวความคิดความเชื่อของชาวพุทธ เช่น การบวชป่าหรือบวชต้นไม้ ที่มีการนำเอาจีวรพระมาผูกกับต้นไม้ ซึ่งคล้ายกับการบวชพระ ทำให้เกิดความเชื่อเพื่อมิให้ผู้ตัดต้นไม้ เพราะเชื่อว่าเป็นต้นไม้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์

2.3 การส่งเสริมศักยภาพด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน

การส่งเสริมศักยภาพของชาวบ้านในเรื่องของการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพราะว่าอาชีพเกษตรกรรมก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมเกษตรและภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมาในชุมชน และยังมีส่งเสริมศักยภาพของชาวบ้านในเรื่องของการประกอบอาชีพอาชีพเสริม คืออาชีพในการหาของป่าขายแก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะเห็ดโคน หน่อไม้ และผักหวานป่า เพราะว่าป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ เป็นพื้นที่เขตป่าสงวนป่าไม้ได้รับการจัดการโดยประชาชนและองค์กรภาครัฐในชุมชน เป็นป่าที่ชาวบ้านเข้าไปให้ประโยชน์เป็นแหล่งอุปโภคบริโภคอยู่ภายใต้กฎระเบียบในชุมชน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...การประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพราะว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะให้ชีวิตอยู่กับผืนป่า จึงรู้วิถีชีวิตในเรื่องของการจัดการป่าแบบยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม เพื่อให้ชาวบ้านมีกิน มีใช้ และมีเงิน เพื่อจะได้หมุนเวียนแลกเปลี่ยนนอกเหนือจากการทำอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ชาวบ้านประกอบอาชีพเกี่ยวกับการหาของป่าไปจำหน่าย เพราะว่าผู้คนส่วนใหญ่จะมีวิถีชีวิตในแต่ละวันเกี่ยวข้องกับป่า มีการพึ่งพาป่าเพื่อปัจจัย 4 ...”

(วิระพงษ์ บุตรสิมมา, สัมภาษณ์วันที่ 17 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมศักยภาพด้านวิถีชีวิตวัฒนธรรมและประเพณีชุมชน ชาวบ้านมีการส่งเสริมศักยภาพในเรื่องของการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านจะรู้ดีในเรื่องเกี่ยวกับผืนป่าอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ เพราะการดำเนินชีวิตแต่ละวันของชาวบ้านแห่งนี้เกี่ยวข้องกับพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปเก็บของป่าไว้จำหน่ายนอกเหนือจากการทำอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ยังให้เป็นวัฒนธรรมแบบเกษตรกรรม เพราะว่าชาวบ้านประกอบอาชีพเกี่ยวกับการหาของป่าไปจำหน่าย และยังการจัดให้มีการส่งเสริมชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในเรื่องของการให้มีการพึ่งพาป่าเพื่อปัจจัย 4 ซึ่งได้แก่ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งทำให้เกิดแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณีด้วยเช่นกัน

2.4 การส่งเสริมศักยภาพด้านการรวมกลุ่ม

การส่งเสริมศักยภาพด้านการรวมกลุ่มของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพื่อจัดให้ชาวบ้านได้ใช้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ อย่างหลากหลาย โดยใช้สถานที่วัดป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด เป็นสถานที่ในการรวมกลุ่มประกอบกิจกรรมกัน เช่น การรวมกลุ่มประกอบกิจกรรมการประชุมของหมู่บ้าน การรวมกลุ่มประกอบกิจกรรมการจัดทำเรือพระ การรวมกลุ่มประกอบกิจกรรมการทำขนม เป็นต้น ซึ่งกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้ที่เกิดขึ้นในชุมชนล้วนได้รับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเป็นหลักด้วย คือ การที่ชุมชนแห่งนี้อยู่ท่ามกลางผืนป่าที่อยู่ท่ามกลางแหล่งผลิต บางครั้งผืนป่าซึ่งอาจได้รับผลกระทบจากการกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนด้วย จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านแห่งนี้ได้มีการดูแลผืนป่าที่ควรได้รับการดูแลเป็นพิเศษ จากชุมชนและหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยทำให้เกิดการพัฒนาป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...บุคคลที่อยู่ภายใต้วัตถุประสงค์และกฎเกณฑ์ของกลุ่ม แต่ละกลุ่มอาจมีสมาชิกตั้งแต่สิบคนจนถึงหลายร้อยคนก็ได้ การบริหารจัดการกลุ่ม ต้องอาศัยทั้งความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งอาจต้องกำหนดให้กลุ่มมีกฎเกณฑ์ กติกา หรือข้อบังคับที่จะใช้เป็นบรรทัดฐานในการทำงานของกลุ่ม การเกิดขึ้นของกลุ่ม มักจะเริ่มต้นที่มีคณะบุคคลกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งมาร่วมตัวกันด้วยเหตุปัจจัย และมีการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งเป็นบุคคลที่เป็นสมาชิกกลุ่ม ที่ได้รับการคัดเลือกหรือพิจารณาแล้วว่ามีความเหมาะสมที่จะเป็นตัวแทนของกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ในตำแหน่งต่าง ๆ ที่กลุ่มกำหนดขึ้นมา กลุ่มจะประกอบด้วยตำแหน่งหน้าที่ที่สำคัญ เช่น ประธาน รองประธาน เลขานุการ ภูมิคุ้มกัน ประชาสัมพันธ์ เภรณญิก เป็นต้น...”

(อาทิตยา ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมศักยภาพด้านการรวมกลุ่ม ในเรื่องของบุคคลที่อยู่ภายใต้วัตถุประสงค์และกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ให้มีการบริหารจัดการกลุ่ม โดยการกำหนดให้กลุ่มมีกฎเกณฑ์ กติกา หรือข้อบังคับ ที่จะใช้เป็นบรรทัดฐานเดียวกันในการทำงานของกลุ่ม เพราะฉะนั้น การเกิดขึ้นของกลุ่มที่เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มชาวบ้านในชุมชน ทำให้ยอมมีองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกันหรือเหมือนกัน คือ จะมีผู้นำกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม กฎระเบียบของกลุ่ม คณะบริหารจัดการกลุ่ม และทรัพยากรเพื่อการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกลุ่มชุมชนบ้านถ้ำตลอด

2.5 การส่งเสริมศักยภาพด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

การส่งเสริมศักยภาพด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ คือ มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์กันระหว่างชาวบ้านในชุมชนด้วยกัน โดยใช้กิจกรรมการปลูกป่ามาเป็นตัวเชื่อมโยงให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความสามัคคีกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน มีผู้นำชุมชนเป็นผู้ประสานงานในการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการเคารพผู้อาวุโส และเชื่อฟังผู้นำชุมชน กิจกรรมกลุ่มป่าชุมชนนี้ เป็นกิจกรรมที่มีการออกกฎระเบียบเพื่อการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่ชุมชนจัดขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งสำเร็จได้ด้วยระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติอย่างใกล้ชิดของชาวบ้านในชุมชน ในเรื่องของการให้ความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชน ภายใต้ผลประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกันในอนาคต โดยกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ วิธีการดำรงชีวิตเกี่ยวกับพื้นที่ป่าอ่าวอาย
 ยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด จะเห็นได้วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีความผูกพัน
 ใกล้ชิดป่าอ่าวอายยอ ความอบอุ่นแน่นแฟ้นในสายสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำ
 ตลอดกับพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ เพราะว่าป่าอ่าวอายยอในชุมชนบ้านถ้ำตลอด เป็นส่วนหนึ่ง
 ของชีวิต ในเรื่องของการประกอบอาชีพ การเก็บหาของป่าไปจำหน่าย และการอยู่ร่วมกับ
 ระหว่างคนกับพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ เพราะตั้งอยู่ในอาณาเขตบริเวณชุมชนเดียวกัน ชาวบ้าน
 ส่วนใหญ่จะต้องมีพึ่งพิงพึ่งพาอาศัยป่า ในการประกอบอาชีพประจำวันที่เกี่ยวข้องกับป่า
 อ่าวอายยอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้ผลประโยชน์จากป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำ
 ตลอด...”

(สมศักดิ์ ทวีสุวรรณ, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมศักยภาพด้าน
 ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ชาวบ้านมีการส่งเสริมศักยภาพด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ โดยใช้
 ความผูกพันระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับพื้นที่ป่าแห่งนี้ เปรียบเสมือนเครือญาติกันที่มีความใกล้ชิด
 เพราะว่าการดำรงชีวิตในแต่ละวันของชาวบ้านจะเกี่ยวข้องกับป่าอ่าวอายยอ ซึ่งเป็นแหล่ง
 เกษตรกรรม ผู้คนเข้าไปหาของป่ามาจำหน่าย ทำให้เกิดความใกล้ชิดผูกพันกันในการคลุกคลีอยู่กับป่า
 ทุกวัน ทำให้เกิดความอบอุ่นแน่นแฟ้นในสายสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านชุมชนกับพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ
 แห่งนี้ ในเรื่องการประกอบอาชีพการเก็บหาของป่าไปจำหน่าย ซึ่งเป็นการอยู่ร่วมกับระหว่างคนกับ
 พื้นที่ป่าอ่าว คือ จะมีรูปแบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำกับพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ในเรื่องการ
 อยู่ร่วมกับระหว่างคนกับพื้นที่ป่าอ่าวอายยอแห่งนี้ เพราะว่าพื้นที่ป่าอ่าวอายยอตั้งอยู่ในอาณาเขต
 บริเวณในชุมชนเดียวกัน

ภาพที่ 13 แผ่นป้ายโครงการต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นในพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 13 มกราคม 2561

2.6 การส่งเสริมศักยภาพด้านศักยภาพของผู้นำ

การส่งเสริมศักยภาพด้านศักยภาพของผู้นำ ในเรื่องของภาวะความเป็นผู้นำ ของชุมชนที่ดี คือ จะต้องให้ผู้นำชุมชนเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม และจะต้องได้ จนได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและภายนอกชุมชนเป็นอย่างดี เพราะว่าศักยภาพของผู้นำเหล่านี้ ล้วนทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาที่ดีได้ เพราะว่าผู้นำมีศักยภาพ เช่น ในเรื่องของจัดให้ผู้นำเข้ามามีส่วน ร่วมกับชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนด้วย จัดให้ผู้นำมีหน้าที่ประสานคอยประสานงาน มี การให้คำแนะนำกับชาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ ให้การอำนวยความสะดวกคอยให้ความช่วยเหลือ และ คอยติดตามและประเมินผลกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการ พื้นที่ป่าอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...การมีส่วนร่วมของผู้นำ เพราะว่าผู้นำต้องตัดสินใจในการวางแผน กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ป่าอ้าวอ้ายยอ ในเรื่องของการมีภาวะของผู้นำ เพราะว่าผู้นำต้องเป็นคนที่มีความรู้ ความสามารถ และมีคุณธรรม ผู้นำมีบทบาทในการ กิจกรรมต่าง ๆ และในเรื่องของความยึดมั่นผูกพัน เพราะผู้เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชน เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชน จึงต้องควรที่จะได้รับการส่งเสริมศักยภาพด้านศักยภาพของ ผู้นำ...”

(สมนึก ชนะสงคราม, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมศักยภาพด้าน ศักยภาพของผู้นำ ชาวบ้านได้มีการส่งเสริมศักยภาพด้านศักยภาพของผู้นำในเรื่องของการให้ผู้นำเข้า มามีส่วนร่วมมีกับกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนในเรื่องของการวางแผน ในการตัดสินใจต่าง ๆ และต้อง เป็นผู้ประเมินผลจากการตัดสินใจจากการมีส่วนร่วมตัดสินใจด้วย ส่งเสริมให้ผู้นำ มีภาวะของผู้นำ เพราะว่าผู้นำต้องเป็นคนที่มีความรู้ ความสามารถ และมีคุณธรรม ผู้นำมีบทบาทในการกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ป่าอ้ายยอ และต้องเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญเกี่ยวกับพื้นที่ป่าอ้าวอ้าย ยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และในเรื่องของความยึดมั่นผูกพัน เต็มใจที่เสียสละเพื่อส่วนรวม เพื่อให้ ความรู้สึภาคภูมิใจที่ได้เป็นหนึ่งในการเป็นผู้นำ เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชน และที่สำคัญต้องรู้สึกเป็น เจ้าของร่วมกัน ในการรักหวงแหน ป่าชุมชนอ้าวอ้ายยอ เพื่อให้เกิดความยึดมั่นผูกพันร่วมกันระหว่าง คนกับป่าอ้าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอดแห่งนี้

ภาพที่ 14 พืชและสมุนไพรในพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 13 มกราคม 2561

3. การสร้างความตระหนัก และจิตสำนึก ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การสร้างความตระหนัก และจิตสำนึก ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด หมายถึง การสร้างความเข้าใจ เพื่อให้รู้ประจักษ์ชัด รู้ชัดแจ้ง ในเรื่องของการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการมีมีจิตสำนึกที่ดีในภาวะที่จิตตื่น และรู้ตัว สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากการกระทำร่วมกันที่ส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมสร้างการสร้างความตระหนัก และจิตสำนึก ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีดังนี้

3.1 การสร้างความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม

เน้นการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้เป็นกลไกในการสร้างลักษณะนิสัยอันที่เป็นที่ยอมรับว่าจะสามารถทนและอยู่ได้นานในจิตของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด เรียกว่า การสร้างให้เกิด “ความตระหนักในสิ่งแวดล้อม” ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานทางด้านจิตใจ เพื่อให้เกิดการรู้ประจักษ์ชัดหรือรู้ชัดเจนในเรื่อง ความตระหนักในสิ่งแวดล้อม เพราะการมีจิตใต้สำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นความรู้ที่อยู่ใต้จิตสำนึกตลอดเวลา ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ก่อให้เกิดความรู้ที่ชัดเจนและซาบซึ้ง เข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดความรักและความห่วงหาพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอายยอ ก่อให้เกิดความวิตกและห่วงใย คือ รู้สึกเป็นห่วงและกังวลถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม และก่อให้เกิดการปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดความตระหนักในสิ่งแวดล้อม เพราะว่า การดำรงคงอยู่ของชีวิตจำเป็นต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและชีวภาพ เป็นปัจจัยเกี่ยวพันการเปลี่ยนแปลง...”

(สุทิน แก้วศรีสุข, สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การสร้างความตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้ที่ชัดเจนและซาบซึ้ง เข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องสิ่งแวดล้อม รู้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งใดดีสิ่งใดไม่ดี สิ่งใดก่อให้เกิดประโยชน์สิ่งใดก่อให้เกิดโทษ และสิ่งใดก่อให้เกิดผลดีและผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม และยังมีความรักและความห่วงใยพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ ทำให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ว่าเป็นสิ่งที่ถูก สิ่งที่ดี สิ่งที่มีประโยชน์ และก่อให้เกิดผลดีต่อชาวบ้าน ชุมชนบ้านถ้ำตลอด คือ ความรักและห่วงใยในทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า และบางครั้งอาจจะทำให้เกิดความวิตกและห่วงใย คือ รู้สึกเป็นห่วงและกังวลถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม เช่น เป็นห่วงและกังวลต่อลักษณะนิสัยที่เห็นแก่ตัวไม่มุ่งประโยชน์ส่วนรวม ตักตวงผลประโยชน์จากธรรมชาติโดยปราศจากความพอเพียง ความวิตกและความห่วงใยในสภาพภัยแล้งและวิกฤตการณ์การขาดแคลนน้ำ ซึ่งเกิดจากการตัดไม้ทำลายป่า

ภาพที่ 15 การได้รับรางวัลโครงการ “คนรักป่า ป่ารักชุมชน”

ที่มา: ข้อมูลโครงการคนรักป่า ป่ารักชุมชน, 2554

3.2 การสร้างเจตคติและจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

เน้นการเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม เป็นการสร้างสติ ความรู้สึกรับผิดชอบของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพราะว่าชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีจิตสำนึกที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม สำหรับการสร้างเจตคติด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้ชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดสามารถเข้าใจเหตุที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้ จึงเป็นกลไกในการนำไปสู่แนวทางในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในเรื่องของการวางแผนและดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อม ต่อบุคคลหรือกลุ่มคนในชุมชนบ้านถ้ำตลอดนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดรู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อม และตระหนักถึงผลกระทบต่อตนเอง และสังคมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม เพราะว่าการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม คือ การใช้สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างชาญฉลาด คำนึงผลได้ผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติมีการใช้ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ทุนบำรุง ไม่ทำลายให้สูญเสียมลพิษไป และมีการวางแผนที่จะปรับปรุงพัฒนาสิ่งที่เสื่อมโทรมให้ดีขึ้น...”

(มานิตย์ ประพฤติชอบ, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การสร้างเจตคติและจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดรู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อม และตระหนักถึงผลกระทบต่อตนเอง และสังคมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำลังถูกทำลายโดยฝีมือมนุษย์ ชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และมีส่วนร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพราะว่าถ้าการขาดการมีส่วนร่วมในเรื่องการดูแลรักษา ผลกระทบและความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับคุณภาพชีวิตในระยะยาว และมีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า และตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ได้เข้าร่วมหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรม/โครงการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 16 การได้รับรางวัลป่าชุมชนรองชนะเลิศระดับประเทศ ปี 2557

ที่มา: ข้อมูลป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ, 2557

3.3 การสร้างทักษะ และการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม

เน้นการเสริมสร้างทักษะ ในการแจกแจงวิเคราะห์ปัญหา ค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และมีส่วนร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงแนวทางการสร้างทักษะการมีส่วนร่วมของประชาชนแบ่งออกเป็น 2 มิติ คือ มิติด้านผู้นำท้องถิ่น/ชุมชน และมิติของด้านประชาชน ที่นำมาสู่การพัฒนาเป็นการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ อันเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สร้างประโยชน์ให้กับท้องถิ่นชุมชนในฐานะเจ้าของทรัพยากรป่าไม้ และได้แนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีส่วนร่วมในการร่วมค้นหาปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนร่วมในการวางแผนด้านทรัพยากรป่าอายุยอ มีส่วนร่วมในการดำเนินการ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ มีส่วนร่วมในการติดตามผลทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ เพราะว่าจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านทรัพยากรพื้นที่ป่าอายุยอ ที่มีความเสี่ยงโศรรมจากการประกอบอาชีพและการบุกรุกพื้นที่ป่าอายุยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ทั้งจากประชาชนในพื้นที่และจากบุคคลภายนอก ก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนขึ้นในการร่วมกันฟื้นฟู อนุรักษ์พื้นที่ป่า ทำให้ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมกับมา มีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ส่งผลดีต่อการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่ และจากการมีทรัพยากรป่า ที่กลับมาสมบูรณ์อีกครั้ง...”

(ฉลอง พันธุ์สนิท, สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การสร้างทักษะ และการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านมีการร่วมกันค้นหาปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดจากการร่วมรับรู้ปัญหาและได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าอายุยอ ในส่วนของด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ เป็นการร่วมกันคิดที่จะพัฒนาการใช้ประโยชน์จากการกลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้งของทรัพยากรป่าอายุยอ เป็นการเชื่อมโยงที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าอายุยอขึ้น การวางแผนด้านทรัพยากรป่าอายุยอ มีลักษณะของการมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนดำเนินกิจกรรมร่วมกันโดยใช้ทักษะความชำนาญได้เข้ามานำเสนอ ในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไป เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหา แต่

ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ เป็นไปเพื่อดำเนินการพัฒนาส่วนการวางแผนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปในรูปแบบของการแก้ไขปัญหา และการร่วมกันวางแผนด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ เป็นการร่วมกันวางแผนเพื่อการพัฒนาและนำทุนทางธรรมชาติไปใช้ให้เกิดประโยชน์ มีการดำเนินการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมตามที่ได้แบ่งหน้าที่กันตามความถนัดที่ได้ร่วมกันวางแผนไว้เป็นการระดมทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น ชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีส่วนร่วมในการติดตามผลทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการส่วนด้านการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศเป็นการติดตามผลแบบไม่เป็นทางการ และมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศอยู่ในรูปแบบของประโยชน์ที่ได้รับโดยตรงและได้รับทางอ้อมในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ประโยชน์ที่ได้รับโดยตรงเป็นเรื่องรายได้และการประกอบอาชีพที่เพิ่มขึ้น ส่วนประโยชน์ทางอ้อมเป็นเรื่องของการกลับมาถิ่นฐานบ้านเกิดของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด อีกทั้งยังเป็นการสร้างชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอกท้องถิ่นเกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ

ภาพที่ 17 การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด
ที่มา: ข้อมูลป่าชุมชนอ่าวอายยอ, 2559

ภาพที่ 18 การมีส่วนร่วมของครู นักเรียน และเจ้าหน้าที่หน่วยอุทยานแห่งชาติ
ที่มา: ข้อมูลป่าชุมชนอ่าวอายยอ, 2559

4. การจัดให้มีแนวทางการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การจัดให้มีแนวทางการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ หมายถึง การจัดแนวทางการพัฒนาในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ โดยให้ชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีแนวทางการปฏิบัติที่ควรทำให้เกิดการทำให้เปลี่ยนแปลง ทำให้ดีขึ้น ทำให้เจริญขึ้น โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือ การทำให้แนวทางการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีมิติการพัฒนาในด้านต่าง ๆ จากลักษณะเดิมเปลี่ยนไปโดยมุ่งหมายว่า ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า

4.1 มิติด้านผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน

แนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติของผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน โดยจะเป็นผู้จุดประกายในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน รวมทั้งการเพิ่มบทบาททางสังคมเข้ามาเป็นศูนย์รวมในการสืบทอดเรื่องของการหวงแหนและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และยังประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานพร้อมทั้งปลูกฝังและสร้างความพอประมาณในการใช้ทรัพยากรโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าร่วมกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ การควบคุม และการบำรุงรักษา รวมถึงจัดให้มีเวทีประชาชนเพื่อให้เสนอและร่วมประชุมพูดคุยในประเด็นปัญหาหรือแนวทางในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งพัฒนาเรื่องของความยั่งยืนอย่างบูรณาการที่ไม่ใช่พัฒนาเชิงธุรกิจการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียวแต่ให้มองถึงความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบกับการพัฒนาในเรื่องความพร้อมของบุคลากรและระบบงบประมาณ ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...เป็นบุคคลที่มีบทบาทหรือมีอิทธิพลต่อสมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอดมากกว่าผู้อื่น มีบทบาทเหนือผู้อื่น เป็นผู้อยู่ในอำนาจหรือหน้าที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้นำ เพราะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการจัดสรรและการจัดการต่อสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ มากกว่าคนอื่นในชุมชนเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมายที่ปรารถนาทั้งของตนและสมาชิกของชุมชน เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการประสานงานในการเรียกร้องสิ่งต่าง ๆ และเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนบริหารพัฒนาท้องถิ่นในแต่ละด้าน เป็นบุคคลที่ช่วยให้ผู้อื่นหรือชุมชนได้มีการตกลงกัน และพยายามหาทางให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย และเป็นผู้ที่กฎหมายและสังคมยอมรับ มีบทบาทและอิทธิพลอย่างมากในชุมชน/ท้องถิ่น มีอำนาจหรือตำแหน่งที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้นำ มีอิทธิพลในการบริหารจัดการ เป็นผู้ที่ทำให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงโดยการประสานงาน และเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนบริหารพัฒนา
ท้องถิ่นและนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้...”

(เสรี ชาวพิชัย, สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า มิติด้านผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน เป็นแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติของผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน ผู้นำเป็น ศูนย์กลางของกลุ่มที่มีบุคลิกภาพเหมาะสมกว่าบุคคลอื่นสามารถดึงดูดความสนใจและนำความสนใจ มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อกลุ่ม เป็นผู้กำหนดเป้าหมายของกลุ่ม โดยเป็นผู้ตัดสินใจจุดมุ่งหมาย ปลายทางในการดำเนินงานของกลุ่ม บุคคลที่มีบทบาทหรือมีอิทธิพลต่อสมาชิกในชุมชนบ้านถ้าตลอด มากกว่าผู้อื่น มีบทบาทเหนือผู้อื่น บุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการอำนวยความสะดวกให้ชุมชนดำเนินไปสู่ เป้าหมายที่ต้องการ เป็นบุคคลที่ได้รับคัดเลือกจากผู้อื่นให้เป็นผู้นำ และเป็นบุคคลที่ดำรงตำแหน่ง ผู้นำหรือหัวหน้างาน เป็นบุคคลที่ช่วยให้ผู้อื่นหรือชุมชนได้มีการตกลงกัน และพยายามหาทางให้ ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย พฤติกรรมผู้นำชุมชนจะมีอิทธิพลเหนือชาวบ้านในท้องถิ่นอันจะ ก่อให้เกิดความร่วมมือกันทำงาน โดยมุ่งความสำเร็จของชุมชนเป็นสำคัญ

ภาพที่ 19 พิธีมอบรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 16
ที่มา: ข้อมูลโครงการปลูกลูกโลกสีเขียว, 2556

4.2 มิติด้านประชาชน

แนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติของประชาชนนั้น คือ มีการถ่ายทอดบทเรียน ประสบการณ์ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ให้กับเยาวชนเพื่อสร้าง ความยั่งยืน เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับเยาวชนในการเป็นผู้สืบทอดการดำเนินกิจกรรมอัน เกี่ยวเนื่องกับการหวงแหน อนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น อีกทั้งยัง ต้องมีการสร้างการมีส่วนร่วมให้มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม คือเมื่อร่วมกันใช้ประโยชน์ต้อง ร่วมกันปลูกหรือสร้างขึ้นมาทดแทนรวมถึงการพัฒนาจุดเด่นแหล่งท่องเที่ยวและบริการที่น่าสนใจ

เพิ่มเติม เป็นการพัฒนาการมีส่วนร่วมในด้านการค้นหาและวางแผนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ประชาชนในชุมชนบ้านถ้ำตลอดที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิ
 อนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีต ประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น
 และชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีส่วน
 ร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ
 ความหลากหลายทางชีวภาพและในการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
 และประชาชนย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูลคำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยราชการหน่วยงานของ
 รัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่นก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม
 ใดที่อาจมีผลกระทบต่อพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และสุขภาพอนามัย
 คุณภาพชีวิตหรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น...”

(สากล ชิกเขียว, สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า มิติด้านประชาชน เป็นแนวทาง
 ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติของประชาชนนั้น ประชาชนมีส่วนร่วมกับรัฐและ
 ชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทาง
 ชีวภาพและในการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม มีสิทธิได้รับข้อมูลคำชี้แจงและ
 เหตุผลจากหน่วยราชการหน่วยงานของรัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่นก่อนการอนุญาตหรือการ
 ดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ใน
 การมีสุขภาพอนามัยคุณภาพชีวิตหรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และ
 ประชาชนมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีต ประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของ
 ท้องถิ่นและชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

4.3 มิติด้านคณะกรรมการป่าชุมชน

แนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติของคณะกรรมการ
 ป่าชุมชน คือ มีการกำหนดมาตรการข้อบัญญัติ กฎ กติกาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรพื้นที่ป่า
 อ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ให้มีความชัดเจนและกระตุ้นให้ประชาชนมีความสำนึกและเคารพ
 ในกติกาข้อตกลงอย่างจริงจัง ส่งเสริมให้ทุกฝ่ายเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ
 ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยมีสาระสำคัญเป็นการรวมอำนาจการจัดการป่าชุมชนไว้กับหน่วยงานของ
 รัฐ และไม่กีดกันสิทธิของชุมชนในประเด็นสำคัญ ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...มีการส่งเสริมให้ชุมชนขอจัดตั้งป่าชุมชนนอกเขตป่าอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีการขอจัดตั้งป่าชุมชนในเขตอนุรักษ์ ในพื้นที่ที่ทางราชการกำหนดให้สงวนรักษาไว้เพื่อเป็นการเฉพาะเพื่อการคุ้มครองหรือการศึกษา หรือการวิจัยทางวิชาการหรือประโยชน์อย่างอื่นของรัฐ และสัดส่วนพื้นที่ที่จะขอจัดตั้งป่าชุมชนในเขตอนุรักษ์แห่งใดได้ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง คณะกรรมการป่าชุมชนสามารถที่จัดการป่าชุมชนได้ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถใช้ไม้ เพื่อการใช้สอยในครัวเรือนหรือใช้ไม้ เพื่อกิจการสาธารณะของชุมชนในป่าชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตอนุรักษ์ และในบริเวณเพื่อการอนุรักษ์ในป่าชุมชนที่ตั้งอยู่นอกเขตอนุรักษ์ และคณะกรรมการป่าชุมชนให้มีกองทุนป่าชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีความสามารถในการจัดการป่าชุมชน และการขยายให้ชุมชนเข้ามาส่วนร่วมให้มากยิ่งขึ้นในอนาคต...”

(ธนาคาร พลรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561)

ภาพที่ 20 การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในการลงพื้นที่ปฏิบัติงานตามโครงการอนุรักษ์พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ จ.นครศรีธรรมราช
ที่มา: ข้อมูลโครงการปลูกปลูกโลกสีเขียว, 2556

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า มิติด้านคณะกรรมการป่าชุมชน เป็นแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติของคณะกรรมการป่าชุมชน คือ มีการส่งเสริมให้ชุมชนขอจัดตั้งป่าชุมชนนอกเขตป่าอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีส่วนราชการใช้ประโยชน์หรือเอกชนได้รับอนุญาตเข้าทำประโยชน์ หรือพื้นที่ที่กรมป่าไม้ใช้หรือจัดการหรือประกาศเป็นพื้นที่วิจัยหรือจัดการใด ๆ มีการขอจัดตั้งป่าชุมชนในเขตอนุรักษ์ ในพื้นที่ที่ทางราชการกำหนดให้สงวนรักษาไว้เพื่อเป็นการเฉพาะเพื่อการคุ้มครองหรือการศึกษา หรือการวิจัยทางวิชาการหรือประโยชน์อย่างอื่นของรัฐ คณะกรรมการป่าชุมชนสามารถที่จัดการป่าชุมชนได้ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถใช้ไม้ เพื่อการใช้สอยในครัวเรือนหรือใช้ไม้ เพื่อกิจการสาธารณะของชุมชนในป่าชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตอนุรักษ์ และในบริเวณเพื่อการอนุรักษ์ในป่าชุมชนที่ตั้งอยู่นอกเขตอนุรักษ์ หรือ

กล่าวอย่างตรงไปตรงมาก็คือประชาชนมีหน้าที่ดูแลป่า อาจใช้ประโยชน์เพียงเพื่อการอยู่รอดของครอบครัว ชาวบ้านใช้ไม้ฟืนและไม้ไผ่ เพราะในการร่างกฎหมายเดิมถือว่าไม้ฟืนและไม้ไผ่เป็นของป่าที่ประชาชนใช้ประโยชน์ได้

4.4 มิติด้านเจ้าหน้าที่ภาครัฐของการบริหารส่วนตำบลน้ำตก

แนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติของเจ้าหน้าที่ภาครัฐของการบริหารส่วนตำบลน้ำตก คือ มีการจัดตั้งคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนกลุ่มเข้ามาร่วมดำเนินการกิจกับท้องถิ่นในการเป็นตัวแทนกำหนดแผนการพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า อีกทั้งการพัฒนาด้านการบริหารจัดการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด นำประสบการณ์จากการศึกษาดูงานมาพัฒนา พร้อมทั้งพัฒนาด้านผลประโยชน์มีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...เจ้าหน้าที่ภาครัฐมุ่งเน้นการเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเครือข่ายการปลูกจิตสำนึกแห่งความรักป่า และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ดำเนินงานต่อยอดจากโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศ ณ พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และมุ่งเน้นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และกิจกรรมของเครือข่ายในพื้นที่ใกล้เคียง...”

(ชวน สิทธิรักษ์, สัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า มิติด้านเจ้าหน้าที่ภาครัฐของการบริหารส่วนตำบลน้ำตก เป็นแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติของเจ้าหน้าที่ภาครัฐของการบริหารส่วนตำบลน้ำตก คือ เจ้าหน้าที่ภาครัฐมุ่งเน้นการเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเครือข่ายการปลูกจิตสำนึกแห่งความรักป่า ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการมีส่วนร่วมส่งเสริมและยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนที่อาศัยอยู่ในผืนป่าด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาตนเอง ดำเนินงานต่อยอดจากโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศ ณ พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ได้ดำเนินงานร่วมกับกรมป่าไม้ เล็งเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในลำดับต้น ๆ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอดที่มีอยู่ทั้งหมด

ภาพที่ 21 การมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
ที่มา: สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ นครศรีธรรมราช 12

4.5 มิติด้านเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

แนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติของเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช คือ มีภารกิจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ส่งเสริมและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ในเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ โดยการควบคุมป้องกันพื้นที่ป่าอนุรักษ์เดิมที่มีอยู่ และพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมให้กลับสมบูรณ์ ด้วยกลยุทธ์การส่งเสริม กระตุ้น และปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนมีความรู้สึกหวงแหน และการมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อเป็นการรักษาสมดุลของระบบนิเวศและ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนความหลากหลายทางชีวภาพ สำหรับเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า แหล่งอาหาร แหล่งนันทนาการ และการท่องเที่ยวทางธรรมชาติของประชาชน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ส่งเสริมการอนุรักษ์สภาพพื้นที่ให้คงอยู่ตามธรรมชาติ ทั้งนี้รวมทั้งพืชพรรณและสัตว์ป่า ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางพันธุกรรมของตนเอง มีการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติ หรือห้องศึกษาทดลองธรรมชาติกลางแจ้งให้นักศึกษาและนักวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาค้นคว้าวิจัยอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ขณะเดียวกันประชาชนก็สามารถเข้าไปศึกษาธรรมชาติโดยการทำกิจกรรม เช่น เดินป่า ดูนก ดูผีเสื้อ ฯลฯ จัดทำเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติให้ประชาชนได้เดินเที่ยวชมและศึกษาธรรมชาติอย่างสะดวก มีการเชื่อมโยงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ กับการจัดการพื้นที่และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการอนุรักษ์ให้เกิดประโยชน์กับมิติการพัฒนาด้านอื่น ๆ การปก

ปักษีรักษาระบบนิเวศและพันธุกรรมที่สำคัญ มีการเข้าถึงและการแจกกระจายประโยชน์ที่เกิดจากทรัพยากรอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกันและในการที่จะพัฒนาในด้านต่าง ๆ ...”

(หนูนอง ราชรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า มิติด้านเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เป็นแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติของเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช คือ มีส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ให้มีสภาพพื้นที่ให้คงอยู่ตามธรรมชาติ และรวมทั้งพืชพรรณและสัตว์ป่า มีการจัดทำเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติให้ประชาชนได้เดินเที่ยวชมและศึกษาธรรมชาติอย่างสะดวก มีการจัดพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติ หรือห้องศึกษาทดลองธรรมชาติกลางแจ้งให้นักศึกษาและนักวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาค้นคว้าวิจัยอย่างไม่มีที่สิ้นสุด มีการเชื่อมโยงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ กับการจัดการพื้นที่และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการอนุรักษ์ให้เกิดประโยชน์กับมิติการพัฒนาอื่น ๆ มีการปกป้องรักษาระบบนิเวศและพันธุกรรมที่สำคัญ

5. การสร้างกระบวนการในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การสร้างกระบวนการในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด หมายถึง การสร้างวิธีการหรือกระบวนการขั้นตอนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยใช้กระบวนการจัดการของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพื่อการดำเนินการต่อเนื่องกันไปจนกว่าสำเร็จลงให้บรรลุประสพผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ในเรื่องดังต่อไปนี้

5.1 การจัดกิจกรรมอนุรักษ์พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

เป็นการทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าที่หลากหลาย การสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักร่วมกันในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน มีกิจกรรมการอนุรักษ์ ด้วยทักษะกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงปฏิบัติ เพื่อปรับปรุง/แก้ไขทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม/เปลี่ยนแปลงไป และมีการควบคุมและการเผยแพร่กิจกรรมเพื่อเพิ่มสมรรถนะด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...การปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ซึ่งจะ
ทำในโอกาสวันสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาฯ หรือวันมาฆบูชา เป็นต้น มีการจัด
กิจกรรมการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ ร่วมกับอาสาสมัครในชุมชนทั้ง
ชาย หญิง และเยาวชน ทำการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืช สัตว์ แมลง เห็ด
รา ไลเคน และภูมิปัญญา มีการจัดกิจกรรมศึกษาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 2 เส้นทาง ผ่าน
จุดเรียนรู้ 7 จุด ได้แก่ จุดบ่อน้ำทิพย์ บ่อน้ำใหญ่ หน้าฝิ่งหลวง ต้นไม้มีพิษ ถ้ำค้างคาว จุด
ชมสัตว์ และจุดดูนกกินน้ำ ใช้เป็นสถานที่เข้าค่ายเรียนรู้ของนักเรียนรอบพื้นที่ป่า เช่น
โรงเรียนบ้านถ้ำตลอด โรงเรียนบ้านน้ำตก โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 6 จังหวัด
นครศรีธรรมราช และโรงเรียนรัชฎา จังหวัดตรัง มีการเข้ามาศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์ กลุ่มเยาวชนเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์น้อยในการแนะนำและให้
ข้อมูลต่างๆ มีการจัดทำแนวป้องกันไฟป่า ซึ่งเกิดจากความร่วมมือของชาวบ้านทุกคน...”

(อารีย์ พันธุ์สนิท, สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561)

ภาพที่ 22 ห้องความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ ณ ร.ร.บ้านถ้ำตลอดวิทยา
ที่มา: ข้อมูลกิจกรรมสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ, 2556

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมอนุรักษ์พื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ได้มีการจัดกิจกรรมการปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด กิจกรรมการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ ร่วมกับอาสาสมัครในชุมชนทั้ง ชาย หญิง และเยาวชน กิจกรรมศึกษาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 2 เส้นทาง ผ่านจุดเรียนรู้ 7 จุด กิจกรรมการเข้ามาศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และกิจกรรมการจัดทำแนวป้องกันไฟป่า เพราะว่ากิจกรรมเหล่านี้เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักร่วมกันในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

5.2 การมีกฎระเบียบของชุมชน เพื่อการใช้และการบริหารจัดการทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

เป็นความสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคลในชุมชน ดำเนินชีวิตไปในทางที่ดี ถูกต้องและเหมาะสม การสนับสนุนทางสังคม กฎระเบียบของชุมชน เป็นข้อบังคับให้คนในชุมชนปฏิบัติตาม เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติตามกฎระเบียบเป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิบัติตามกฎหมาย ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...การช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดในชุมชน เป็นเป้าหมายสูงสุดของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด ไม่ว่าจะเป็นผู้ซื้อ ผู้ขายหรือผู้เสพ ไม่ทำลายสิ่งของที่เป็นของส่วนรวม และช่วยกันรักษาวัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่น เพราะว่ากฎระเบียบของชุมชน เป็นข้อบังคับให้คนในชุมชนปฏิบัติตาม เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการอยู่ร่วมกัน...”

(สุนันท์ ทองสัย, สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การมีกฎระเบียบของชุมชนเพื่อการใช้และการบริหารจัดการทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ชาวบ้านมีการช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดในชุมชน เป็นเป้าหมายสูงสุดของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ซึ่งหากชุมชนสะอาดชาวบ้านก็มีสุขภาพดี ย่อมส่งผลให้ชุมชนมีความเจริญมั่นคงไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เป็นแม่บทกำหนดกรอบให้ทุกภาคส่วนของสังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน โดยกรอบที่สำคัญในการดำรงตนอย่างเหมาะสมของชาวบ้าน คือการยึดมั่นในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด หากประชาชนทุกคนรู้ถึงสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ชาวบ้านในชุมชน

ยอมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และชาติบ้านเมืองก็จะพัฒนาและเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด ไม่ว่าจะเป็นผู้ซื้อ ผู้ขายหรือผู้เสพ เพราะว่า ก่อเกิดโทษต่อผู้เสพ ทำลายทั้งชีวิตทรัพย์สิน การป้องกันที่ดีที่สุด คือ หลีกเลี่ยงการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติดทุกชนิด ไม่ทำลายสิ่งของที่เป็นของส่วนรวม เช่น ตู้โทรศัพท์สาธารณะ ศาลาที่พักผู้โดยสารรถโดยสารประจำทาง เป็นต้น เพราะว่าการรักษาสาธารณสุขประโยชน์ถือเป็นหน้าที่ของทุกคนที่ต้องมีส่วนร่วมดูแลและรักษา และช่วยกันรักษาวัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่น เป็นสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

5.3 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการพัฒนากำลังของชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยมีการพัฒนาและฝึกอบรมชาวบ้าน ซึ่งเป็นกระบวนการในการพัฒนาและส่งเสริมให้ชาวบ้านมีความรู้ความสามารถ ความเข้าใจ มีทักษะในการปฏิบัติงาน ตลอดจนมีทัศนคติและพฤติกรรมที่ดี จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาตลอดเวลา เพื่อให้ชาวบ้านมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ชาวบ้านทุกคนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้เพิ่มพูนขึ้นได้ทั้งด้านความรู้ด้านทักษะและเจตคติ มีการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ควรจะมีวิธีการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หลายวิธีที่จะต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีระบบการประเมินการพัฒนาความสามารถของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดเป็นระยะๆ และชุมชนจะต้องจัดระบบทะเบียนของชาวบ้านให้เป็นปัจจุบัน ที่สามารถตรวจสอบเป็นรายละเอียดของบุคคลได้ เพราะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นหัวใจสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการพัฒนากำลังของชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด...”

(อารีย์ พันธสนธิ, สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ชาวบ้านทุกคนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้เพิ่มพูนขึ้นได้ทั้งด้านความรู้ด้านทักษะและเจตคติ ถ้าหากมีแรงจูงใจที่ดีพอ การพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ควรเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ตั้งแต่การสรรหาการคัดเลือก นำมาสู่การพัฒนาในการจัดการทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ควรจะมีวิธีการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หลายวิธีที่จะต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด และยังให้มีระบบการประเมินการพัฒนาความสามารถของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดเป็นระยะ ๆ เพื่อช่วยแก้ไขชาวบ้านบางกลุ่ม ให้พัฒนาความสามารถ

เพิ่มขึ้นและในขณะเดียวกันก็สนับสนุน ให้ผู้มีขีดความสามารถสูงได้ก้าวหน้าชุมชนจะต้องจัดระบบทะเบียนของชาวบ้านให้เป็นปัจจุบัน ที่สามารถตรวจสอบเป็นรายละเอียดของบุคคลได้

ภาพที่ 23 การได้รับรางวัลการประกวดป่าชุมชน
ที่มา: ข้อมูลโครงการป่าอ่าวอ้ายยอ, 2557

5.4 การสร้างความตระหนักชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

ชาวบ้านและเยาวชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการตระหนักอนุรักษ์ป่า ให้มีหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องร่วมมือร่วมแรง และร่วมใจกันในฟื้นฟูดูแลรักษาป่า ให้ชาวบ้านในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าและให้มีเครือข่ายอนุรักษ์ป่า เพื่อป้องกันการรุกรุกป่า และมีแนวทางการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ป่า ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าป้องกันแบบยั่งยืนกฎระเบียบ ข้อบังคับของการอนุรักษ์ป่า ป้องกัน การจัดกิจกรรมปลูกจิตสำนึกให้กับชาวบ้านโดยเฉพาะเยาวชนในชุมชนในการอนุรักษ์ป่าป้องกัน มีการลาดตะเวนในการอนุรักษ์ป่า และมีเครือข่ายการอนุรักษ์ป้องกันพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และป้องกันการรุกรุกป่าป้องกันเน้นการฟื้นฟู การดูแลรักษาป่าป้องกันโดยร่วมมือระหว่างภาครัฐและชาวบ้านในชุมชน...”

(มานิตย์ ประพุดติชอบ, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การสร้างความตระหนักชาวบ้าน ชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าแบบ ยั่งยืน มีกฎระเบียบ ข้อบังคับของการอนุรักษ์ และป้องกันการรุกรานป่าป้องกัน มีการลาดตระเวนใน การอนุรักษ์ป่า และมีเครือข่ายการอนุรักษ์ป้องกัน มีการจัดกิจกรรมปลูกจิตสำนึกให้กับชาวบ้าน โดยเฉพาะเยาวชนในชุมชนในการอนุรักษ์ป่า เพื่อป้องกันการบุกรุกป่าจากชาวบ้านและ บุคคลภายนอก มีการเน้นการฟื้นฟูการดูแลรักษาป่า โดยได้รับร่วมมือระหว่างภาครัฐ และประชาชน ในชุมชนเป็นอย่างดี จึงเกิดการสร้างความตระหนักให้กับชาวบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรพื้นที่ป่า อ่าวอ้ายยอ

6. การประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของ ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชน บ้านถ้ำตลอด หมายถึง การประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารตามที่วางไว้ เพื่อเป็นแบบอย่างในการ ปฏิบัติ ในแนวทางการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารนั้น คือ เป็นการให้ความรู้ข่าวสารที่ถูกต้องกับ ประชาชน เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติในการทำให้พื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอดนั้น เปลี่ยนแปลงไปในด้านทิศทางที่ดี เพราะการได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ดังนั้น การประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลข่าวสาร ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีในเรื่องดังต่อไปนี้

6.1 การป้องกันรักษาพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

เป็นแนวทางการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร ในการจัดการพื้นที่ป่า ชุมชนอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีการให้ข้อมูลกับชาวบ้านในเรื่องของการจัดสรรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอให้ชาวบ้านได้เป็นแหล่งทำมาหากินใน การประกอบอาชีพเก็บหาของป่า โดยมีกฎหมายคุ้มครองพื้นที่ป่าและมีบทลงโทษรุนแรงต่อผู้ที่กระทำ ความผิดอย่างจริงจัง และมีการเผยแพร่ความรู้และประชาสัมพันธ์แก่ชาวบ้านเกี่ยวกับการป้องกัน รักษาพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยมีคำกล่าวของผู้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...มีหนังสืออนุญาตให้เข้าใช้ประโยชน์ในที่ดินพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของ ชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีการควบคุมและรักษาป่าสงวนแห่งชาติ โดยกฎหมายคุ้มครองในพื้นที่ ป่า เขตป่าสงวนแห่งชาติ มีการลงโทษปรับ เป็นการลงโทษต่อทรัพย์สินของผู้กระทำ

ความผิด ไม่สามารถเข้าไปยึดถือครอบครองที่ดินอันเป็นป่าสงวนแห่งชาติ และมีการ
เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในพื้นที่โรงเรียนและชุมชนเป้าหมาย...”

(สมใจ แดงเวชงาม, สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การป้องกันรักษาพื้นที่ป่าอ่าวอาย
ยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ชาวบ้านได้มีหนังสืออนุญาตให้เข้าใช้ประโยชน์ในที่ดินพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ
ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการให้เข้าไปทำมาหากินให้แก่ชาวบ้าน โดยมีการออกหนังสืออนุญาตให้
เข้าไปทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในนามจังหวัด ไม่มีการใบอนุญาตเป็นรายบุคคล มีการ
จัดสรรผู้ครอบครองแต่ละรายการตามแผนผังที่กำหนด ชาวบ้านไม่สามารถนำที่ดินไปจำหน่ายได้ และ
หากมีการเปลี่ยนแปลงผู้ครอบครองจะต้องแจ้งให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รับทราบ โดยผู้รับสิทธิ
ครอบครองที่ดินจะต้องเป็นทายาทของผู้ครอบครองรายเดิมเท่านั้น มีการควบคุมและรักษาป่าสงวน
แห่งชาติ โดยกฎหมายคุ้มครองในพื้นที่ป่าเขตป่าสงวนแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลใดยึดถือครอบครองทำ
ประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่าหรือกระทำด้วยประการ
ใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวน มีการลงโทษปรับ เป็นการลงโทษต่อทรัพย์สินของ
ผู้กระทำความผิด เพื่อให้ผู้กระทำความผิดมีความเข็ดหลาบ ไม่กระทำความผิดซ้ำอีก เนื่องจากเกิด
ความกลัวในผลที่ตนจะได้รับจากการถูกลงโทษค่าปรับ ไม่สามารถเข้าไปยึดถือครอบครองที่ดินอันเป็น
ป่าสงวนแห่งชาติ ผู้ที่ครอบครองใช้ประโยชน์อยู่ก่อนย่อมมีสิทธิที่จะไม่ถูกรบกวน และมีการเผยแพร่
ประชาสัมพันธ์ในพื้นที่โรงเรียนและชุมชนเป้าหมาย ได้มีโอกาสเรียนรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
และสัตว์ป่า

6.2 ด้านการปลูกป่า ในพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

เป็นแนวทางการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร ด้านการส่งเสริมปลูกป่า
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัด
นครศรีธรรมราช โดยมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการให้มีการปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอายยอ
เพื่อทดแทนพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย มีการให้มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้ทำการเผยแพร่ความรู้และส่งเสริมการ
อนุรักษ์ป่าไม้แก่ชาวบ้าน และมีการสนับสนุนด้านกล้าพันธุ์ไม้จากรัฐบาล และมีการณรงค์ให้เข้าร่วม
โครงการปลูกป่า โดยมีคำกล่าวของผู้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...มีการปลูกป่า โดยใช้วิธีปลูกไม้ 3 อย่าง แต่มีประโยชน์ 4 อย่าง มีครูป่า
ไม้ ของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มาเผยแพร่ความรู้และส่งเสริมการ

อนุรักษ์ป่าไม้แก่ชาวบ้าน ได้รับการสนับสนุนด้านกล้าพันธุ์ไม้จากรัฐบาล กรมป่าไม้ นครศรีธรรมราช 12 และมีโครงการพลิกฟื้นคืนป่าสู่ธรรมชาติกับอาสาสมัครทั่วประเทศ...”

(จำลอง มณีรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ด้านการปลูกป่า ในพื้นที่ป่าอ่าว อ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ชาวบ้านได้ร่วมกันปลูกป่า โดยใช้วิธีปลูกป่าไม้ 3 อย่าง แต่มีประโยชน์ 4 อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจ ตามแนวพระราชดำริสพระราชบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีครูป่าไม้ ของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มาเผยแพร่ความรู้และส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าไม้แก่ชาวบ้าน โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายอบรมฟรี ได้รับการสนับสนุนด้านกล้าพันธุ์ไม้จากรัฐบาล กรมป่าไม้ นครศรีธรรมราช 12 เพื่อใช้เป็นต้นกล้าในการขยายพันธุ์ปลูกในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และมีโครงการพลิกฟื้นคืนป่าสู่ธรรมชาติกับอาสาสมัครทั่วประเทศ ซึ่งเป็นโครงการนำร่องในการพลิกฟื้น และฟื้นฟูธรรมชาติ และปลูกจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในพื้นที่ให้รักการอนุรักษ์พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

6.3 การดูแลรักษาป่า ในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

เป็นแนวทางการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร เกี่ยวกับเรื่องส่งเสริมการดูแล ให้กับชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเจ้าหน้าที่ภาครัฐเป็นผู้สนับสนุนให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์รักษาป่าในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ไม่ให้ถูกตัดทำลาย มีการจัดโครงการหรือกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์รักษาหรือฟื้นฟูสภาพป่าแก่แก่หรือต้นไม้ที่มีอายุมากและควรมีการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาป่าไม้ รวมทั้งปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ให้แก่ชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยมีคำกล่าวของผู้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...ผู้นำชุมชนมีกลยุทธ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ภาครัฐและภาคเอกชน ได้มีการริเริ่มโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์ดูแล รักษา ดูแล อนุรักษ์ ฟื้นฟู ที่เสื่อมโทรมในเขตพื้นที่รับผิดชอบของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีการจัดกิจกรรมเสวนาแกนนำกลุ่มพิทักษ์รักษาสสิ่งแวดล้อมฯ ที่วัดป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด และโรงเรียนบ้านถ้ำตลอดวิทยา เพื่อร่วมกันหาแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ขยายผลพร้อมทั้งสนับสนุนการดำเนินงานทั้งในด้านการป้องกันรักษาป่า การฟื้นฟูสภาพป่าและส่งเสริมการปลูกป่า มีการ

จัดอบรมผู้นำชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด...”

(สุทิน แก้วศรีสุข, สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ด้านการดูแลรักษาป่า ในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ผู้นำชุมชนมีกลยุทธ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพราะชุมชนได้นำทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอมาใช้ให้ประโยชน์ในการอุปโภค บริโภค ฉะนั้นผู้นำชุมชนดึงชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล รักษา อนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ภาครัฐและภาคเอกชน ได้มีการริเริ่มโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีการจัดกิจกรรมเสวนาแกนนำกลุ่มพิทักษ์รักษาสีงแวดล้อม ๆ และมีการจัดอบรมผู้นำชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ เป็นฐานของการพัฒนาจะร่วมมือกันดูแลรักษาและใช้ทรัพยากรเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม เพื่อให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนมีความรู้พื้นฐานทางด้านพฤกษศาสตร์ ซึ่งเป็นแนวทางพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด

6.4 การป้องกันไฟป่า ในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

เป็นแนวทางการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวในเรื่องการป้องกันไฟป่า โดยเจ้าหน้าที่ภาครัฐมีส่วนร่วมกับผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชน และคณะกรรมการป่าชุมชน เป็นการเผยแพร่ความรู้และประชาสัมพันธ์แก่ประชาชนเกี่ยวกับการป้องกันป่าไม้ การป้องกันไฟป่า และการทำแนวกันไฟควรมีการเพิ่มเจ้าหน้าที่ในการป้องกันไฟป่า และมีอุปกรณ์เครื่องมือในการดับไฟป่าให้พร้อมอยู่เสมอ และมีเวรยามในการตรวจไม่ให้มีผู้ลักลอบตัดต้นไม้และมีดูแลป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า โดยมีคำกล่าวของผู้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...การดูแลพื้นที่ริมแนวชายป่า เก็บกวาดพื้นที่ให้โล่งเตียน มิให้มีใบไม้แห้ง กิ่งไม้แห้ง หรือหญ้าแห้งกองสุม มีการสร้างแนวกันไฟล้อมรอบพื้นที่ มีการเพิ่มความระมัดระวังการจุดไฟในป่าเป็นพิเศษ ไม่ทิ้งก้นบุหรี่ลงบนหญ้าแห้ง หากก่อกองไฟหรือประกอบอาหารในป่า ควรควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด หลังใช้งานเสร็จแล้วควรดับไฟให้สนิททุกครั้ง มีการหลีกเลี่ยงการประกอบกิจกรรมที่เป็นสาเหตุให้เกิดไฟป่า เช่น เผาขยะหรือตอซังข้าวบริเวณริมข้างทาง เป็นต้น...”

(กนกพร ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

ในชุมชนและสามารถใช้พลังของกลุ่มผลักดันงานพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน อ่าวอ้ายยอได้เป็นอย่างดี โดยมีองค์ประกอบในการสร้างกลุ่มเครือข่ายของชุมชนบ้านถ้ำตลอดดังนี้

7.1 การรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน

ชาวบ้านในชุมชนมีความรู้สึกนึกคิดในเรื่องการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน เพราะว่าได้ เข้ามามีส่วนร่วมกันเป็นกลุ่มเครือข่ายของชุมชน มีความเข้าใจในสภาพปัญหาของพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ ชาวบ้านจิตสำนึกในการร่วมด้วยช่วยกันการแก้ไขปัญหาพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ ซึ่งสภาพปัญหาเหล่านี้ล้วนส่งผลทำให้ชาวบ้านในชุมชนประสบกับปัญหาอย่างเดียวกัน คือ ชาวบ้านต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่เหมือนกัน ซึ่งจะส่งผลทำให้ชาวบ้านเกิดเครือข่าย ความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ หรือลดความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าเริ่มต้นด้วยการรับรู้ที่ต่างกัน มีมุมมองหรือแนวคิดที่ไม่เหมือนกัน แล้ว จะประสานงานและขอความร่วมมือยาก สมาชิกของเครือข่ายจะมีความเห็นที่ต่างกันไม่ได้ เพราะมุมมองที่แตกต่างช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ความแตกต่างนั้น ต้องอยู่ในส่วนของกระบวนการ ภายใต้การรับรู้ถึงปัญหาที่สมาชิกทุกคนยอมรับความเห็นที่ต่างกันจะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด...”

(สุทิน แก้วศรีสุข, สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน ทำให้สมาชิกของเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีความเห็นที่ต่างกันไม่ได้ เพราะว่ามุมมองที่แตกต่างช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ ในการทำงานก็จริงแต่ความแตกต่างเหล่านั้นต้องอยู่ในส่วนของกระบวนการ ภายใต้การรับรู้ถึงปัญหาที่สมาชิกทุกคนยอมรับแล้ว มิฉะนั้นความเห็นที่ต่างกันจะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด ฉะนั้นการรับรู้มุมมองที่เหมือนกันถือได้ว่า เป็นหัวใจสำคัญของเครือข่ายที่จะทำให้เครือข่ายของชุมชนสามารถดำเนินไปอย่างต่อเนื่องได้ เพราะว่า ถ้าเริ่มต้นด้วยการรับรู้ที่แตกต่างกัน มีมุมมองหรือแนวความคิดที่ไม่เหมือนกันแล้ว การประสานงานต่าง ๆ และการขอความร่วมมือก็ยากที่จะให้แต่ละคนสามารถติดอยู่ในกรอบความคิดของตัวเองได้นั้น การมองปัญหาหรือความต้องการก็ไปคนละทิศละทางกัน

ภาพที่ 25 ธงพื้ทักษ์ผืนป่า

ที่มา: ข้อมูลชุมชนบ้านถ้ำตลอด, 2556

7.2 การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน

การที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอดมองเห็นจุดมุ่งหมายที่เป็นภาพเดียวกัน คือ จุดมุ่งในการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอด้วยกัน ซึ่งเป็นการรับรู้และเป็นการเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันนั้น คือ จะต้องมึเป้าหมายที่จะเดินทางไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้เกิดการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ซึ่งจะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเกิดพลังมากขึ้น ด้วยความเป็นเอกภาพ และช่วยผ่อนคลายความขัดแย้งลงได้ อันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกันของแต่ละคนแต่ละฝ่าย ดังคำกล่าวของให้ผู้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...ถ้าวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของสมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอดบางกลุ่ม ขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่าย พฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มนั้นก็เริ่มแตกต่างจากแนวปฏิบัติที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน แม้ว่าจะต้องเสียเวลามากกับความพยายามในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน แต่ก็จำเป็นจะต้องทำให้เกิดขึ้น ถ้าสมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีวิสัยทัศน์ส่วนตัวอยู่แล้ว ก็ต้องปรับให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายให้มากที่สุด แม้จะไม่ซ้อนทับกันแนบสนิทจนเป็นภาพเดียวกัน แต่อย่างน้อยก็ควรสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน...”

(สมนึก ชนะสงคราม, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีความพยายามในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน เพราะว่ามีเจตจำนงจำเป็นจะต้องทำให้เกิดขึ้น หรือถ้าสมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีวิสัยทัศน์ส่วนตัวอยู่แล้ว ก็ต้องสามารถปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายในชุมชนให้มากที่สุด แม้ว่ามันจะไม่ซ้อนทับกันแนบสนิทจนเกิด

เป็นภาพเดียวกัน แต่อย่างน้อยก็ควรที่จะสอดรับไปในทิศทางเดียวกันมากขึ้น ถ้าวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของสมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอดบางกลุ่มเกิดความขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่ายชุมชน ทำให้พฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มชุมชนนั้น เกิดแตกต่างกันไปจากแนวปฏิบัติที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกันไว้

7.3 การมีความสนใจหรือผลประโยชน์

ผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและผลประโยชน์ไม่ใช่ตัวเงิน เพราะว่าการเข้าร่วมในเครือข่ายของชุมชนบ้านถ้ำตลอดนั้น ต้องสามารถที่จะตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชนเรื่องของการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งทำให้เกิดเป็นแรงจูงใจให้สมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอดเข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายมากขึ้น ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...การที่จะดึงใครสักคนเข้ามามีส่วนร่วมของเครือข่าย ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม ต้องมีการพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่จะร้องขอ และรวมถึงลักษณะของผลประโยชน์ที่สมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอดแต่ละคนจะได้รับอาจแตกต่างกัน ควรต้องให้สมาชิกทุกคนและต้องเพียงพอที่จะเป็นแรงจูงใจให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เป็นเข้ามาเป็นเพียงไม้ประดับเนื่องจากมีตำแหน่งในเครือข่าย แต่ไม่ได้ร่วมปฏิบัติภารกิจ เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอด เห็นว่าเขาเสียประโยชน์มากกว่าได้ หรือเมื่อเขาได้ในสิ่งที่ต้องการเพียงพอแล้ว สมาชิกเหล่านั้นก็จะออกจากเครือข่ายไปในที่สุด...”

(วิระพงษ์ บุตรสิมมา, สัมภาษณ์วันที่ 17 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การมีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน คือ สมาชิกทุกคนและต้องเพียงพอที่จะเป็นแรงจูงใจให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เป็นเข้ามาเป็นเพียงไม้ประดับเนื่องจากมีตำแหน่งในเครือข่าย แต่ไม่ได้ร่วมปฏิบัติภารกิจ เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอด เห็นว่าเขาเสียผลประโยชน์มากกว่าได้ผลประโยชน์ หรือเมื่อเขาได้ผลประโยชน์ในสิ่งที่ต้องการเพียงพอแล้ว สมาชิกเหล่านั้นก็จะออกจากกลุ่มเครือข่ายไปในที่สุด ดังนั้นการที่จะดึงใครสักคนเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มเครือข่ายนั้น จะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วมให้มากขึ้น ถ้าจะให้ดีจะต้องมีการพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่จะร้องขอให้เข้ามามีส่วนร่วม เพราะว่าคุณลักษณะของผลประโยชน์ที่สมาชิกแต่ละคนอาจจะได้รับแตกต่างกัน

ภาพที่ 26 การได้รับธงพิทักษ์ พระราชทานของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ที่มา: ข้อมูลชุมชนบ้านถ้ำตลอด, 2556

7.4 การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย

การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่ายของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญมากในการเข้ามาพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญสามารถทำให้เกิดการมีส่วนร่วมตั้งแต่ การมีส่วนร่วมรับรู้ การมีส่วนร่วมร่วมคิด การมีส่วนร่วมตัดสินใจ และการมีส่วนร่วมลงมือการดำเนินงานเข้มแข็งได้ เพราะเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอด ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...สถานะของสมาชิกในเครือข่ายของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีความเท่าเทียมกันทุกคนแม้อยู่ในฐานะ “หุ้นส่วน” ของเครือข่ายในชุมชนบ้านถ้ำตลอด ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ คือ มีความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนมากกว่า ความสัมพันธ์ในแนวตั้ง คือ ในลักษณะเจ้านายกับลูกน้อง เพราะว่าบางครั้งก็ทำได้ยากในทางปฏิบัติ ต้องปรับเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยการสร้างบริบทสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เข้ามาประกอบด้วยกัน แต่อย่างไรก็ตามถ้าทำได้จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมากขึ้น...”

(ปราณี ปานเมือง, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ คือ ความสัมพันธ์แบบฉันท์เพื่อนมากกว่า ความสัมพันธ์ในแนวตั้ง คือ ในลักษณะเจ้านายกับลูกน้อง เพราะว่าชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอดส่วนใหญ่อาศัยรวมอยู่กันแบบพี่แบบน้อง มีอะไรก็ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อแต่กันมาโดยตลอด ซึ่งสะท้อนให้

วัฒนธรรมการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในเรื่องของการมีส่วนร่วมของเครือข่ายของชุมชนมากขึ้น เห็นได้จากกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอด ที่มีสภาพบริบทแวดล้อมอื่น ๆ เข้ามาประกอบ ทำให้การสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมากขึ้น ถึงแม้จะอยู่ในฐานะ “หุ้นส่วน” ของเครือข่ายในชุมชนบ้านถ้ำตลอดอย่างไรก็ตาม สถานะของสมาชิกในเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีความเท่าเทียมกันทุกคน

7.5 การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน

สมาชิกของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เป็นองค์ประกอบที่สำคัญจะทำให้เครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอดดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอดต่างก็ให้การเสริมสร้างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอดมากขึ้น ดังคำกล่าวของผู้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...มีการนำจุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วทำให้ได้ผลลัพธ์เพิ่มขึ้นในลักษณะพลังทวีคูณ มากกว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อต่างคนต่างอยู่...”

(ฉลอง พันธุ์สนิท, สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน ทำให้ชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกันชุมชนได้ เพราะได้นำจุดแข็งของบางที่มีอยู่ ไปแก้ไขจุดอ่อนที่เกิดขึ้นกับชุมชนได้ ทำให้สามารถได้ผลลัพธ์เพิ่มพูนดีขึ้นในลักษณะพลังทวีคูณ มากกว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อต่างคนต่างอยู่ จึงจะเห็นได้ว่าชุมชนได้มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน

7.6 การเกื้อหนุนพึ่งพากัน

สมาชิกของชุมชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญทำให้เครือข่ายของชุมชนบ้านถ้ำตลอด สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง การที่สมาชิกในเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตกอยู่ในสภาวะจำกัดทั้งด้านทรัพยากร ด้านความรู้ ด้านเงินทุน กำลังคน ฯลฯ คือ ชุมชนไม่สามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้นั้น การช่วยเหลือเกื้อหนุนซึ่งกันและกันนั้น เป็นเป้าหมายหลักที่สำคัญที่จะทำให้เกิดทางออกของสภาวะความจำกัดได้ เพราะว่าสมาชิกในชุมชนให้การช่วยเหลือเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดทางออกสภาวะจำกัดที่เกิดขึ้น จึงจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอด ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...การเกื้อหนุนพึ่งพากันและกัน ในลักษณะนี้จะส่งผลให้สมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ คือ การที่ทำให้สมาชิก “หุ้นส่วน” ของเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอด ยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น คือ จำเป็นต้องทำให้ “หุ้นส่วน” แต่ละคนรู้สึก ว่า หากเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงได้ การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอด ...”

(อาทิตยา ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การเกื้อหนุนพึ่งพากัน เป็นการดำรงอยู่ของสมาชิกในชุมชน แม้จะอยู่ในฐานะหุ้นส่วนก็ตามแต่อย่างไร ต้องมีการเกื้อหนุนพึ่งพากันในลักษณะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะส่งผลทำให้สมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ ส่วนการทำให้หุ้นส่วนของเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอด ยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึก ว่า หากเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงได้ แต่ละคนจึงมีความเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการดำรงอยู่ของเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอด

7.7 การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอด เป็นการแลกเปลี่ยนกัน มากกว่าที่จะเป็นผู้ให้หรือเป็นผู้รับฝ่ายเดียว ยิ่งสมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็จะเกิดความผูกพันระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น ทำให้การเชื่อมโยงแน่นแฟ้นมากขึ้น เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอด การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยนทำให้สามารถช่วยทำให้แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่จะมีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอดได้อีกด้วย ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...หากสมาชิกในเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอด ไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้ว ดังนั้น สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น การมีส่วนร่วมปลูกต้นไม้เพิ่มขึ้นในพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ หรือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยที่ผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายของชุมชนบ้านถ้ำตลอดตามมาด้วย...”

(เสรี ขาวพิชัย, สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน ทำให้สมาชิกในเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีความแข็งแกร่งมากขึ้น เพราะว่า เป็นปัจจัยที่จะมีผลต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชนบ้านถ้ำตลอด ด้วยลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอด เป็นการแลกเปลี่ยนกันในเรื่องของผู้ให้กับผู้รับเสียมากกว่า คือ มีการปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็จะเกิดความผูกพันระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น ทำให้เกิดการเชื่อมโยงแน่นแฟ้นมากขึ้น เพราะเกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น เกิดการสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายในชุมชนบ้านถ้ำตลอดอีกด้วย

ภาพที่ 27 การจัดบูทป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก
ที่มา: ข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก, 2561

ผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

ผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด หมายถึง สิ่งที่เกิดจากการกระทำของชาวบ้าน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน เจ้าหน้าที่ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก และเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช โดยการให้ความตระหนักร่วมมือกันในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ซึ่งส่งผลทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีเป็นที่ประจักษ์ขึ้นมา จึงทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการนำเสนอเป็น 3 เรื่อง ได้แก่ 1. ทำให้เกิดองค์ความรู้ 2. ทำให้เกิดแผน 3. ทำให้เกิดคนและเครือข่าย ดังนี้

1. ทำให้เกิดองค์ความรู้

การจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยใช้วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับวิธีการและเทคโนโลยีการจัดการป่าชุมชนแบบใหม่ ๆ ที่ได้รับการ

สนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งประกอบด้วยการใช้ศักยภาพของชุมชนเอง ร่วมกับการเปิดรับแนวทางการจัดการใหม่ ๆ จากภาครัฐและหน่วยงานภายนอก เพราะว่าการแก้ไขปัญหาของพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยคนในชุมชนลงมือดำเนินการเอง สามารถประสบความสำเร็จได้ แต่จะนำไปสู่ความยั่งยืนไม่ได้ หากชุมชนปฏิเสธการช่วยเหลือจากรัฐบาลและหน่วยงานภายนอก ชุมชน นอกจากนี้ชุมชนบ้านถ้ำตลอดใช้องค์ความรู้แบบสหวิทยาการผสมกับกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้เสริมสร้างในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์อย่างยั่งยืนนั้นประกอบไปด้วยองค์ความรู้ย่อยดังนี้

1.1 องค์ความรู้ด้านชุมชนศึกษา

เป็นการศึกษาและจัดทำข้อมูลชุมชนรอบพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ซึ่งเป็นเขตป่าสงวนมีการอนุรักษ์ที่มีปฏิสัมพันธ์กับการบริหารจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านชุมชนศึกษา จะต้องรอบรู้เรื่องของชุมชนนับตั้งแต่ประวัติการก่อตั้งชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ จำนวนประชากร ครัวเรือน ประชากรชาย หญิง รวมถึงการเกิด ตาย และการย้ายถิ่นของประชากร การศึกษาวิถีชีวิต จารีตประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน เพราะว่องค์ความรู้และความรอบรู้เรื่องต่าง ๆ ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...กายภาพและภูมินิเวศของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพราะว่าผู้รับผิดชอบในการบริหารจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เศรษฐกิจของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพราะว่าผู้รับผิดชอบบริหารจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และสังคมของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพราะว่าผู้รับผิดชอบในการบริหารจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ...”

(สุรวัฒน์ เพชรสังข์, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า องค์ความรู้ด้านชุมชนศึกษา ทำให้เกิดองค์ความรู้ด้านกายภาพและภูมินิเวศของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าเขตสงวน มีการอนุรักษ์จะต้องรอบรู้เรื่องกายภาพด้านที่ตั้งชุมชน แหล่งน้ำ ภูเขา ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ความลาดเท ความเชื่อมโยงของกลุ่มน้ำ ที่ตั้งชุมชนกับกลุ่มน้ำอื่น ๆ สรุปว่าต้องรอบรู้เรื่องกายภาพทรัพยากรกายภาพ และชีวภาพของชุมชนรอบพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ซึ่งเป็นเขตป่าสงวนที่มีการอนุรักษ์ทั้งหมด รวมถึงความสัมพันธ์และการพึ่งพิงทรัพยากรเหล่านั้นของชุมชน และทำให้เกิดองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ซึ่งเป็นพื้นที่เขตป่าสงวน ทำให้เกิดการอนุรักษ์จะต้องรอบรู้เรื่องสภาพเศรษฐกิจของชุมชน อาชีพหลัก อาชีพรอง และอาชีพเสริมของชุมชน รวมถึง

รายได้ของชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด ซึ่งจะทำให้สอดคล้องกับองค์ความรู้ด้านกายภาพและภูมิ
นิเวศของชุมชน และทำให้เกิดองค์ความรู้ด้านสังคมของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ซึ่งเป็นพื้นที่เขตป่าสงวน
จะทำให้เกิดการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากขึ้น

ภาพที่ 28 การได้รับเครื่องรางวัลการประกวดป่าชุมชน
ที่มา: ข้อมูลโครงการประกวดป่าชุมชน

1.2 องค์ความรู้ด้านการมีส่วนร่วม

ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชน
บ้านถ้ำตลอด ซึ่งเป็นพื้นที่เขตป่าสงวน ซึ่งทำให้เกิดการอนุรักษ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ทำหน้าที่ดูแล
และจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอดโดยตรงจะต้องเรียนรู้รูปแบบและกระบวนการ
ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อดำเนินการต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...หลักการการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน เพราะว่าการมีส่วนร่วมของ
ชาวบ้าน เป็นกระบวนการสาธารณะชนที่มีความเป็นห่วงกังวล มีความต้องการ และมีทัศน
ที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐในการตัดสินใจ เป้าหมายของกระบวนการการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน
ก็คือการให้ข้อมูลต่อประชาชนและให้สาธารณะชนแสดงความคิดเห็นโครงการหรื
นโยบายของรัฐและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา เพื่อหาทางออกที่ดีที่สุด ลักษณะการมี
ส่วนร่วมที่ดี เพราะว่าการมีส่วนร่วมที่ดีจะต้องเกิดจากเจตนาจริงและความตั้งใจที่เข้ามา
มีส่วนร่วม กระบวนการมีส่วนร่วมต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและขีด
ความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วม เงื่อนไขของการมีส่วนร่วมที่ดีภาคร่วม
ต้องมีอิสรภาพต้องมีความเสมอภาค และต้องมีความสามารถ ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม
ของชาวบ้าน เพราะว่าเป็นการเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา
ความจำเป็นในการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม เมื่อต้องใช้ในการตัดสินใจและผลกระทบที่

สำคัญ เมื่อการตัดสินใจจะมีนำผลกระทบต่อบางคนมากกว่าคน เมื่อการตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิม ขึ้นตอนของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้าตลอด ว่าการมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้าตลอดมีขึ้นตอนที่แตกต่างกันไป ระดับของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้าตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอว่ามีระดับการมีส่วนร่วมเรื่องระดับการให้ข้อมูล ระดับการเปิดระดับความคิดเห็นจากชาวบ้าน ระดับการปรึกษาหารือ ระดับการวางแผนร่วมกัน ระดับการปฏิบัติร่วมกัน และระดับการควบคุมและติดตามผลโดยชาวบ้านชุมชนบ้านถ้าตลอด เทคนิคการให้ข้อมูลกับชาวบ้านชุมชนบ้านถ้าตลอด ในกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้าตลอด ...”

(ธนาคาร พลรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า องค์ความรู้ด้านการมีส่วนร่วมชาวบ้านชุมชนบ้านถ้าตลอด ต้องรู้หลักการการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ต้องรู้เป้าหมายของกระบวนการการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ต้องรู้ลักษณะการมีส่วนร่วมที่ดี ต้องรู้เงื่อนไขของการมีส่วนร่วมที่ดีภาคีร่วมต้องมีอิสรภาพต้องมีความเสมอภาคและต้องมีความสามารถ ต้องรู้ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ต้องรู้ความจำเป็นในการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ต้องรู้ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้าตลอด ต้องรู้ระดับของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้าตลอด ต้องรู้เทคนิคการให้ข้อมูลกับชาวบ้านชุมชนบ้านถ้าตลอด โดยข้อเท็จจริงเหล่านี้ได้มีการพิจารณาตรวจสอบหรือรับรองโดยหน่วยงานที่มีหน้าที่ เรื่องของจดหมายข่าว เป็นการนำเสนอข้อมูลผ่านการดำเนินงานข้อเท็จจริงข้อคิดเห็น บทวิเคราะห์ เหตุการณ์ต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรมการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้าตลอด รวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่อยู่นอกองค์กร แต่เป็นที่สนใจของสมาชิกในองค์กร เช่น จดหมายข่าวนิยมจัดทำเป็นระยะเวลาที่แน่นอน เช่น ทุกๆ 15 วันหรือทุกเดือน เรื่องของรายงานการศึกษาการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้าตลอด ในการดำเนินโครงการหรือแผนงานอาจจะมีประเด็นที่ไม่มีความแน่ชัดหรือเป็นที่ถกเถียงถึงข้อสรุปในประเด็นนั้น ๆ ซึ่งจะนำไปสู่คณะทำงานเพื่อศึกษาข้อเท็จจริงให้ปรากฏแล้วนำเสนอผู้ที่เกี่ยวข้องและชาวบ้านชุมชนบ้านถ้าตลอดได้ทราบ โดยการจัดทำรายงานผลการศึกษา ในเรื่องของการจัดทำวีดีโอทัศน์ในการดำเนินงานการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้าตลอด เพื่อที่จะต้องบันทึกข้อมูลและจัดเก็บเป็นระบบ ซึ่งการจัดทำวีดีทัศน์ของพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้าตลอดนั้น เป็นวิธีการเก็บข้อมูลเหตุการณ์ที่สามารถที่สามารถนำมาประกอบการเรียนรู้แนวทางการดำเนินงานข้อเท็จจริง และการบรรยายข้อสรุปเหตุการณ์หรือผลการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 29 การได้รับเครื่องรางวัลการประกวดชุมชนรักษ์ป่าไม้ ปี 2554
ที่มา: ข้อมูลโครงการ ชุมชนรักษ์ป่าไม้ ปี 2554

1.3 องค์ความรู้ด้านวนศาสตร์ชุมชน

ในอดีตที่ไม่นานมานี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านวนศาสตร์ชุมชนจากประสบการณ์ในการทำงานด้านป่าไม้ร่วมกับชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพราะว่าวิชาการป่าไม้ที่มุ่งเน้นการจัดการเพื่อให้ทรัพยากรป่าไม้ยั่งยืน มีผลผลิตอย่างต่อเนื่องยาวนานและเหมาะสม วนศาสตร์ชุมชนก็คือ เรื่องราวส่วนใหญ่จะว่าด้วยการจัดการ การปลูก ผลผลิต การใช้ประโยชน์ รวมถึงการปกป้องรักษา พื้นที่ป่าไม้โดยภาพรวมนั้นตั้งอยู่ในพื้นที่ชนบท ดังนั้นวนศาสตร์ชุมชนจึงเป็นเรื่องของการป่าไม้ทั้งหลายทั้งปวงที่ชุมชนหรือชาวบ้านมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ที่ต้องเกี่ยวข้องด้วยก็เพราะว่าพื้นที่ป่าไม้ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์เขตป่าสงวนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ชุมชน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...การแปลงยุทธศาสตร์ด้านทรัพยากรป่าไม้ ลงสู่แผน/โครงการ และสู่กิจกรรมปฏิบัติจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ชาวป่าไม้ต้องเรียนรู้และนำเอาประสบการณ์ที่ผ่านมาประยุกต์ใช้กิจกรรมที่ตั้งไว้ในแผนงาน ความหลากหลายของกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชนที่นำใช้ กิจกรรมวนศาสตร์ชุมชนไม่ได้จำกัดอยู่ที่เรื่องการส่งเสริมอาชีพชาวบ้าน หรือชุมชนเท่านั้น การประยุกต์ใช้วนศาสตร์ชุมชน รอบรู้เรื่องระบบนิเวศป่าไม้และพื้นที่ทำงานต้องรู้ให้ลึกและแตกฉานว่าเป็นอะไร มีอะไร อย่างไร จะนำมาประยุกต์ใช้อย่างไร เรียกว่ารู้วิชาการและการประยุกต์วิชาการ รอบรู้เรื่องท้องถิ่นเป็นอย่างดี ทั้งเรื่องวิถีชีวิต ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีสังคม ผู้นำชุมชน ผู้ตามชุมชน เรียกว่ารู้ชุมชน รู้คน รอบรู้เรื่องยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาชาติ ยุทธศาสตร์ เรียกว่ารู้ยุทธศาสตร์และการแปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ รอบรู้เรื่องตัวเอง ต้องรู้จัก เรียนรู้และสรุปบทเรียนของตัวเอง ...”

(เขียน ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า องค์ความรู้ด้านวนศาสตร์ชุมชน ชุมชนได้มีการแปลงยุทธศาสตร์ด้านทรัพยากรป่าไม้ ลงสู่แผน/โครงการ และสู่กิจกรรมปฏิบัติจึงเป็น เรื่องสำคัญที่ชาวป่าไม้ต้องเรียนรู้และนำเอาประสบการณ์ที่ผ่านมามาประยุกต์ใช้กิจกรรมที่ตั้งไว้ใน แผนงาน มีความหลากหลายของกิจกรรมวนศาสตร์ชุมชนที่นำไปใช้ กิจกรรมวนศาสตร์ชุมชนไม่ได้จำกัด อยู่ที่เรื่องการส่งเสริมอาชีพชาวบ้านหรือชุมชนเท่านั้นการประยุกต์ใช้วนศาสตร์ชุมชนจะเริ่มจาก การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม จนนำไปสู่แผนและการปฏิบัติ ได้โดยไม่ข้ามขั้น ตอน เรียกว่าใครเรียนรู้เรื่องการมีส่วนร่วมแล้วให้นำมาใช้ให้ครบและสมบูรณ์ ซึ่งจะต้องบูรณาการกับ ยุทธศาสตร์แผนงาน โครงการกิจกรรมของหน่วยงาน ดังนั้น กิจกรรมวนศาสตร์ชุมชนจึงสามารถใช้ได้ กับเรื่อง การประกาศเขตป่าอนุรักษ์ การจัดการแนวกันชน การป้องกันและปราบปราม การป้องกัน ไฟป่า การส่งเสริมอาชีพ การท่องเที่ยวและบริการ การศึกษาวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง ผลิตภัณฑ์ ท้องถิ่น พืชสมุนไพร การอนุรักษ์ต้นน้ำ ประปาภูเขา การทำฝาย ปลูกแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ การสืบสานพืชอาหารท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ฯลฯ มีการประยุกต์ใช้วนศาสตร์ ชุมชน รอบรู้เรื่องระบบนิเวศป่าไม้และพื้นที่ทำงาน เพราะว่าเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านวน ศาสตร์ชุมชนเกิดจากประสบการณ์ในการทำงานด้านป่าไม้ร่วมกับชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพราะ ว่าวิชาการป่าไม้ที่มุ่งเน้นการจัดการเพื่อให้ทรัพยากรป่าไม้ยั่งยืน มีผลผลิตอย่างต่อเนื่องยาวนานและ เหมาะสม

ภาพที่ 30 การได้รับเครื่องรางวัลป่าชุมชนดีเด่นระดับภาคใต้ ปี 2554

ที่มา: ข้อมูลโครงการป่าชุมชนดีเด่นระดับภาคใต้ ปี 2554

1.4 องค์ความรู้ในการตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาพื้นที่เขตป่าสงวน

ในการดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์หรือพื้นที่เขตป่าสงวนแบบมี ส่วนร่วมกับชุมชน และภาคีทุกภาคส่วนรอบพื้นที่ป่านั้นจำเป็นต้องใช้คณะบุคคลหรือคณะกรรมการ ในการดำเนินงาน เพื่อขับเคลื่อนแผนงาน/โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ผู้รับผิดชอบพื้นที่จึง

ต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ในการประสานงานและจัดตั้งคณะกรรมการพื้นที่ แนวทางการจัดตั้งคณะกรรมการระดับพื้นที่ การจัดตั้งคณะกรรมการระดับพื้นที่เพื่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการพื้นที่อนุรักษ์หรือพื้นที่คุ้มครองนั้น กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติไว้ ตามแนวทางการจัดตั้งคณะกรรมการระดับพื้นที่ ตามหนังสือกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ด่วนที่สุด ที่ ทส 0905.201/12931 ลงวันที่ 16 กรกฎาคม 2552 โดยในการจัดตั้งคณะกรรมการระดับพื้นที่จะมียุทธศาสตร์ประกอบของคณะกรรมการจากภาคีทุกภาคส่วน ทั้งภาคราชการ ชุมชน สถาบันวิชาการท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันทางศาสนา กลุ่มอนุรักษ์ เช่น นายอำเภอท้องถิ่น เจ้าคณะอำเภอท้องถิ่น กำนันนายก อบต. ครู ตำรวจ กลุ่มอนุรักษ์ หัวหน้าหน่วยงานด้านอนุรักษ์ในพื้นที่ใกล้เคียง สมาชิกสภาจังหวัด เป็นต้น โดยจะมีการเลือกให้มีประธานกรรมการ 1 คน และมีหัวหน้าหน่วยงานพื้นที่อนุรักษ์นั้น เป็นกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการมีวาระการดำรงตำแหน่ง 2 ปี ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...ขอบเขตอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการระดับพื้นที่ ว่ามีอำนาจหน้าที่คือ มีส่วนร่วมในการวางแผน มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล และแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยปฏิบัติงาน...”

(กนกพร ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า องค์ความรู้ในการตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาพื้นที่เขตป่าสงวน เป็นการรอบรู้ในแนวทางการจัดตั้งคณะกรรมการระดับพื้นที่ และรอบรู้เรื่องขอบเขตอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการระดับพื้นที่ เพราะว่ายุทธศาสตร์ความรู้ในการตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาพื้นที่เขตป่าสงวน ในการดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์หรือพื้นที่เขตป่าสงวนแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน และภาคีทุกภาคส่วนรอบพื้นที่ป่านั้นจำเป็นต้องใช้คณะบุคคลหรือคณะกรรมการในการดำเนินงาน เพื่อขับเคลื่อนแผนงาน/โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ผู้รับผิดชอบพื้นที่จึงต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ในการประสานงานและจัดตั้งคณะกรรมการพื้นที่

2. ทำให้เกิดแผน

แผนแม่บทการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้ง 3 มิติ คือ มิติทางสิ่งแวดล้อม มิติทางสังคม และมิติทางเศรษฐกิจ รวมทั้งได้ตัวชี้วัดความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน และตัวบ่งชี้ความยั่งยืนของการจัดการป่าชุมชน ซึ่งลักษณะของแผนแม่บท ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของ Kasem Jankaew (2002) ในประเด็นที่ว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ต้องอยู่บนหลักการใช้อย่างยั่งยืน การจัดการป่าชุมชน ต้องมุ่งเน้นที่การเอื้อต่อการใช้ประโยชน์อย่างหลากหลายของชุมชน ก่อให้เกิดการไหลเวียนของระบบเศรษฐกิจชุมชน ร่วมกับการสงวนรักษาในทรัพยากรที่ค่อนข้างหายาก หรือใกล้สูญพันธุ์

ภาพที่ 31 การได้รับเครื่องรางวัลจากกรมป่าไม้
ที่มา: ชุมชนป่าอ่าวอ้ายยอ, 2556

2.1 มิติทางสิ่งแวดล้อม

เป็นแหล่งรวมของสรรพสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างเป็นกระบวนการและมีระบบที่นำไปสู่การผลิตและควบคุมตนเองตามธรรมชาติอันส่งผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่สำคัญ ได้แก่ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารศูนย์รวมของความหลากหลายทางชีวภาพ ช่วยควบคุมสภาพภูมิอากาศ บรรเทาความรุนแรงของอุทกภัย วาตภัย และความแห้งแล้ง และช่วยลดการพังทลายของดิน เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เพราะต้นไม้จำนวนมากในป่าจะทำให้น้ำฝนที่ตกลงมาค่อย ๆ ซึมซับลงในดิน กลายเป็นน้ำใต้ดินซึ่งจะไหลซึมมาหล่อเลี้ยงให้แม่น้ำลำธารมีน้ำไหลอยู่ตลอดปี หรือที่เรียกว่า ป่าต้นน้ำ จะหมายถึง ป่าธรรมชาติที่ปรากฏอยู่บริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ซึ่งโดยทั่วไปอยู่ในพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล 700 เมตรขึ้นไป หรือเป็นพื้นที่ลาดชันมากกว่า 35% ชนิดของป่าไม้ที่มักจะมีปรากฏให้เห็นในพื้นที่ต้นน้ำ ได้แก่ ป่าดิบเขา ป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง การที่ป่าไม้ถูกทำลายก็จะทำให้สภาพอากาศแห้งแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล แหล่งน้ำตามธรรมชาติก็จะแห้งแล้งและหมดไป ป่าพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอจึงอำนวยประโยชน์ให้แก่ชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยทางตรง เป็นแหล่งอาหารของชาวบ้าน โดยทางอ้อมช่วยรักษา สภาพแวดล้อม เช่น ทำให้พื้นดินอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...ป่าไม้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เพราะต้นไม้จำนวนมากในป่าจะทำให้ น้ำฝนที่ตกลงมาค่อย ๆ ซึมซับลงในดิน กลายเป็นน้ำใต้ดินซึ่งจะไหลซึมมาหล่อเลี้ยงให้ แม่น้ำ ลำธารมีน้ำไหลอยู่ตลอดปี เป็นศูนย์รวมของความหลากหลายทางชีวภาพ เพราะว่า ระบบนิเวศป่าไม้เป็นศูนย์รวมความหลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญ และเป็นปัจจัยหลักที่ เกี่ยวข้องการดำรงชีวิตของประชาชนจำนวนมาก โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ใน บริเวณป่าพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ช่วยควบคุมสภาพภูมิอากาศ เพราะว่า ยังช่วยควบคุมสภาพอากาศให้เหมาะสม เนื่องจากเป็นแหล่งดูดซับและกักเก็บ คาร์บอน การลดการตัดไม้ทำลายป่า การจัดการพื้นที่ป่า การปลูกสร้างสวนป่า และการทำ ระบบนิเวศเกษตร บรรเทาความรุนแรงของอุทกภัย วาตภัย และความแห้งแล้ง เพราะว่า ป่าไม้ช่วยบรรเทาความรุนแรงของลมพายุและป้องกันอุทกภัย ช่วยลดการพังทลายของดิน มีการส่งเสริมด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืช สัตว์ แมลง เห็ดรา และไลเคน...”

(วิจิต ช่วยขาว, สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า มิติทางสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัย หลักที่เกื้อกูลการดำรงชีวิตของประชาชนจำนวนมาก โดยเฉพาะชุมชนบ้านถ้ำตลอดที่อาศัยอยู่ใน บริเวณป่าพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ยังช่วยควบคุมสภาพอากาศให้เหมาะสม เนื่องจากเป็นแหล่งดูดซับและ กักเก็บคาร์บอน ป่าไม้ช่วยบรรเทาความรุนแรงของลมพายุและป้องกันอุทกภัย โดยช่วยลดความเร็ว ของลมพายุที่พัดผ่านได้ตั้งแต่ 11-44 % ตามลักษณะของป่าไม้แต่ละชนิด และช่วยลดการพังทลาย ของดิน เพราะว่า เมื่อฝนตกน้ำฝนบางส่วนจะถูกต้นไม้ในป่าดูดซับไว้ แล้วค่อย ๆ ปลดปล่อยให้ไหลลง สู่ผิวดิน อีกส่วนหนึ่งจะซึมลงสู่ดินชั้นล่าง สามารถลดการพังทลายของดินได้ โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในบริเวณป่าพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีการส่งเสริมด้านการอนุรักษ์ ความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืช สัตว์ แมลง เห็ดรา และไลเคน พบพืช 109 ชนิด เช่น ยางนา ตะเคียน ฯลฯ พบสัตว์ 107 ชนิด เช่น ลิง หมี หนูปุก หมีควาย หมีคน เสียงผา ค่าง กระรอกป่า ฯลฯ พบเห็ด 53 ชนิด ไลเคน 21 ชนิด นอกจากนี้ยังการที่ชาวบ้านได้ลักลอบตัดไม้ทำลายป่าการแบ่งป่า เป็นผืนเล็กผืนน้อย และทำให้ป่าเสื่อมสภาพลง ส่งผลให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ของป่าไม้ได้

2.2 มิติทางสังคม

พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอเป็นแหล่งกำเนิดของน้ำใช้สอยในครัวเรือน เกษตรกรรม อุตสาหกรรมและพลังงาน เป็นแหล่งอาหารและวัสดุใช้สอยของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนและผู้สนใจ และเอื้อต่อการค้นคว้าวิจัยและการศึกษาหาความรู้ในศาสตร์แขนงต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องความหลากหลายของชนิดพันธุ์และสายพันธุ์กรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรรมการแพทย์และอุตสาหกรรมในอนาคต เพราะว่าพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เป็นป่าดิบชื้นที่อุดมสมบูรณ์มากแห่งหนึ่งสังเกตได้จากต้นไม้ขนาดใหญ่หลายชนิด จะมีพืชจำพวกเฟิร์นและมอสส์หลายชนิดปกคลุมบริเวณลำต้นและกิ่งของต้นไม้ นอกจากนี้ยังมีธารน้ำหลายสายที่กำเนิดจากผืนป่านี้ ให้ความชุ่มชื้นให้กับทุกชีวิตที่อาศัยอยู่ ดังคำกล่าวของผู้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอเป็นแหล่งกำเนิดของน้ำใช้สอยในครัวเรือน เกษตรกรรม อุตสาหกรรมและพลังงาน เพราะว่าป่าชุมชนอ่าวอ้ายยออยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าควนออก บ้านน้ำตก จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งอาหารและวัสดุใช้สอยของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพราะว่าป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีทั้งเห็ด หน่อไม้ ผักหวาน ต้นบุก ผลไม้ต่าง ๆ เช่น มะไฟกา หรือมะไฟแดง ที่อยู่ในพื้นที่ป่าแห่งนี้ และเป็นแหล่งสมุนไพร และเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนและผู้สนใจ และเอื้อต่อการค้นคว้าวิจัยและการศึกษาหาความรู้ในศาสตร์แขนงต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องความหลากหลายของชนิดพันธุ์และสายพันธุ์กรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรรมการแพทย์และอุตสาหกรรมในอนาคต มีสำนักความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ ร่วมกับอาสาสมัครในชุมชนทั้ง ชาย หญิง และเยาวชน นอกจากนี้ชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีการจัดตั้งห้องความรู้เรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ ที่โรงเรียนบ้านถ้ำตลอดวิทยา หมู่ที่ 4 ตำบลน้ำตก อำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อแหล่งค้นคว้าวิจัยเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ ให้กับเยาวชนและผู้สนใจ ในห้องความรู้ก็จะมีความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืช สัตว์ แมลง เห็ดรา และไลเคน ที่ค้นพบในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด...”

(ปราณี ปานเมือง, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า มิติทางสังคม เป็นแหล่งกำเนิดของน้ำใช้สอยในครัวเรือน เกษตรกรรม อุตสาหกรรมและพลังงาน เป็นป่าดิบชื้นที่สมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำของคลองอ่าวอ้ายยอ คลองถ้ำนอนและคลองไโหร ที่ไหลไปรวมกับคลองนุ้ย ไหลผ่านบ้านถ้ำตลอด ต.น้ำตก บ้านคลองหอม บ้านกะโสมตำบลกะปาง อ.รุ่งสง เข้าสู่จังหวัดตรัง ไหลผ่านบ้านควน

เมา ต.ควนเมา อ.รัชฎา บ้านบางดี บ้านปากบาง ต.เขากอบ อ.ห้วยยอด ไปบรรจบกับแม่น้ำตรัง ที่บริเวณวัดประสิทธิชัย ต.ทับเที่ยง อ.เมือง จ.ตรัง ซึ่งชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอดก็ได้นำจากคลองอ่าวอ้ายยอมาใช้สอยในครัวเรือน เกษตรกรรม อุตสาหกรรมและพลังงาน เพราะคลองอ่าวอ้ายยอเป็นแหล่งกำเนิดของน้ำใช้สอย เป็นแหล่งอาหารและวัสดุใช้สอยของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เช่น สาบเสือ ไม้พุ่ม ขึ้นตามที่รกร้าง จัดเป็นวัชพืชอย่างหนึ่ง สรรพคุณใบสดตำพอกบาดแผลเพื่อห้ามเลือด ดอกมีกลิ่นฉุน ใช้เป็นยาฆ่าแมลง เป็ปลา บอระเพ็ด เป็นเถาวัลย์ ลำต้นขรุขระตะปุ่มตะป่ำ ขึ้นอยู่ตามป่าทั่วไป ใบ ตำพอกฝี แก้ฟกช้ำ ปวดแสบปวดร้อน ขับพยาธิ เถามีรสขมจัด ใช้แก้ไข้ แก้ร้อนในกระหายน้ำ ขับเหงื่อ บำรุงกำลัง ตื่นเป็ด, สัตตบรรณ ไม้ยืนต้น มียางสีขาว ขึ้นตามป่าทั่วไป สรรพคุณ ใบ ตำพอกดับพิษต่าง ๆ เปลือก ช่วยให้เจริญอาหาร รักษาโรคบิด ท้องร่วง โรคลำไส้ แก้ไข้ รักษาเบาหวาน ขับน้ำนม รักษามาลาเรีย ยาง ใช้อุดฟันแก้ปวดฟัน รักษาแผลอักเสบบวม แก้มะเร็ง ขับลมในลำไส้ ส่วนวัสดุใช้สอย เช่น หวายน้ำ นำมาทำเป็นด้ามไม้กวาด ใบชิง ใบใช้ห่อข้าวเหนียว เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนและผู้สนใจ และเอื้อต่อการค้นคว้าวิจัยและการศึกษาหาความรู้ในศาสตร์แขนงต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องความหลากหลายของชนิดพันธุ์และสายพันธุ์กรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรรม การแพทย์และอุตสาหกรรมในอนาคต นอกจากนี้พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของพบสิ่งมีชีวิตหลาย ๆ ชนิดที่มีการพึ่งพากันอย่างสมดุลตามธรรมชาติจึงทำให้พื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ

ภาพที่ 32 การได้รับเครื่องรางวัลโครงการกล้ายิ้ม
ที่มา: ช้อป่าอ่าวอ้ายยอ (อบต.น้ำตก), 2556

2.3 มิติทางเศรษฐกิจ

เป็นการดำเนินการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น การดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งชุมชนจะมีเศรษฐกิจที่มั่นคงและนำไปสู่ผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศชาติ เนื่องจากการดำเนินงานส่งเสริม

จัดการป่าชุมชน เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชนอย่างเหมาะสม อันนำไปสู่การรักษาฐานทรัพยากรของประเทศอย่างยั่งยืน ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ฐานทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นอย่างชาญฉลาด ถูกต้อง และเหมาะสม เป็นการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ของครัวเรือน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม ในขณะที่เดียวกันก็ให้การคุ้มครองฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ป่าอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพื่อผลประโยชน์ของคนในรุ่นต่อไป ทั้งนี้เปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางที่สุด ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกันต่อไปได้ คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นองค์รวม พร้อมทั้งมีกระบวนการพัฒนาที่เชื่อมโยงมิติด้านเศรษฐกิจและมีการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาเป็นปรัชญาในการพัฒนาและบริหารจัดการพื้นที่ป่าอ้าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และมีการพัฒนาที่ทำให้เกิดคุณภาพของมิติทางเศรษฐกิจ สังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดตลอดไป...”

(เทพวรินทร์ ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า มิติทางเศรษฐกิจ เป็นการมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม มีการคุ้มครองฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ป่าอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา มีการใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นองค์รวม พร้อมทั้งมีกระบวนการพัฒนาที่เชื่อมโยงมิติด้านเศรษฐกิจ มีการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาเป็นปรัชญาในการพัฒนาและบริหารจัดการพื้นที่ป่าอ้าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ชุมชนบ้านถ้ำตลอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน และมีการพัฒนาที่ทำให้เกิดคุณภาพของมิติทางเศรษฐกิจ เพราะพื้นที่ป่าอ้าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด จึงมีศักยภาพสูงสำหรับใช้เป็นฐานในการส่งเสริมและพัฒนาการในการจัดการป่าอย่างยั่งยืนในเรื่องของ

การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ที่ใช้พื้นที่ป่าเป็นแหล่งทำมาหากิน ซึ่งจะเป็นที่มาของรายได้ของชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด

3. ทำให้เกิดคนและเครือข่าย

เป็นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เป็นการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ทำให้เกิดนักวิจัยชุมชน กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชุมชน แนวนร่วมจากชุมชน และภาคีการพัฒนาจากภายนอกชุมชน เพื่อหนุนเสริมการทำงานของชุมชนในลักษณะพหุภาคี

3.1 กระบวนการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรม

เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมในการบริหารราชการในระดับความร่วมมือ (Collaboration) อย่างเป็นรูปธรรมโดยมีตัวอย่างการดำเนินงานใน โดยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยจัดให้มีการให้ข้อมูลข่าวสารหรือสนับสนุนข้อมูลที่จำเป็นต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการของภาคประชาชน หรือภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และช่องทางในการรับฟังความคิดเห็นฯ ผ่านช่องทาง เช่น เว็บไซต์ เป็นต้น รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยการแต่งตั้งคณะทำงานภาคประชาชน เช่น คณะกรรมการป่าชุมชนประจำโครงการป่าชุมชนทุกโครงการ เพื่อเป็นตัวแทนชุมชนในการบริหารจัดการป่าชุมชน กำหนดแผนการจัดการป่า ดำเนินการและติดตามผลการทำ งาน และเปิดโอกาสให้หน่วยงานภายนอก เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัด ให้มามีส่วนร่วมในการสนับสนุนงบประมาณ รวมถึงมีการบูรณาการประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน เอกชนหลายหน่วยงาน เช่น บริษัท ผลิตไฟฟ้าราชบุรีโฮลดิ้ง จำกัด (มหาชน) เป็นต้น ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการบริหารราชการ โดยกำหนดไว้ในยุทธศาสตร์เรื่องการอนุรักษ์ พัฒนาระบบศักยภาพและการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างสมดุลบูรณาการสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและแผนกลยุทธ์: ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้โดยผู้บริหารขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมขอชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และมีการสร้างวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดในการบริหารราชการ โดยจัดทำคู่มือเพื่อใช้ในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และพัฒนาความรู้ และทักษะของบุคลากรของกรมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่

เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผู้แทนในแต่ละกลุ่มเป้าหมายปีละไม่ต่ำกว่า 2,000 คน ตลอดจนจัดทำฐานข้อมูลเครือข่ายภาคประชาชนหรือเครือข่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ มีการเพิ่มบทบาทของชุมชนบ้านถ้าตลอดให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและฟื้นฟูป่าในรูปแบบป่าชุมชนขึ้น ซึ่งได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีจากทุกภาคส่วน โดยในปัจจุบันสามารถจัดตั้งป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้ได้แล้ว โดยในส่วนของชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการโครงการป่าชุมชนจะต้องเป็นชุมชนที่มีศักยภาพเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการป่าร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ต้องมีความเสถียรเพื่อส่วนรวม ...”

(ชวน สิทธิรักษ์, สัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรม เป็นการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้าตลอด ในการบริหารราชการ โดยกำหนดไว้ในยุทธศาสตร์เรื่องการอนุรักษ์ พัฒนาระบบศักยภาพและการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างสมดุลบูรณาการสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและแผนกลยุทธ์ มีการสื่อสารผ่านในช่องทางที่หลากหลาย เช่น ในเวทีประชุมสัมมนาของหน่วยงาน ผ่านเว็บไซต์ เอกสารคู่มือต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้ทราบทั่วกันทั้งองค์กร และจัดสรรงบประมาณเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ในเรื่องดังกล่าว รวมทั้งกำหนดให้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบ อาทิ เช่น สำนักจัดการป่าชุมชน และสำนักจัดการเครือข่ายป่าไม้ มีการสร้างวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านถ้าตลอดในการบริหารราชการ โดยจัดทำคู่มือเพื่อใช้ในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และพัฒนาความรู้ และทักษะของบุคลากรของกรมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง และมีการเพิ่มบทบาทของชุมชนบ้านถ้าตลอดให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและฟื้นฟูป่าในรูปแบบป่าชุมชนขึ้น ซึ่งได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีจากทุกภาคส่วน เพราะบทบาทหน้าที่ของชุมชนที่เข้าร่วมโครงการป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้จะต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่า รวมถึงช่วยพนักงานเจ้าหน้าที่ในการจับกุมผู้กระทำความผิดด้านป่าไม้ด้วย ซึ่งขั้นตอนการดำเนินงานของชุมชนประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ คือ การคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชน และประธานคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อกำหนดหน้าที่และกติกาของชุมชนแต่ละฝ่ายสำหรับการบริหารจัดการดูแลป่าชุมชน จัดการประชุมเครือข่ายเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดมความคิดจัดทำแผนปฏิบัติงานเพื่อการบริหารจัดการป่า รวมถึงการติดตาม ตรวจสอบ การดำเนินการตามแผนงานที่กำหนดตลอดจนมีการจัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชนระดับจังหวัด ที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเครือข่ายป่าชุมชน ที่มีการติดต่อ ประสาน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้รวมทั้งช่วยเหลือกันในกลุ่มสมาชิก ซึ่งกระบวนการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน

3.2 การสนับสนุนความร่วมมือจากภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด องค์กรภาคเอกชน และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากการดำเนินงานด้านป่าชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย อย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน มีภารกิจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ สงวน คุ้มครอง ป่าชุมชน ดูแลรักษา ส่งเสริม ทำนุบำรุงป่า และการดำเนินการเกี่ยวกับการป่าไม้ การทำไม้ การเก็บหาของป่า การใช้ประโยชน์ในที่ดินป่าไม้ และการอื่นเกี่ยวกับป่า และอุตสาหกรรมป่าไม้ ให้เป็นไปตามระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ด้วยกลยุทธ์เสริมสร้างความร่วมมือของประชาชนเป็นหลัก เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของประเทศ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...ควบคุม กำกับ ดูแล ป้องกันการบุกรุก การทำลายป่า และการกระทำผิดในพื้นที่รับผิดชอบตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยสวนป่า กฎหมายว่าด้วยเลื่อยโซ่ยนต์ กฎหมายว่าด้วยป่าชุมชน และกฎหมายอื่นที่ศึกษา วิจัย วางแผน และประสานงานเกี่ยวกับการปลูกป่าเพื่อการฟื้นฟูสภาพป่า และระบบนิเวศ มีการส่งเสริมการปลูกป่า การจัดการป่าชุมชน และการปลูกสร้างสวนป่าเชิงเศรษฐกิจในลักษณะสวนป่าภาคเอกชนและสวนป่าในรูปแบบอื่นที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการศึกษาวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ป่าเศรษฐกิจของตลาดในประเทศและต่างประเทศ มีการอนุรักษ์ คุ้มครอง ดูแลรักษา และจัดการให้มีการใช้ประโยชน์ ที่ดินป่าไม้ และการอนุญาตที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากไม้ อุตสาหกรรมไม้ ที่ดินป่าไม้ และผลิตผลป่าไม้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้และผลิตผลป่าไม้ และที่เกี่ยวข้องกับไม้และผลิตภัณฑ์ไม้ และมีการปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรม หรือตามที่กระทรวง หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย...”

(อนุรักษ์ นวลสีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การสนับสนุนความร่วมมือจากภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง เป็นการควบคุม กำกับ ดูแล ป้องกันการบุกรุก การทำลายป่า และการกระทำผิดในพื้นที่รับผิดชอบตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยสวนป่า กฎหมายว่าด้วยเลื่อยโซ่ยนต์ กฎหมายว่าด้วยป่าชุมชน และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง มีการศึกษา วิจัย วางแผน และประสานงานเกี่ยวกับการปลูกป่าเพื่อการฟื้นฟูสภาพป่า และระบบนิเวศ มีจัดการให้มีการใช้ประโยชน์ ที่ดินป่าไม้และการอนุญาตที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากไม้ อุตสาหกรรมไม้ ที่ดินป่าไม้ และผลิตผลป่าไม้ ศึกษา ค้นคว้า วิจัย และพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้และ

ผลิตผลป่าไม้ และที่เกี่ยวข้องกับไม้และผลิตภัณฑ์ไม้ ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรม หรือตามที่กระทรวง หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย และมีการส่งเสริมการปลูกป่า การจัดการป่าชุมชน และการปลูกสร้างสวนป่าเชิงเศรษฐกิจในลักษณะสวนป่าภาคเอกชนและสวนป่าในรูปแบบอื่นที่เกี่ยวข้อง อนุรักษ์ คุ้มครอง ดูแลรักษา

3.3 กระบวนการดำเนินงาน

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิดคนและเครือข่ายในการบริหารจัดการป่าและการบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องนั้น มุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการป่าชุมชนจึงมีแผนปฏิบัติการ ให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ ทำความเข้าใจให้ชุมชนรับทราบถึงปัญหาด้านป่าไม้ และวิธีแก้ไขปัญหา ตามแนวคิดด้านป่าชุมชน และมีการจัดตั้งป่าชุมชนเมื่อชุมชนรับทราบปัญหา และมีความต้องการจะแก้ไขปัญหา โดยการจัดทำโครงการป่าชุมชนแล้ว จะต้องมีการประชุมประชาคม เพื่อคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชน และร่วมกันลงลายมือชื่อไม่น้อยกว่า 50 คน (ต้องมีอายุ 18 ปีขึ้นไป และมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน) จัดทำหนังสือคำขอจัดทำโครงการป่าชุมชน ต่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เมื่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทำการสำรวจพื้นที่ และชุมชนเห็นว่าเหมาะสมจะร่วมกันจัดทำแผนงานการจัดการป่าชุมชน เรียกว่าโครงการป่าชุมชน เพื่อเสนอกรมป่าไม้ ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...การฝึกอบรมบุคลากรและตัวแทนของชุมชน เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับงานด้านป่าชุมชน การวางแผนระดับชุมชนและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อการบริหารจัดการป่า โดยมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้เพื่อพัฒนาความรู้ และทักษะให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีกิจกรรมด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลข่าวสารทางด้านป่าชุมชนแก่สาธารณชนทั่วไป โดยสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ และมีกิจกรรมด้านการบำรุงและฟื้นฟูป่าไม้ โดยปกติแล้วป่าไม้เป็นทรัพยากรที่สามารถฟื้นตัวสู่สภาพเดิมได้ตามธรรมชาติ แต่การฟื้นตัวของระบบนิเวศป่าโดยธรรมชาตินั้นอาจกินเวลานาน ดังนั้นหากเราทำความเข้าใจถึงกลไกการฟื้นตัวตามธรรมชาติของระบบนิเวศป่า และเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยเร่งกระบวนการฟื้นฟูป่าให้เร็วขึ้น ...”

(บุญเลิศ พันธุ์สนิท, สัมภาษณ์วันที่ 29 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการดำเนินงาน เป็นการฝึกอบรมบุคลากรและตัวแทนของชุมชน เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับงานด้านป่าชุมชน การวางแผนระดับชุมชนและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อการบริหารจัดการป่า มีบุคลากรในหน่วยงาน ปีละ 200 คน และผู้

มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งเป็นผู้แทนในแต่ละกลุ่มเป้าหมายปีละไม่ต่ำกว่า 2,000 คน โดยการจัดโครงการประชุม/อบรม/สัมมนา รวมทั้งมีการเผยแพร่ความรู้ การทำสื่อประชาสัมพันธ์ตามช่องทางต่างๆ เช่น การทำคู่มือ/แผ่นพับ เป็นต้น มีกิจกรรมด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลข่าวสารทางด้านป่าชุมชนแก่สาธารณะชนทั่วไป โดยสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ เช่น การทำป้ายโครงการป่าชุมชน ป้ายแนวเขตป่าชุมชน ป้ายกฎระเบียบ หรือการจัดทำสื่อคณะกรรมการป่าชุมชน สื่อกลุ่มเยาวชนรักษ์ป่า อาจเป็นสื่อแจ๊คเก็ต เสื้อยืด หรือสื่อพื้นเมืองในท้องถิ่นแล้วพิมพ์ชื่อป่าชุมชนนั้น ๆ เป็นต้น และมีกิจกรรมด้านการบำรุงและฟื้นฟูป่านั้น โดยปกติแล้วป่าไม้เป็นทรัพยากรที่สามารถฟื้นตัวสู่สภาพเดิมได้ตามธรรมชาติ เพราะว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิดคนและเครือข่ายในการบริหารจัดการป่าและการบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องนั้น มุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการป่าชุมชนจึงมีแผนปฏิบัติการ

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายของชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นำข้อมูลมาจำแนกหมวดหมู่ตามประเด็น ที่ความสร้างข้อสรุป ซึ่งสามารถสรุปประเด็นต่าง ๆ ของการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ได้ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 พื้นที่ป่าอ่าวอายของชุมชนบ้านถ้ำตลอดก่อนมีการขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่า (ก่อน พ.ศ. 2531) การดูแลป่าของชุมชนบ้านถ้ำตลอดในระยะแรกเป็นลักษณะของการตกลงกันด้วยวาจาซึ่งคนในชุมชนก็ยอมรับและปฏิบัติตาม ต่อมาในปี 2531 ได้มีผู้มีอิทธิพลในเครื่องแบบ พร้อมลูกน้องประมาณ 30 คน เข้ามาถางป่าเพื่อจัดสรรที่ดินออกเป็น 40 แปลง แปลงละ 10 ไร่ โดยอ้างว่าเพื่อจัดสรรให้กับหน่วยงานแห่งหนึ่ง และจะแบ่งให้ชาวบ้านที่ต้องการที่ดินทำกินด้วย มีการชักจูงด้วยการเรียกประชุม นำกระดาษมาวาดรูปที่ดิน แล้วตัดออกเป็นริ้ว ๆ ให้ชาวบ้านเลือกว่าอยากได้ที่แปลงไหน ส่วนไม้ที่อยู่ในที่ดินก็จะนำไปขาย ผู้ใหญ่บ้านและแกนนำจึงช่วยกันห้ามชาวบ้านแจ้งเรื่องไปทางกำนันและนายอำเภอทุ่งสง

ส่วนที่ 2 การขับเคลื่อนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายของชุมชนบ้านถ้ำตลอด (พ.ศ. 2545-2561) ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ เมื่อปี 2545 ก็ได้ดำเนินการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ (เลขทะเบียน กษ 07 10.4/9699 ลว 12 เม.ย. 45) และได้ต่อทะเบียนครั้งที่ 2 เมื่อปี 2552 (เลขทะเบียน ทส 1605.33/24084 ลว 19 พ.ย. 52) มีการทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าที่หลากหลาย ทั้งการจัดทำแนวเขตที่ชัดเจนระหว่างป่าและที่ดินทำกิน ตั้งชุดลาดตระเวนและเฝ้าระวังป่าอย่างต่อเนื่อง โดยมีเยาวชนในหมู่บ้านเข้าร่วม มีการอบรมอาสาสมัครเฝ้าระวัง จัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอและจัดทำฝายน้ำล้นแบบกระสอบทราย ปี 2554 สำนักความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ ร่วมกับอาสาสมัครในชุมชนทั้ง ชาย หญิง และเยาวชน ทำการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืช สัตว์ แมลง เห็ด รา ไลเคน และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบพืช 109 ชนิด ปี 2556 ได้จัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 2 เส้นทาง ผ่านจุดเรียนรู้ 7 จุด ได้แก่ จุดบ่อน้ำทิพย์ บ่อน้ำใหญ่ หน้าผิงหลวง ต้นไม้มีพิษ ถ้ำค้างคาว จุดชมสัตว์ และจุดดูนกกินน้ำ ใช้เป็นสถานที่เข้าค่ายเรียนรู้ของนักเรียนรอบพื้นที่ป่า เช่นโรงเรียนบ้านถ้ำตลอด โรงเรียนบ้านวังยวน โรงเรียนคลองตุ๊ก โรงเรียนบ้านน้ำตก โรงเรียนหนองศรีจันทร์ โรงเรียนบ้านวังธน

โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 6 จังหวัดนครศรีธรรมราช และโรงเรียนรัชฎา จังหวัดตรัง นอกจากนี้ หากมีคณะเข้ามาศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กลุ่มเยาวชนเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็น มัคคุเทศก์น้อยในการแนะนำและให้ข้อมูลต่าง ๆ ในป่าชุมชนของพวกเขา

ส่วนที่ 3 ผลของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ได้รับรางวัล ต่างๆ มากมาย เช่น รางวัลป่าพื้นบ้าน อาหารชุมชนดีเด่น ปี 2545 รางวัลป่าชุมชนตัวอย่างระดับ จังหวัด ปี 2553 รางวัลป่าชุมชนดีเด่นระดับภาคใต้ ปี 2554 และรางวัลชุมชนรักษ์ป่าไม้ ปี 2554 หากแต่ความภูมิใจเหนือสิ่งอื่นใด คือ การได้เข้ารับพระราชทานธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิตจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งกลุ่มอนุรักษ์ และเป็นแรงบันดาลใจให้ พวกเขาตั้งปณิธานกันอย่างเข้มแข็ง ว่าจะต้องปกป้องป่าผืนนี้ไว้ด้วยชีวิต ดังนั้นผลของการจัดการ พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีดังนี้

1. ทำให้เกิดองค์ความรู้ การจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยใช้วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับวิธีการและเทคโนโลยีการจัดการป่าชุมชน แบบใหม่ ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งประกอบด้วยการใช้ศักยภาพของชุมชน เอง ร่วมกับการเปิดรับแนวทางการจัดการใหม่ ๆ จากภาครัฐและหน่วยงานภายนอก เพราะว่าการ แก้ไขปัญหาของพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยคนในชุมชนลงมือดำเนินการเอง สามารถประสบความสำเร็จได้ แต่จะนำไปสู่ความยั่งยืนไม่ได้ หากชุมชนปฏิเสธการช่วยเหลือจากรัฐบาลและหน่วยงานภายนอกชุมชน นอกจากนี้ชุมชนบ้านถ้ำตลอดใช้องค์ความรู้แบบสหวิทยาการ ผสมกับกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้เสริมสร้างในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำ ตลอด เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

2. ทำให้เกิดแผน แผนแม่บทการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับ แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้ง 3 มิติ คือ มิติทางสิ่งแวดล้อม มิติทางสังคม และมิติทางเศรษฐกิจ รวมทั้งได้ตัวชี้วัดความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน และตัวบ่งชี้ความยั่งยืนของการจัดการป่าชุมชน ซึ่งลักษณะของแผนแม่บท ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างยั่งยืนของ Kasem Jankaew (2002) ในประเด็นที่ว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนต้องอยู่บนหลักการใช้อย่างยั่งยืน การจัดการป่าชุมชน ต้องมุ่งเน้นที่การเอื้อต่อ การใช้ประโยชน์อย่างหลากหลายของชุมชน ก่อให้เกิดการไหลเวียนของระบบเศรษฐกิจชุมชน ร่วมกับการ สงวนรักษาในทรัพยากรที่ค่อนข้างหายาก หรือใกล้สูญพันธุ์

3. ทำให้เกิดคนและเครือข่าย เป็นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการจัดการ พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เป็นการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ทำให้เกิดนักวิจัย ชุมชน กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชุมชน แนวร่วมจากชุมชน และภาคีการพัฒนาจากภายนอกชุมชน เพื่อ หนุนเสริมการทำงานของชุมชนในลักษณะพหุภาคี

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า การขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอดในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช สาเหตุหลักที่ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีความเสื่อมโทรมและลดจำนวนลงมากเนื่องจากได้มีผู้บุกรุกเข้ามาโค่นไม้ในป่า โดยมีผู้มีอิทธิพลในเครื่องแบบ พร้อมลูกน้องประมาณ เข้ามาถางป่าเพื่อจัดสรรที่ดินออกเป็นแปลง โดยอ้างว่าเพื่อจัดสรรให้กับหน่วยงานแห่งหนึ่ง ประกอบกับชุมชนบ้านถ้ำตลอดส่วนใหญ่เป็นสังคมแบบการเกษตรกรรมอยู่แล้ว คือ มีวิถีการดำรงชีวิต การทำมาหากินของคนในชุมชน มีการดำเนินชีวิตในแต่ละวันควบคู่ไปกับการพึ่งพาทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ และมีการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่ง ในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของป่าไม้พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ และทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน ที่ยังต้องพึ่งป่าที่ใช้อาศัยในการทำมาหากิน ซึ่งสาเหตุเหล่านี้เป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน คือ การมีทุนทางธรรมชาติ การมีโครงสร้างระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การมีผู้นำชุมชนตามธรรมชาติ ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนสามารถเข้าไปจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้เนื่องจากทุนที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนความรู้ภูมิปัญญา รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเครือญาติ วัฒนธรรมประเพณี ระบบความเชื่อ ตลอดจนการมีวัดและผู้นำชุมชนที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อน นอกเหนือไปกว่านั้น การที่ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนได้มีส่วนร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอดไว้ เพราะป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ กาญจนา คุ่มทรัพย์ (2559) เรื่อง การจัดการป่าชุมชน ท้องถิ่นอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ชุมชนบ้านดอนหมูมีกระบวนการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จ นำวัฒนธรรมชุมชนอันเป็นทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ผสมผสานกับการจัดการป่าชุมชน ตามหลักทฤษฎี การจัดการป่าชุมชนใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบผ่านการทางวิจัย ชุมชนสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภายนอกอย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ชุมชนมีกระบวนการเชื่อมโยงกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนเข้ากับพัฒนาชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

จากสภาพปัญหาพื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนและประเทศชาติ ความยากจนแร้นแค้นเพราะขาดปัจจัยการดำรงชีวิต ทำให้คนในชุมชนบ้านถ้ำตลอดเริ่มตระหนักในคุณค่าของป่าอ่าวอ้ายยอ และเริ่มมีความคิดที่จะฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าอ่าวอ้ายยอในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งพึ่งพาอาศัยได้เหมือนเดิม ที่ผ่านมาชุมชนบ้านถ้ำตลอดได้ดำเนินการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าอ่าวอ้ายยออย่างจริงจัง โดยอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมผสมผสานกับวิธีการใหม่ ๆ ชุมชนบ้านถ้ำตลอดที่ไม่เคยทำป่าชุมชนมาก่อนก็จำเป็นต้องหันมารักษาป่าอ่าวอ้ายยอ

ในท้องถิ่นของตัวเอง ชุมชนบ้านถ้ำตลอดสามารถรักษาผืนป่านี้บรื้อมากว่าไร้มาได้หลายร้อยปี ชุมชนบ้านถ้ำตลอดก็รวมตัวกันลุกขึ้นมาปกป้องผืนป่าจากการรุกรานของคนภายนอกอย่างเข้มแข็ง บ้างก็สามารถพลิกฟื้นผืนป่าที่เคยเสื่อมโทรมให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ได้ใหม่ และก็มีอีกไม่น้อยที่กำลังลุกขึ้นมาจัดการดูแลป่าอย่างแข็งขัน แม้จะไม่เคยมีความรู้เรื่องการจัดการป่า ขณะที่หลาย ๆ ชุมชนได้เชื่อมประสานกันเป็นเครือข่าย ขยายแนวร่วมในการรักษาผืนป่าที่ใหญ่เกินกว่าชุมชนใดชุมชนหนึ่งจะดูแลเพียงลำพังได้ และกลุ่มบุคคลที่สำคัญที่สุด คือ สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ วีระชัย มงคลพันธ์ (2546) เรื่อง บทบาทการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบล กับผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล จังหวัดลำพูนและจังหวัดลำปาง พบว่า ผู้บุกรุกทำลายป่าไม้คือชาวบ้านด้วยตัวเอง ลักษณะหรือรูปแบบของการอนุรักษ์ในปัจจุบัน คือ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติต้องร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชนหาวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ในการดูแลรักษาป่าตลอดจนหาวิธีที่ตัดสินลงโทษแก่ผู้กระทำผิดโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลจะต้องเข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมด้านงบประมาณส่วนอุทยานแห่งชาติ ดำเนินการให้ความรู้ทางด้านวิชาการให้มากขึ้น เพราะชุมชนมีความตระหนักเห็นถึงความสำคัญของป่าไม้อย่างมากอยู่แล้วว่าป่าไม้ เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธาร เขาไม่สามารถอยู่ได้ถ้าขาดน้ำและป่าไม้ ดังนั้น แนวคิดในการจัดการป่าโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม คือ ชุมชนต้องมีจิตสำนึกถึงในหน้าที่ในการดูแลรักษาป่าของชุมชน และเพื่อให้มีสิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากป่าไม้ของชุมชน

การบริหารจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ชุมชนบ้านถ้ำตลอดจะกันพื้นที่ทำกินออกจากป่าให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้มีการได้ขยายที่ทำกินเพิ่มขึ้นอีก และแบ่งบริเวณพื้นที่ป่าเป็นเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์และเขตพื้นที่ป่าใช้สอยอย่างชัดเจน ได้มีการร่วมกันวางแผนงานเพื่อให้เกิดการฟื้นฟูดูแลรักษา และได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากป่า เช่น การทำแนวกันไฟ การจัดกิจกรรมปลูกป่าทุกปี และการจัดกิจกรรมรณรงค์ให้ความรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกรักป่า โดยมีการตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนประจำหมู่บ้านขึ้นมากำกับดูแล เมื่อมีนโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของภาครัฐส่งผลทำให้ทรัพยากรป่าลดลง ส่งผลต่อชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบในการดำรงวิถีชีวิตโดยตรง จึงต้องลุกขึ้นมารวมกลุ่มเข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการป่าชุมชน การรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย ออกกฎระเบียบ ข้อบังคับ เพื่อให้มีอำนาจต่อรองกับภาครัฐและนายทุน และมีสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยตนเอง ทั้งนี้งานวิจัยเชิงประจักษ์ พบว่า ชาวบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับทรัพยากรจำนวนมิใช่น้อยที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยอาศัยความรู้ประสบการณ์ จารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากร ทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีพลวัตในการจัดการทรัพยากรอย่าง

ยั่งยืน แม้มิได้มีอำนาจตามกฎหมายในการจัดการทรัพยากรแต่กลับมีความสำเร็จในการสงวนรักษา และอนุรักษ์ทรัพยากรไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ภาคชุมชนจึงได้ถือว่ เป็นบทบาทสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าของชุมชน เช่น การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน การร่วมกันกำหนดกฎ กติกา และหลักเกณฑ์ การจัดทำฐานข้อมูลสำคัญของทรัพยากรป่าชุมชน ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชุมชน ตลอดจนมีการถ่ายทอดความรู้และยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่า ชุมชน ร่วมกับความรู้วิทยาการสมัยใหม่

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ชูติมา สามารถ และเกีตถวา บุญปรากฏ (2559) เรื่อง การจัดการดูแลป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนิคมพัฒนาที่ 1 ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา พบว่า ผู้นำและสมาชิกในชุมชนมีรูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดย การเริ่มจากการสร้าง จิตสำนึกในการทำให้รู้สึกว่ป่าชุมชนเป็นของทุกคนและมีความรู้สึกหวงแหนป่า มีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการจัดการดูแล มี การตั้งกฎระเบียบในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน มีวิธีการจัดการดูแลป่าผ่านทางการใช้ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น และประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน โดยความสำเร็จของการบริหารจัดการพื้นป่าของ ชุมชน คือ ชุมชนต้องมีความคิดริเริ่มเป็นของตนเอง และความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมกันทุกระดับตั้งแต่ การมีส่วนร่วมรับรู้ การมีส่วนร่วมให้ข้อมูล การมีส่วนร่วมคิด การมีส่วนร่วมวางแผนตัดสินใจ การมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจไว้ การมีส่วนร่วมในการ แบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานนั้น และการมีส่วนร่วมตรวจสอบประเมินผล

นอกจากนั้นยังมีชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัด นครศรีธรรมราช ได้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมาอย่างยาวนาน ได้มีการร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ ของรัฐและกรมป่าไม้ ในการจัดทำโครงการประกวดป่า เพื่อเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนพื้นที่ป่า อ่าวอ้ายยอ ในโครงการต่าง ๆ มากมาย อาทิ เช่น โครงการปลูกโลกสีเขียว, โครงการ “คนรักป่า ป่า รักชุมชน”, โครงการ 60 ป่าชุมชน อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชตามแนวพระราชดำริ, โครงการอนุรักษ์และ พัฒนาด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งได้ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด คือ การได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ซึ่ง เป็น 1 ใน 7 ชุมชนที่ได้รับรางวัล ประเภทชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงโล่ทองคำรางวัลชมเชยจาก อธิบดีกรมป่าไม้ ในการประกวดป่าชุมชนดีเด่นระดับประเทศใน ปี พ.ศ. 2544 การได้รับพระราชทาน ธงพิทักษ์ป่าจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ปี พ.ศ. 2547 ได้รับรางวัลป่าชุมชน ตัวอย่างในระดับจังหวัด ได้รับรางวัลธงช้าง 1 เชือก ในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ป่าอ่าวอ้ายยอของ ชุมชนบ้านถ้ำตลอด และได้รับรางวัลรองชนะเลิศระดับประเทศ ปี 2557 ในโครงการ “คนรักป่า ป่า

รักชุมชน” ซึ่งการขับเคลื่อนเหล่านี้ล้วนส่งผลทำให้ชุมชนบ้านถ้ำตลอดประสบความสำเร็จ ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. รัฐบาลควรให้อำนาจแก่ประชาชน คณะกรรมการป่าชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าไม้ด้วยตนเองให้มากที่สุด ซึ่งจะช่วยสร้างเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีการแสดงออกถึงความใกล้ชิดขีดความผูกพัน และวิถีชีวิตของคนกับป่าได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

2. ควรมีการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลายของชุมชนในการอนุรักษ์การฟื้นฟู การพัฒนา การควบคุมดูแล และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน

3. ควรมีการกระตุ้นส่งเสริมประชาชนชาวบ้านให้มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ในเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าผ่านช่องทางต่าง ๆ เป็นต้น ว่าสื่อมวลชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชน

4. การพัฒนาพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

5. ควรเน้นการถ่ายทอดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ การสร้างความตระหนักรู้และห่วงแหนป่าไม้ การส่งเสริมการปลูกป่าโดยการปลูกไม้มีมูลค่าสูงหรือไม้หายาก เช่น ไม้พะยุง มะค่า สัก และควรสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าให้มาก

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการดูแลพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอดอย่างมีส่วนร่วม

3. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับจำนวนและชนิดของพันธุ์ไม้ในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ที่เป็นพืชสมุนไพร เพื่อจะได้ให้ชาวบ้านหันมาให้ความสนใจในการใช้ประโยชน์จากพืช

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. (2555). กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ค้นเมื่อ 7 พฤษภาคม 2561, จาก: <http://www.forest.go.th>.
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2551). แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม. ค้นเมื่อ 25 มกราคม 2561, จาก: http://www.mot.go.th/file_upload/2560/environment_plan-2564.pdf.
- กาญจนา แก้วเทพ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2530). การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาของชนบท. จังหวัดตรัง. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ 6(1), น.23-50
- การขับเคลื่อนกระบวนการแผนชุมชน. (2553). แนวทางการขับเคลื่อนของชุมชน. สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน : กรมการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ.
- โกมล แพรกทอง. (2535). ป่าชุมชนในประเทศไทย : ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนกองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ. กรมป่าไม้. กรุงเทพฯ.
- คณะอนุกรรมการพิจารณาแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน. (2556). ความก้าวหน้าเรื่องขยายการจัดตั้งป่าชุมชนและแผนงาน. สำนักจัดการป่าชุมชน : กรมป่าไม้. กรุงเทพฯ.
- โครงการปลูกปลูกโลกสีเขียว. (2556). ชุมชนบ้านถ้ำตลอด บทพิสูจน์หัวใจคนรักป่าอ่าวอ้ายยอ. ค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2561, จาก: <https://namtokrafting.wordpress.com>.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2556). การใช้ประโยชน์ป่าชุมชน. งานวิชาการและจัดการศึกษา : คณะวิทยาศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2527). การระดมประชาชนในการพัฒนาชนบท ในการบริหารงานพัฒนาชนบท. โอเดียนสโตร์. กรุงเทพฯ.
- ชลดา บุญอยู่. (2553). ทูตทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร. วิทยานิพนธ์นี้หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชูเกียรติ รักลือ. (2536). การศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมระหว่างพื้นที่ที่มีการปฏิบัติงานกับเขตพื้นที่ที่ไม่มีการปฏิบัติงานของตำรวจชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- ทุนกายภาพ. (2556). ทุนกายภาพ (Physical Capital) เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554). ค้นเมื่อ 11 เมษายน 2561, จาก: <http://www.nesdb.go.th>.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ทุนชุมชน. (2556). ความหมายของทุนชุมชน. ค้นเมื่อ 11 เมษายน 2561, จาก: <http://chalarwutfarmers.blogspot.com>.
- ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2550). ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554). ค้นเมื่อ 7 พฤษภาคม 2561, จาก: <http://www.nesdb.go.th>.
- ทุนธรรมชาติ. (2556). ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554). ค้นเมื่อ 11 เมษายน 2561, จาก: <http://www.nesdb.go.th>.
- ธนานนท์ สุคนธ์โยธิน. (2546). ปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ต้นน้ำในพื้นที่หน่วยจัดการต้นน้ำแม่หล่ายอำเภอเมือง จังหวัดแพร่. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการบริหารทรัพยากรป่าไม้. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ธีระพันธ์ เจริญพล. (2556). ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชน. สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.): กรุงเทพมหานคร.
- นัฐวุฒิ วงศ์ประสิทธิ์. (2552). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญจังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ประไพทิพย์ ลือพงษ์. (2555). การพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีสมรรถนะความสามารถในการแข่งขัน. วารสารนักบริหาร. 32(4), 103-108.
- ปรียาพร โคตรมงคล. (2552). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรัก จังหวัดศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์การเมือง. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ปิยะนุช เงินคล้าย. (2540). การสร้างทัศนคติและความพร้อมของประชาชนต่อการกระจายอำนาจ. กองการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร : กรุงเทพฯ.
- พีชนี นาถประชา และอเล็กซานดรา สตีเฟน. (2534). หยั่งรากชีวิตชนบท : FAO. กรุงเทพฯ.
- พัฒนธมณัฐ เชื้อเนียม. (2557). ความหมายการขับเคลื่อนแผนของชุมชน. ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2561, จาก: <https://www.gotoknow.org/posts/402326>.
- ภัทราวดี ขวัญแก้ว. (2555). ขับเคลื่อนนโยบายวางแผนของชุมชน. ค้นเมื่อ 7 พฤษภาคม 2561, จาก: <http://www.kmutt.ac.th>.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- รัฐวิทย์ พะมูลิลา. (2550). *ปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของเกษตรกรในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ลัญจกร สกุลคง. (2548). *บทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดฉะเชิงเทรา*. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์. สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.
- วิสาทกิจชุมชน. (2560). ความหมายของทุนชุมชน. ค้นเมื่อ 11 เมษายน 2561, จาก: <https://smce.doae.go.th>.
- วีระชัย มงคลพันธ์. (2546). *บทบาทการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบล กับผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล จังหวัดลำพูนและจังหวัดลำปาง*. สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมอุทยานแห่งชาติฯ. กรุงเทพฯ.
- คันสนีย์ นิจพานิช. (2542). *การมีส่วนร่วมในการบริหารการพัฒนาของคณะกรรมการบริหารกิจการประปาหมู่บ้าน. กรณีศึกษานามัย : กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาอนามัยสิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศิริภัสสรค์ วงศ์ทองดี. (2557). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 2*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริวรรณ จันทร์แก้ว. (2550). การขับเคลื่อนชุมชนสู่เป้าหมาย. ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2561, จาก: <https://management2008.wordpress.com>.
- ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า. (2556). *ป่าชุมชนกับสังคมไทย*. ค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2561, จาก: <http://www.recoftc.org/country/thailand/basic-page>.
- สถานการณ์ป่าไม้ไทย. (2559). *วิกฤติป่าไม้ไทย ผลักดันยุทธศาสตร์ชาติ*. ค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2561 จาก: <https://gfms.gistda.or.th/node/35>.
- สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. (2556). *สร้างสรรค์สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน*. ค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2561, จาก: <http://www.gsei.or.th>.
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2544). ความหมายของ "ป่าชุมชน". ค้นเมื่อ 11 พฤษภาคม 2561, จาก: <http://www.nida.ac.th>.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2542). *การปรับปรุงองค์การบริหารส่วนจังหวัด*. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สมศักดิ์ กองอินทร์. (2540). รูปแบบการอ้างสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ : กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติแม่โจ้ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่. ค้นเมื่อ 7 พฤษภาคม 2561, จาก: http://tdc.thailis.or.th/tdc//search_result.php.
- สัณฐิตา กาญจนพันธ์. (2554). *ความคิดสีเขียว วาทกรรมและความเคลื่อนไหว*. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคมและคณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *ทุนกายภาพ (Physical Capital)*. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2560.
- สิทธิชัย เสรีสงแสง. (2535). *ทัศนคติและแรงจูงใจของครูและราษฎรต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชน*. รายงานวิจัยสำนักป่าไม้. สำนักงานป่าไม้เขตนครราชสีมา.
- สุชาติ พิลาดเดช. (2551). *ปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- สุวรรณี คงทอง. (2553). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในท้องที่อำเภอสิเกา
- เสน่ห์ จามริก และยศ ตันติสมบัติ. (2536). *รายงานวิจัยเรื่องป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา*. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. กรุงเทพฯ.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). *ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชน*. คู่มือแผนยุทธศาสตร์การบูรณาการการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ.
- องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก. (2560). ชุมชนบ้านถ้ำตลอด หมู่ที่ 4 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช. ค้นเมื่อ 2 เมษายน 2561, จาก: <http://www.namtok.go.th>.
- องอาจ เต็มศรีวีระกุล. (2545). *ปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง ตำบลเนินขามกิ่งอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการบริหารทรัพยากรป่าไม้. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. (2548). การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม : การเรียนรู้ร่วมกับชุมชนเครือข่ายงานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏ. กรุงเทพฯ.
- อรุณพิพัฒน์ คำฤทธิ. (2557). *การขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและชนบท*. สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) : กรุงเทพมหานคร.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- อาจอุท นดิธนากุล และโยธิน แสงวงศ์. (2547). บทความเรื่อง แนวคิดเพื่อการพัฒนาชุมชนในมิติ
พลวัตทางประชากร ทูทางสังคม ทูมนุษยและองค์ความรู้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ใหม่.
วารสารสุโขทัยธรรมาราช. ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2547.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). มิติชุมชน วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร.
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

บุคลากรกรม

- กนกพร ศรีทอง, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- เขียน ศรีทอง, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- จำลอง มณีรัตน์, เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561 ที่หน่วยอุทยานแห่งชาติ เขาปู่-เขาย่า หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ฉลอง พันธุ์สนิท, ผู้นำชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ชวน สิทธิรักษ์, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- เทพวรินทร์ ศรีทอง, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ธนาкар พลรัตน์, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- บรรเจิด ศรีทอง, เจ้าหน้าที่ภาครัฐ อบต.น้ำตก ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561 ที่ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก
- บุญเลิศ พันธุ์สนิท, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 29 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ปราณี ปานเมือง, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ไพโรจน์ เกิดความสุข, เจ้าหน้าที่ภาครัฐ อบต.น้ำตก ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- มานพ ประพฤติชอบ, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 29 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- มานิตย์ ประพฤติชอบ, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

บุคลากรกรม (ต่อ)

- วิจิต ช่วยขาว, เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561 ที่ หน่วยอุทยานแห่งชาติ เขาปู่-เขาย่า หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัด นครศรีธรรมราช
- วีระพงษ์ บุตรสิมมา, เจ้าหน้าที่ภาครัฐ อบต.น้ำตก ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 17 มกราคม 2561 ที่ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก
- สมใจ แดงเวงงาม, ผู้นำชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบล น้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สมนึก ชนะสงคราม, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้าน ถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สมศักดิ์ ทวีสุวรรณ, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สากล ชิกเหี้ยว, เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561 ที่หน่วยอุทยานแห่งชาติ เขาปู่-เขาย่า หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัด นครศรีธรรมราช
- สุทิน แก้วศรีสุข, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สุเทพ แก้วอุดม, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สุรวัฒน์ เพชรสังข์, เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561 ที่ หน่วยอุทยานแห่งชาติ เขาปู่-เขาย่า หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สุนันท์ ทองสัย, เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561 ที่ หน่วยอุทยานแห่งชาติ เขาปู่-เขาย่า หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัด นครศรีธรรมราช
- เสรี ขาวพิชัย, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- หนูนอง ราชรัตน์, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำ ตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

บุคลากรกรม (ต่อ)

อนุรักษ์ นวลสีทอง, ผู้นำชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบล
น้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

อาทิตยา ศรีทอง, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด
ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

อารีย์ พันธุ์สนิท, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด
ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาคผนวก ก
รายงานประชุมบทความวิชาการ

การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่า “อ่าวอ้ายยอ” โดยชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบล
น้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

Participation in Aow Aye Yor Forest Area Management by Bantumtalot
Community Namtok Sub-District, Thungsong District,
Nakhonsrithammarat Province

นาวพร ลินสวัสดิ์^{1*}, เก็ดถวา บุญปรากการ² และอุทิศ สังขรัตน์³

Nawaporn Sinsawat^{1*}, Kettawa Boonprakarn² and Utit Sungkharat³

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิทยานิพนธ์ เรื่อง การขับเคลื่อนของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าว
อ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

² นักศึกษาปริญญาโท, สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

² Graduate student, Department of Human and Social Development, Faculty of Liberal Arts,
Prince of Songkla University

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

³ Assist. Prof Dr., Lecturer at Department of Education Foundation, Faculty of Liberal Arts, Prince
of Songkla University

* Corresponding author, E-mail: Nawaporn2537@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของ
ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บ
รวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตและใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับ (1) ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน ได้แก่
ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน คณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 6 คน และสมาชิกในชุมชน จำนวน 10 คน
และ (2) ผู้ให้ข้อมูลหลักภายนอกชุมชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์การบริหารส่วนตำบล
น้ำตก จำนวน 3 คน และเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จำนวน 6 คน นำข้อมูล
ที่ได้มาจำแนกหมวดหมู่ ตีความ สร้างข้อสรุป และนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์
ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอในชุมชนบ้านถ้ำตลอด เกิดขึ้นจาก
ชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีส่วนร่วม ดังนี้ 1. การมีส่วนร่วมจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน 2. การ
มีส่วนร่วมกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน 3. การมีส่วนร่วมกำหนดบทลงโทษ
สำหรับผู้ที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบ 4. การมีส่วนร่วมปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่าชุมชน 5. การมีส่วนร่วม
ประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร 6. การมีส่วนร่วมจัดเวรยามควบคุมการดูแลรักษาป่า 7. การมีส่วนร่วม

ร่วมจัดทำแนวป้องกันไฟป่าป่าชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมเหล่านี้ล้วนส่งผลให้ประสบความสำเร็จในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของชุมชน, การจัดการพื้นที่ป่า, อ่าวอ้ายยอ

Abstract

The objective of this article was to explore participation in “Aow Aye Yor” forest management by Bantumtalot Community, Namtok Sub-district, Thungsong, Nakhonsi thammarat Province using the qualitative research method. Data were collected through observations and in-depth interviews with (1) nineteen key informants consisting of three community leaders, six committee members of the Community Forest Committee, and ten members, and (2) Nine key informants from outside the community consisting of three government officials of Namtok Tambon Administrative Organization, and six officials from Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation. The data were categorized, interpreted, concluded and presented with analytical description. The study results revealed that participation in “Aow Aye Yor” forest management by Ban thamtalot Community was initiated by people in the community and they participated in the following. 1. Participation in establishing the Forest Community Committee, 2. Participation in forming rules and regulations for utilization of the community forest, 3. Participation in setting punishments for violations of rules and regulations, 4. Participation in growing more trees in the community forest, 5. Participation in public relations to disseminate data and information, 6. Participation in arranging security guards to control and look after the forest, and 7. Participation in creating community fire buffer zone. Participation in all these activities could result in success of “Aow Aye yor” forest management by Banthamtalot Community, Namtok Sub-district, Thungsong, Nakhonsi thammarat Province.

Keywords: Community participation, Forest management, Aow Aye Yor

บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีพของมนุษย์ เพราะเป็นแหล่งอำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ในประเทศไทยสถานการณ์การจัดการป่าไม้ตั้งแต่เริ่มแรกจวบจนปัจจุบันมีปัญหา มาก จนส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก ในช่วงเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) พื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศมีอยู่ประมาณ 171 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 53 ของพื้นที่ทั้งประเทศ จากการสำรวจทรัพยากรป่าไม้ในปี พ.ศ. 2559 พบว่า พื้นที่ป่าเหลืออยู่เพียงร้อยละ 31 เท่านั้น (กรมป่าไม้, 2560) การลดลงอย่างรวดเร็วของพื้นที่ป่าไม้ ส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มคนบางกลุ่มที่ต้องการบุกเบิกพื้นที่ใหม่ และความต้องการพื้นที่ทำกินของราษฎร ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ เพื่อนำพื้นที่เหล่านั้นมาใช้ในการเพาะปลูก ภาครัฐได้แสดงบทบาทในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า โดยได้ประกาศพื้นที่ป่าจำนวนมากเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เช่น พื้นที่อุทยานแห่งชาติ พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการพื้นที่เพื่อให้ป่าไม้คงอยู่ การแก้ไขปัญหาดังกล่าว ก่อให้เกิดความอ่อนแอของชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากชุมชนไม่มีอำนาจในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2551)

ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในอดีตเป็นป่าดงดิบ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขา มีเทือกเขาล้อมรอบหลายลูก ที่มาของชื่อหมู่บ้านเกิดจากภูเขาลูกหนึ่งในตำบลซึ่งตั้งอยู่หลังวัดมีช่องทางที่ประชาชนใช้เดินทางข้ามไปมาได้ ประชาชนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเวลานั้นได้ตั้งชื่อว่า “ภูเขาลำตลอด” แต่ต่อมาเมื่อมีประชาชนเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น ชาวบ้านจึงเรียกชื่อใหม่ว่า “ถ้ำตลอด” จึงใช้เรียกชื่อหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน มีครัวเรือนอาศัยอยู่ 2,133 ครัวเรือน ประกอบด้วยหมู่บ้านทั้งหมด 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านมะขาม หมู่ที่ 2 บ้านวังธน หมู่ที่ 3 บ้านโหลกโก หมู่ที่ 4 บ้านถ้ำตลอด หมู่ที่ 5 บ้านโนไร่ หมู่ที่ 6 บ้านเหนือ โดยมีภาคีและเครือข่ายสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 12 นครศรีธรรมราช และศูนย์ประสานงานป่าไม้จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมู่ที่ 4 บ้านถ้ำตลอด มีพื้นที่ทั้งหมด 7,500 ไร่ (โครงการปลูกโลกสีเขียว, 2556)

บริเวณพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ เป็นพื้นที่ราบรายล้อมภูเขา พื้นที่ป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วย พรรณไม้เนื้อใหญ่จำนวนมาก ประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอได้ร่วมมือกันอนุรักษ์ผืนป่าแห่งนี้มาช้านานแล้ว นับตั้งแต่ประชาชนกลุ่มแรกได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินในพื้นที่แห่งนี้เมื่อราว 200 ปีก่อน โดยได้ร่วมกันดูแลรักษาป่าตลอดจนเฝ้าระวังป้องกันไม่ไห้คนภายนอกเข้ามาหาประโยชน์จากป่าอย่างเด็ดขาด ทำให้ป่าแห่งนี้ยังคงความสมบูรณ์ของพืช สัตว์ป่า และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารซึ่งเป็นแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภคของชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ใกล้เคียง

และที่อยู่ห่างไกลออกไปโดยจุดประสงค์หนึ่งในการรักษาป่าแห่งนี้เป็นไปเพื่อสืบทอดประเพณีการรักษาป่าของบรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวบอกเล่าจากอดีตถึงพลังอำนาจลึกลับที่จะมาหลอกลอนผู้ที่เข้าไปบุกรุกโค่นไม้ในป่าแห่งนี้ ทำให้ผู้ที่เข้ามาบุกรุกก็จะมีอันเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เป็นไข้ตาย เป็นต้น

สาเหตุหลักที่ทำให้ทรัพยากรป่าไม้พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอกู่สง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความเสื่อมโทรมและลดจำนวนลงมาก เนื่องจากชุมชนเป็นสังคมแบบการเกษตรกรรม มีวิถีการดำรงชีวิต การทำมาหากินของคนในชุมชน มีการดำเนินชีวิตในแต่ละวันควบคู่ไปกับการพึ่งพาทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ และมีการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่ง ในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของป่าไม้พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ และทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน ที่ยังต้องพึ่งป่าที่ใช้อยู่ในการทำมาหากิน สาเหตุเหล่านี้ซึ่งปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน คือ การมีทุนทางธรรมชาติ การมีโครงสร้างระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การมีผู้นำชุมชนตามธรรมชาติ ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนสามารถเข้าไปจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้เนื่องจากทุนที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเครือญาติ วัฒนธรรม ประเพณี ระบบความเชื่อ ตลอดจนการมีวัดและผู้นำชุมชนที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อน นอกเหนือไปกว่านั้นการที่ผู้นำชุมและชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอดไว้ เพราะป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก

นอกจากนั้นยังมีชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอกู่สง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมาอย่างยาวนาน ได้มีการร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและกรมป่าไม้ ในการจัดทำโครงการประกวดป่า เพื่อเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ในโครงการต่าง ๆ มากมาย อาทิ เช่น โครงการปลูกโลกสีเขียว, โครงการ “คนรักป่า ป่ารักชุมชน”, โครงการ 60 ป่าชุมชน อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชตามแนวพระราชดำริ, โครงการอนุรักษ์และพัฒนาด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งได้ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านถ้ำตลอด คือ การได้รับรางวัลปลูกโลกสีเขียว ซึ่ง เป็น 1 ใน 7 ชุมชนที่ได้รับรางวัลประเภทชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงโล่ทองคำรางวัลชมเชยจากอภิตีกรมป่าไม้ ในการประกวดป่าชุมชนดีเด่นระดับประเทศใน ปี พ.ศ. 2544 การได้รับพระราชทานธงพิทักษ์ป่าจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ปี พ.ศ. 2547 ได้รับรางวัลป่าชุมชนตัวอย่างในระดับจังหวัด ได้รับรางวัลธงช้าง 1 เชือก ในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และได้รับรางวัลรองชนะเลิศระดับประเทศ ปี 2557 ในโครงการ “คนรักป่า ป่ารักชุมชน”

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยออย่างไร จึงนำไปสู่การได้รับรางวัลมากมายและเกิดเป็นชุมชน “คนรักป่า ป่ารักชุมชน” ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการพื้นที่ป่าของชุมชนอื่นต่อไป

คำถามในการวิจัย

ชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยออย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประโยชน์ของการวิจัย

1. เป็นข้อมูลให้กับหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อใช้ในการวางแผนหรือกำหนดนโยบาย ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอโดยชุมชน
2. เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดพลังในการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ
3. เป็นแนวทางในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ
4. เป็นข้อมูลให้กับชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ

การทบทวนวรรณกรรมและแนวคิด

แนวคิดทุนชุมชน

วิสาหกิจชุมชนเกี่ยวข้องกับการจัดการทุนของชุมชน, (2558) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทุนชุมชน หมายถึง ทุนของชุมชนมีทั้งทุนที่เป็นเงินและทุนที่ไม่เป็นเงิน ซึ่งทุนที่ไม่เป็นเงิน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะต่างๆ ประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นพี่เป็นน้อง ความไว้วางใจกันของชุมชน เครือข่ายความสัมพันธ์ของสมาชิกชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน, (2556) ทุนที่ไม่ใช่เงิน หมายถึง สิ่งที่เป็นมูลค่าหรือมีคุณค่าที่มีใช้เงินตรา แต่หมายถึงสิ่งอื่นๆ ที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคน เช่น ทุนทรัพยากรที่ก่อให้เกิดผลผลิตที่เป็นความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์ของคน ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ปัจจัยบริการทางโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น ได้จำแนกประเภทของ “ทุน” ออกเป็น 2 ส่วน คือ ทุนการเงิน และทุนที่ไม่ใช่เงิน ในส่วนของทุนที่ไม่ใช่เงิน จำแนกได้ 5 ประเภท ได้แก่ 1. ทุนมนุษย์ (Human Capital) 2. ทุนสังคม (Social Capital) 3. ทุนกายภาพ (Physical Capital) 4. ทุนธรรมชาติ (Natural Capital)

5. ทุนวัฒนธรรม (Culture Capital)

สรุปแล้วผู้วิจัยได้นำ แนวคิดทุนชุมชน มาอธิบายถึง ในเรื่องของทุนทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าว อ้ายยอ ว่ามีต้นทุนทรัพยากรอะไรบ้าง การพัฒนาชุมชนบ้านถ้ำตลอด พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอให้ประสบผลสำเร็จนั้น ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง แต่พื้นฐานในการพัฒนาจะต้องเริ่มจากชุมชน คนในชุมชน เป็นผู้บริหารจัดการกันเอง เพราะคนในชุมชนนั้นๆ จะรู้และเข้าใจถึงปัญหาความต้องการและทุนต่างๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชน

แนวคิดการจัดการป่าชุมชน

สมศักดิ์ สุขวงศ์ (2540 : 6) ได้ให้ความหมายของการจัดการป่าชุมชนว่า หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่การปลูกป่า บำรุงป่า การป้องกันรักษาป่าและการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งการใช้ประโยชน์จากป่า หมายถึง การพัฒนารูปแบบและเทคนิคการเก็บหาผลผลิตจากป่ายั่งยืน และการแบ่งปันผลประโยชน์นั้นและป่าชุมชน จากการศึกษาของโกมล แพรกทอง พบว่า เป็นคำที่เกิดขึ้นจากแนวคิดพื้นฐาน 4 ประการ ดังนี้ (โกมล แพรกทอง, 2433 : 77) 1. แนวคิดทางด้านนิเวศวิทยา 2. แนวคิดทางด้านการพัฒนาชนบท 3. แนวคิดการกระจายอำนาจ 4. แนวคิดด้านการใช้ประโยชน์

สรุปแล้วผู้วิจัยได้นำ แนวคิดการจัดการป่าชุมชน มาอธิบายถึง ในเรื่องของการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด คือ จะเน้นในเรื่องของกิจกรรม การปลูกป่า บำรุงรักษาป่า การใช้ประโยชน์จากป่า และการจัดการป่าในรูปแบบต่างๆ ของประชาชนในท้องถิ่นและตัวคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่า ส่วนการนิยามที่นั้นขึ้นอยู่กับ 1. ลักษณะของการใช้ประโยชน์จากป่า 2. การจัดการดูแลรักษาป่า 3. สิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการและดูแลป่า 4. เจื้อนไขของการเกิดป่าชุมชนว่าเกิดขึ้นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

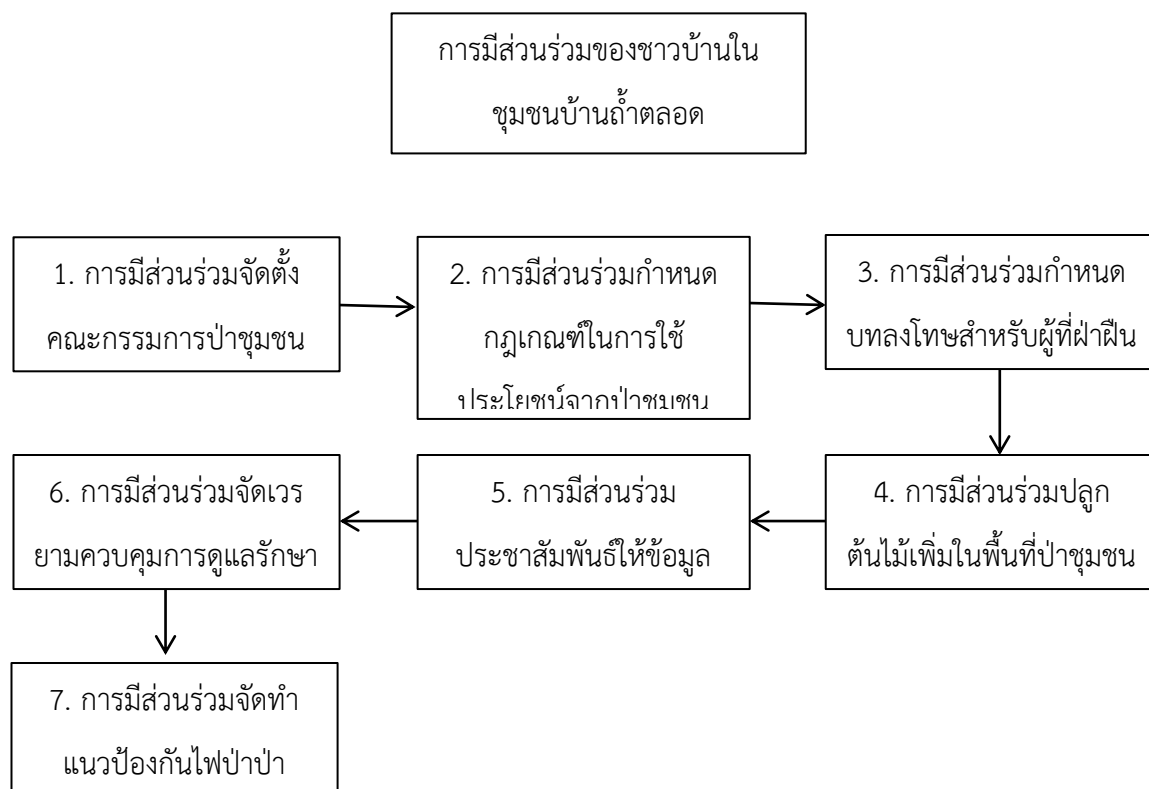
คันสนีย์ นิจนานิช (2542) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงกระบวนการที่ประชาชนหรือชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อเข้ามามีบทบาทในการวางแผนจัดการดำเนินงาน ควบคุมกำกับ ติดตามผลและรับผลประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพในสังคมหรือชุมชนนั้นอย่างมีศักดิ์ศรี การมีส่วนร่วมนั้นประชาชนจะได้รับการพัฒนาการรับรู้สติปัญญาอันจะนำไปสู่การตัดสินใจดำเนินการด้วยตนเอง

สรุปแล้วผู้วิจัยได้นำ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม มาอธิบายถึง ในเรื่องของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมตัดสินใจ กำหนดทิศทางการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ร่วมกันปฏิบัติตามแผนของกลุ่มหรือของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และร่วมกันรับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยรัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุน

กรอบแนวคิด

กรอบแนวคิดเบื้องต้นของบทความวิจัยในครั้งนี้ อันเกิดขึ้นจากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ชุมชนบ้านถ้ำตลอด บริเวณพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ โดยการสำรวจพื้นที่ป่าอ่าวอายยอและพูดคุยกับชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในประเด็นเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด จากการลงพื้นที่ผู้วิจัยได้พบว่า การมีส่วนร่วมในการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เกิดขึ้นจากชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีส่วนร่วม ดังนี้

วิธีการดำเนินการวิจัย

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนบ้านถ้ำตลอด หมู่ที่ 4 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีพื้นที่ป่าอ่าวอายยอป่าแห่งนี้มีความสมบูรณ์ของพืชสัตว์ป่า และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ นอกจากนี้ยังมีชุมชนบ้านถ้ำตลอด ได้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมาอย่างยาวนาน ได้มีการร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและกรมป่าไม้ ในการจัดทำโครงการประกวดป่า เพื่อเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ

ในโครงการต่าง ๆ มากมาย อาทิ เช่น โครงการปลูกโลกสีเขียว, โครงการ “คนรักป่า ป่ารักชุมชน”, โครงการ 60 ป่าชุมชน อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชตามแนวพระราชดำริ, โครงการอนุรักษ์และพัฒนาด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

ผู้ให้ข้อมูล

โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน คณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 6 คน และสมาชิกในชุมชน จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลหลักภายนอกชุมชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก จำนวน 3 คน และเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จำนวน 6 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นเพียงแนวคำถามที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ เพื่อใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน สมาชิกในชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก และเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

แบบบันทึกการสังเกต ใช้จดบันทึกสิ่งที่ผู้วิจัยได้สอบถามและพบเห็นในการทำกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้เข้าไปในชุมชนสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านถ้ำตลอด สภาพป่าชุมชน ระบบนิเวศ สังเกตลักษณะบ้านเรือน ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้ การประกอบอาชีพ สภาพแวดล้อมทั่วไปในชุมชน และการทำงานกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน สังเกตการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชาวบ้านและผลผลิตที่ได้จากป่าชุมชน

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ, กิจกรรมการเดินป่าเพื่อศึกษาธรรมชาติ และกิจกรรมโครงการการประกวดป่า เป็นต้น

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างในการสัมภาษณ์พูดคุยซักถามระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์เป็นการถามแบบเจาะลึก โดยการสัมภาษณ์นั้นจะสัมภาษณ์ในขณะที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งบุคคล สถานที่ และเวลา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ ข้อมูลเป็นหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูลความสัมพันธ์ภายในหมวดหมู่ ระหว่างหมวดหมู่และวิเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุปตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

พบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เกิดขึ้นจากชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน ผลการศึกษาพบว่า คณะกรรมการป่าชุมชนส่วนใหญ่มาจากความสมัครใจหรือผู้ที่มีจิตอาสา และมาจากการร่วมลงคะแนนเสียงจากประชาชนทั้งหมด จึงได้คณะกรรมการป่าชุมชนทั้งหมด 12 คน โดยคณะกรรมการป่าชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดูแลป่าชุมชน และกำหนดพื้นที่ป่าชุมชน

“...บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด ครอบคลุมหลายด้าน ตั้งแต่การจัดการและฟื้นฟูพื้นที่ป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในด้านเทคนิคและวิทยาการด้านป่าไม้...”(ชวน สิทธิรักษ์, สัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2561)

“...คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด ถูกแบ่งออกเป็น 6 ชุด ตามหน้าที่คือ 1) ชุดออกตรวจป่าชุมชน 2) ชุดดูแลเขตป่าชุมชน 3) ชุดดูแลป่าในกลุ่มหาของป่า 4) ชุดผู้สูงอายุ 5) ชุดกลุ่มบ้านฟื้นฟูป่า และ 6) ชุดกลุ่มหาทุนเสริมสำหรับผู้ที่เกิดตัดไม้ทำลายป่า...”(บุญเลิศ พันธุ์สนธิ, สัมภาษณ์วันที่ 29 มกราคม 2561)

“...คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีหน้าที่ ติดตามตรวจสอบและบังคับใช้กฎระเบียบป่าชุมชนกับชาวบ้านในชุมชน...”(หนูนอง ราชรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2561)

“...คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีการให้ความรู้และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละระดับ...”(ธนาคาร พลรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น การมีส่วนร่วมจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน พบว่า คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด แบ่งออกเป็น 6 ชุด คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีบทบาทและหน้าที่ครอบคลุมหลายด้าน ตั้งแต่การจัดการและฟื้นฟูดูแลพื้นที่ป่าชุมชน ติดตามตรวจสอบ บังคับใช้กฎระเบียบป่าชุมชนกับชาวบ้านในชุมชน มีการให้ความรู้กับชาวบ้านในชุมชน และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละระดับ

2. การมีส่วนร่วมกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ผลการศึกษาพบว่า เป็นแนวทางการปฏิบัติ คือ นำแนวคิดในการอนุรักษ์ป่ามากำหนดเป็นกฎเกณฑ์การใช้พื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งกำหนดไว้ว่าห้ามตัดต้นไม้โดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชน ห้ามล่าสัตว์ ห้ามจุดไฟเผาป่า ห้ามฟันหรือถากเปลือกไม้เพื่อกระทำการใดๆ อันเป็นสาเหตุให้ต้นไม้ตาย

“...ห้ามขุดหัวไม้ หัวมัน ห้ามเผาถ่านและทำไม้ฟันจากป่าชุมชน แต่สามารถนำเอาเฉพาะกิ่งไม้แห้งหรือต้นไม้ที่ล้มตายแล้วมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในครัวเรือนได้...”(อนุรักษ์ นวลสีทอง, สัมภาษณ์ วันที่ 19 มกราคม 2561)

“...ผู้มีสิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนต้องเป็นสมาชิกของป่าชุมชนเท่านั้น...”(สมใจ แดงเวงงาม, สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2561)

“...การเก็บหาของป่าหรือผลผลิตให้เป็นไปตามดุลยพินิจของคณะกรรมการป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ โดยให้สมาชิกแต่ละครัวเรือนสามารถจัดเก็บได้ตามสมควรเพื่อประโยชน์ใช้ในการบริโภคเท่านั้น...” (อารีย์ พันธุ์สนิท, สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561)

“...สมาชิกของป่าชุมชนทุกคนห้ามตัด, ล่าสัตว์ หรือทำการใดๆ ที่ทำให้ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอเสื่อมสภาพ...”(บรรเจิด ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น การมีส่วนร่วมกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน พบว่า คณะกรรมการป่าชุมชนมีหน้าที่ร่วมกันตรวจสอบดูแลรักษาป่าชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ขณะที่ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าชุมชน นอกจากนี้ยังมีกฎระเบียบและข้อบังคับในการควบคุมดูแลรักษาป่าชุมชน (สำนักงานป่าไม้เขตนครศรีธรรมราช : 2545)

3. การมีส่วนร่วมกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ ผลการศึกษาพบว่า เป็นแนวทางการลงโทษจากกฎระเบียบพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช และพิจารณาร่วมกันระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชนรวมถึงประชาชนในชุมชน

“...ห้ามตัดไม้ก่อนได้รับอนุญาตถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับตามความยาวของต้นไม้โดยวัดเป็นนิ้ว นิ้วละ 500 บาท...”(วีระพงษ์ บุตรสิมมา, สัมภาษณ์วันที่ 17 มกราคม 2561)

“...ห้ามล่าสัตว์ ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับตามน้ำหนักของสัตว์ที่ล่าราคา กิโลกรัมละ 200 บาท...”(จำลอง มณีรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561)

“...ห้ามบุกรุกที่ดินในป่าเพื่อทำกิน ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับตามขนาดของพื้นที่บุกรุกที่ตารางเมตรละ 500 บาท...”(สากล ชิกเขียว, สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561)

“...ห้ามคนนอกพื้นที่เข้ามาตัดไม้ ถ้าฝ่าฝืนครั้งแรกจะทำการตักเตือน ครั้งที่สองจะจับส่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้เพื่อดำเนินคดี และห้ามจุดไฟเผาป่าเพื่อล่าสัตว์โดยเด็ดขาด...”(เสรี ชาวพิชัย, สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น การมีส่วนร่วมกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ พบว่า ห้ามตัดไม้ก่อนได้รับอนุญาตถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับตามความยาวของต้นไม้โดยวัดเป็นนิ้ว นิ้วละ 500 บาท ห้ามล่าสัตว์ ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับตามน้ำหนักของสัตว์ที่ล่าราคา กิโลกรัมละ 200 บาท ห้ามบุกรุกที่ดินในป่าเพื่อทำกิน ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับตามขนาดของพื้นที่บุกรุกที่ตารางเมตรละ 500 บาท ห้ามคนนอกพื้นที่เข้ามาตัดไม้ ถ้าฝ่าฝืนครั้งแรกจะทำการตักเตือน ครั้งที่สองจะจับส่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้เพื่อดำเนินคดี และห้ามจุดไฟเผาป่าเพื่อล่าสัตว์โดยเด็ดขาด

4. การมีส่วนร่วมปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่าชุมชน ผลการศึกษาพบว่า คณะกรรมการป่าชุมชนเป็นแกนนำในการจัดกิจกรรมและขอรับการสนับสนุนต้นกล้าจากศูนย์เพาะพันธุ์ไม้จังหวัดนครศรีธรรมราช และคณะกรรมการป่าชุมชนดำเนินการประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายเสียงหมู่บ้านเพื่อชักจูงให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมปลูกต้นไม้

“...การมีส่วนร่วมปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งจะทำในโอกาสวันสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันสิ่งแวดล้อม หรือวันมาฆบูชา เป็นต้น...”(มานพ ประพฤติชอบ, สัมภาษณ์วันที่ 29 มกราคม 2561)

“...การปลูกต้นไม้สามารถช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอได้...”(เทพวรินทร์ ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561)

“...เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปลูกต้นไม้ จึงจะสามารถเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ได้ครบร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศตามที่กำหนดไว้ในนโยบายการป่าไม้แห่งชาติได้...”(กนกพร ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

“...ชาวบ้านปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่า เป็นการสร้างทัศนคติที่ดีในการอนุรักษ์ พืชพรรณ จึงก่อให้เกิดโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ ขึ้นมา...”(อาทิตยา ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น การมีส่วนร่วมปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่าชุมชน พบว่า การปลูกต้นไม้สามารถรักษาสสมดุลของระบบนิเวศน์ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปลูกต้นไม้ เป็นการสร้างทัศนคติที่ดีในการอนุรักษ์ พืชพรรณ การมีส่วนร่วมปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งจะทำให้ในโอกาสวันสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาฯ วันสิ่งแวดล้อม หรือวันมาฆบูชา เป็นต้น

5. การมีส่วนร่วมประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร ผลการศึกษาพบว่า การเผยแพร่การให้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้การให้ข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง ในเรื่องการมีส่วนการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม

“...เนื่องจากข้อมูลข่าวสารจะบอกถึงรายละเอียดของโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังจะเกิดขึ้น ความจำเป็นและความสำคัญที่จะต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้น รวมถึงการดำเนินการและมาตรการต่างๆ...”(ฉลอง พันธุ์สนิท, สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561)

“...มีการป้องกันแก้ไขปัญหาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ จากโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ ข้อมูลข่าวสารนี้ถือว่าเป็นสิทธิประการหนึ่งของชาวบ้านในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ...”(เชียน ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561)

“...จากข้อมูลข่าวสารโครงการดังกล่าว ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมกันวางแผนการดำเนินงานและหาผู้รับผิดชอบในแต่ละโครงการอย่างชัดเจน...” ปรานี ปานเมือง, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561)

“...จากการได้รับเผยแพร่การให้ข้อมูลข่าวสาร ทำให้ชุมชนได้ระบุและจัดลำดับความสำคัญโครงการในอนาคต เพื่อส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนให้ประสบผลสำเร็จดียิ่งขึ้น ...”(สุเทพ แก้วอุดม, สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น การมีส่วนร่วมประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร พบว่า เป็นการประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ ความเข้าใจ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจน โดยเผยแพร่ข้อมูลรายละเอียดโครงการ เหตุผลความจำเป็น และการพัฒนาโครงการรวมถึงข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการตลอดระยะเวลาการศึกษาโครงการ ดำเนินการประชาสัมพันธ์และดำเนินงานการมีส่วนร่วมของชาวบ้านผ่านกิจกรรมและเทคนิคต่างๆ

6. การมีส่วนร่วมจัดเวรยามควบคุมการดูแลรักษาป่า ผลการศึกษาพบว่า เพื่อให้ผู้ใดเข้ามาลักลอบตัดไม้ สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมกับคณะกรรมการป่าชุมชนออกตรวจเวรยาม เพื่อลาดตระเวน ตรวจสอบดูแลความเรียบร้อยของพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ

“...การออกตรวจลาดตระเวนภายในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ โดยจะออกตรวจครั้งละ 10 คน ปฏิบัติเดือนละ 1 ครั้ง โดยชุดออกตรวจลาดตระเวน จะมีการผลัดหมุนเวียนหน้าที่กัน...”(มานิตย์ ประพศิตชอบ, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

“...การลาดตระเวนในพื้นที่ป่าชุมชน มีตั้งแต่การวางแผนกำหนดพื้นที่ในการลาดตระเวน เพื่อตรวจปราบปรามการกระทำผิด...”(สมศักดิ์ ทวีสุวรรณ, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

“...มีแผนผังแสดงการปฏิบัติงาน ประชุมเจ้าหน้าที่เพื่อวางแผนการลาดตระเวน...”(วิจิต ช่วยขาว, สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561)

“...มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานลาดตระเวน และมีการจัดทำคู่มือการลาดตระเวน ครอบคลุมการปฏิบัติงานการลาดตระเวนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์...”(สุนันท์ ทองสัย, สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น การมีส่วนร่วมจัดเวรยามควบคุมการดูแลรักษาป่า พบว่า ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ออกตรวจลาดตระเวน ครั้งละ 10 คน ปฏิบัติเดือนละ 1 ครั้ง มีการวางแผน กำหนดพื้นที่ในการลาดตระเวน มีแผนผังแสดงการปฏิบัติงาน และมีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานลาดตระเวน

7. การมีส่วนร่วมจัดทำแนวป้องกันไฟป่า ผลการศึกษาพบว่า เกิดจากความร่วมมือของชาวบ้านทุกคน โดยคณะกรรมการป่าชุมชนจะดำเนินการพร้อมชาวบ้านประมาณเดือนกุมภาพันธ์ และมีนาคมเป็นประจำทุกปีเนื่องจากเป็นช่วงฤดูแห้งแล้งอาจเกิดไฟป่าได้ง่าย

“...โดยจะมีการเชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัดมาให้ความรู้และสาธิตการทำแนวป้องกันไฟป่าอย่างถูกต้อง...”(สมนึก ชนะสงคราม, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

“...โดยให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการ ควบคุม ดูแล จัดทำแนวป้องกันไฟป่า...”(สุทิน แก้วศรีสุข, สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561)

“...การดำเนินงานจัดทำแนวป้องกันไฟป่า เป็นการจัดการทรัพยากรพื้นที่ป่าอย่างมีส่วนร่วมระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชนกับชาวบ้านในชุมชน...”(สุธวัฒน์ เพชรสังข์, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

“...ชาวบ้านได้ตอบสนองโดยรวมกันเป็นกลุ่ม ที่มีความพร้อมในการร่วมดำเนินการจัดทำแนวป้องกันไฟป่า...”(ไพโรจน์ เกิดความสุข, สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น การมีส่วนร่วมจัดทำแนวป้องกันไฟป่า พบว่า มีการเชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัดมาให้ความรู้และสาธิตการทำแนวป้องกันไฟป่า โดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการ ควบคุม ดูแล เป็นการจัดการทรัพยากรพื้นที่ป่าอย่างมีส่วนร่วมระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชนกับชาวบ้านในชุมชน และชาวบ้านได้ตอบสนองโดยรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อร่วมดำเนินการจัดทำแนวป้องกันไฟป่า

สรุปและอภิปรายผล

การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอชุมชนบ้านถ้ำตลอด พบว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมีจิตสำนึกในการเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอทางเลือกและปรึกษาหารือ แนวทางการแก้ไขปัญหา กำหนดกฎเกณฑ์ หรือระเบียบต่างๆ ในการจัดการป่าชุมชน แต่ในทางตรงกันข้าม กฎระเบียบต่างๆ เหล่านั้น กลับส่งผลให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าลดลงในบางประเด็น เช่น การตัดไม้ไปทำฟืน การเก็บเห็ด หน่อไม้ ผักหวานไปบริโภคและขาย และการเก็บพืชสมุนไพร ทั้งนี้เนื่องจากประเด็นดังกล่าวเป็นการใช้ประโยชน์จากป่าได้เพียงบางฤดูเท่านั้น ชาวบ้านลดการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อต้องการให้พืชพันธุ์เหล่านั้นได้เจริญเติบโตและขยายพันธุ์ตามฤดูกาล ในอีกด้านหนึ่งชุมชนมีการกำหนดกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่าเคร่งครัดมากเกินไป ทั้งนี้ ชาวบ้านเกรงว่าทรัพยากรป่าจะเสื่อมโทรมและถูกทำลายมากไปกว่าเดิม ซึ่งตามหลักวิชาการนั้น ชุมชนสามารถจัดการผืนป่าให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน โดยในพื้นที่เสื่อมโทรมก็ให้ฟื้นฟูที่เหมาะสมแล้วให้ดูแลรักษา และที่อุดมสมบูรณ์หนาแน่นก็ให้นำมาใช้ประโยชน์ได้ แต่ต้องดูแลรักษาเพิ่มพูนทั้งไม้ของป่าและสภาพแวดล้อม ชาวบ้านก็สามารถนำส่วนเกินมาใช้ประโยชน์ได้นั่นเอง หรือด้วยการจัดการอย่างเข้มข้น (Active Management) คือ การ

เข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโดยวิธีการใดวิธีหนึ่งหรือผสมผสานทั้งสามวิธี ได้แก่ 1) เพิ่มจำนวน 2) ลดจำนวนหรือเอาออกเพื่อให้ส่วนที่เหลือเพิ่มพูนในอัตราสูงสุด และ 3) ควบคุมให้คงที่ไว้เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ส่วนกระบวนการจัดการป่าเพื่อใช้ประโยชน์ไม้และของป่าอย่างยั่งยืนจะต้องสอดคล้องกับสถานการณ์เชิงนโยบายของรัฐ ทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่แนวคิดของชุมชนและปัญหาที่เผชิญอยู่ นำมากำหนดเป้าหมายในการจัดการป่า โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน จากนั้นจัดทำแผนการจัดการ โดยมุ่งเป้าหมายเพื่อการใช้สอยพร้อมๆ กับการอนุรักษ์ เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน นอกจากนั้นต้องมีการทบทวนเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ในขณะที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินการติดตามการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ และการร่วมประเมินการใช้ประโยชน์จากป่า เนื่องจากชาวบ้านมีความรู้ความสามารถด้านการประเมินติดตามการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ และเห็นว่าควรเป็นหน้าที่ของผู้นำชุมชนมากกว่า แต่ชาวบ้านกลับมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากผลของกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมและชาวบ้านเห็นว่าพวกเขาควรเข้าไปดำเนินกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าด้วยตนเอง เพราะชาวบ้านมีความตระหนักเห็นถึงความสำคัญของป่าไม่อย่างมากรู้แล้ว ว่าป่าไม้เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธาร เขาไม่สามารถอยู่ได้ถ้าขาดน้ำและป่าไม้ ฉะนั้นลักษณะของการเป็นผู้นำที่เหมาะสมกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้นอกจากจะเป็นผู้ที่สามารถติดต่อประสานงานกับทางราชการและหน่วยงานต่างๆ ได้แล้วยังต้องเป็นผู้ที่สามารถนำวิธีการต่าง ๆ ทั้งทางกฎหมาย ขนบธรรมเนียม และระเบียบสังคม มาปรับใช้เพื่อให้ชุมชนเกิดความรู้สึก เป็นเจ้าของและหวงแหนสิ่งที่ร่วมกันสร้างทำให้เกิดแนวร่วมทั้งกายและใจจนสามารถรักษาทรัพยากรป่าไม้ในระดับหมู่บ้าน จังหวัดและระดับชาติให้ยั่งยืนต่อไป

ดั่งที่ ศันสนีย์ นิจนานิช (2542) ได้สรุปว่าการมีส่วนร่วมหมายถึงกระบวนการที่ประชาชนหรือ ชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อเข้ามามีบทบาทในการวางแผนจัดการดำเนินงาน ควบคุมกำกับ ติดตามผลและรับผลประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการ ดำรงชีพในสังคมหรือชุมชนนั้นอย่างมีศักดิ์ศรี การมีส่วนร่วมนั้นประชาชนจะได้รับการพัฒนาการรับรู้ สติปัญญาอันจะนำไปสู่การตัดสินใจดำเนินการด้วยตนเอง สอดคล้องกับ วีระชัย มงคลพันธ์ (2546) ได้ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบล กับผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล จังหวัดลำพูนและจังหวัดลำปาง พบว่า ผู้บุกรุกทำลายป่าไม้คือชาวบ้านด้วยตนเอง ลักษณะหรือรูปแบบของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบัน คือเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติต้องร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชนหาวิธีการและเทคนิคต่างๆ ในการดูแลรักษาป่าตลอดจนหาวิธีที่ตัดสินลงโทษแก่ผู้กระทำผิดโดยเฉพาะองค์การ

บริหารส่วนตำบลจะต้องเข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมด้านงบประมาณ ส่วนอุทยานแห่งชาติ
ดำเนินการให้ความรู้ทางด้านวิชาการให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐบาลควรให้อำนาจแก่ประชาชน คณะกรรมการป่าชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น เข้ามา
มีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าไม้ด้วยตนเองให้มากที่สุด ซึ่งจะช่วยสร้างเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ได้
มีการแสดงออกถึงความใกล้ชิดความผูกพัน และวิถีชีวิตของคนกับป่าได้อย่างเหมาะสมและมี
ประสิทธิภาพ
2. ควรมีการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลายของชุมชนในการอนุรักษ์การฟื้นฟู การ
พัฒนา การควบคุมดูแล และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน
3. ควรมีการกระตุ้นส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านให้มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ในเรื่องการมี
ส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าผ่านช่องทางต่างๆ เป็นต้น ว่าสื่อมวลชน สถาบันการศึกษา หน่วยงาน
ภาครัฐและหน่วยงานเอกชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. การพัฒนาพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัด
นครศรีธรรมราช ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์
2. ควรเน้นการถ่ายทอดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ การสร้างความตระหนักรู้และห่วงแหน
ป่าไม้ การส่งเสริมการปลูกป่าโดยการปลูกไม้มีมูลค่าสูงหรือไม้หายาก เช่น ไม้พะยุง มะค่า สัก และ
ควรสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าให้มาก

ข้อเสนอแนะการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของ
ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการดูแลพื้นที่ป่าอ่าว
อ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอดอย่างมีส่วนร่วม
3. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับจำนวนและชนิดของพันธุ์ไม้ในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำ
ตลอด ที่เป็นพืชสมุนไพร เพื่อจะได้ให้ชาวบ้านหันมาให้ความสนใจในการใช้ประโยชน์จากพืช

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2560). *แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม*. ค้นเมื่อ 25 มกราคม 2561, จาก: http://www.mot.go.th/file_upload/2560/environment_plan-2564.pdf.
- กาญจนา คุ่มทรัพย์. (2558). การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารเกษตรราชภัฏ*. 14 (1), 31-36.
- เกษตรพอเพียง. (2561). *ทุนชุมชน*. ค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2561, จาก: http://chalarwutfarmers.blogspot.com/p/blog-page_7.html.
- จักรพงษ์ พวงงามชื่น, สวิษฐา ศุภอุดมฤกษ์ ตรีรัตน์ และ นครศร รังค์วัต. (2556). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. *วารสารวิจัยและพัฒนา มจร*. 36 (2), 215-234.
- ชุติมา สามารถ และเก็ดถวา บุญปรากฏ. (2559). การจัดการดูแลป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนิคมพัฒนาที่ 1 ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*. 11 (1), 197-235.
- ณริศรา สุกแป้น. (2557). *คลองจำไทร: พลวัตการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). *การมีส่วนร่วมหลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง*. ค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2561 จาก: <https://writer.dek-d.com/writer/story/viewlongc.phpid>.
- เมธา หริมเทพาธิป. (2560). *ระดับการมีส่วนร่วม*. ค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2561 จาก: <https://www.gotoknow.org/posts>.
- สุชาวลี ชูเอน. (2555). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนฯ. *วารสารวิทยาสการ* 23 (3), 44-53.
- สุธี วรประดิษฐ์. (2555). *การมีส่วนร่วมของชุมชน*. ค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2561 จาก: http://52011310474.blogspot.com/2012/04/blog-post_30.html.
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2545). *ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนตัวอย่าง*. ค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2561 จาก: www.teacher.ssru.ac.th/sudaporn_ar/file.php/1/academic/_wat.pptx.

บุคลากรกรม

กนกพร ศรีทอง, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

เขียน ศรีทอง, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

จำลอง มณีรัตน์, เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561 ที่หน่วยอุทยานแห่งชาติ เขาปู่-เขาย่า หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ฉลอง พันธุ์สนิท, ผู้นำชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ชวน สิทธิรักษ์, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

เทพวรินทร์ ศรีทอง, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ธนาคาร พลรัตน์, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

บรรเจิด ศรีทอง, เจ้าหน้าที่ภาครัฐ อบต.น้ำตก ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561 ที่ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก

บุญเลิศ พันธุ์สนิท, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 29 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ปราณี ปานเมือง, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ไพโรจน์ เกิดความสุข, เจ้าหน้าที่ภาครัฐ อบต.น้ำตก ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

มานพ ประพฤติชอบ, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 29 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

มานิตย์ ประพฤติชอบ, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิจิต ช่วยขาว, เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561 ที่ หน่วยอุทยานแห่งชาติ เขาปู่-เขาย่า หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วีระพงษ์ บุตรสิมมา, เจ้าหน้าที่ภาครัฐ อบต.น้ำตก ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 17 มกราคม 2561 ที่ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก

สมใจ แดงเวงงาม, ผู้นำชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สมนึก ชนะสงคราม, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สมศักดิ์ ทวีสุวรรณ, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สากล ชิกเหี้ยว, เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561 ที่ หน่วยอุทยานแห่งชาติ เขापู้-เขาย่า หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สุทิน แก้วศรีสุข, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สุเทพ แก้วอุดม, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สุวัฒน์ เพชรสังข์, เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561 ที่ หน่วยอุทยานแห่งชาติ เขापู้-เขาย่า หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สุนันท์ ทองสัย, เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2561 ที่ หน่วยอุทยานแห่งชาติ เขापู้-เขาย่า หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

เสรี ขาวพิชัย, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

หนูนอง ราชรัตน์, คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

อนุรักษ์ นวลสีทอง, ผู้นำชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

อาทิตยา ศรีทอง, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

อารีย์ พันธุ์สนิท, สมาชิกในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561 ที่ 4 ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาคผนวก ข

รายงานบทความตีพิมพ์วารสาร

การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าว้ายยอ

ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

Promoting Potential of Bantumtalot Community in Aow Aye Yor Forest

Area Management, Namtok Sub-District, Thungsong District,

Nakhonsrithammarat Province

(ได้รับการตอบรับจากวารสาร อยู่ระหว่างการพิจารณาจากวารสาร)

การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่า “อ่าวอ้ายยอ” ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

นวพร สินสวัสดิ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตหาดใหญ่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกตุฉวา บุญปรากฏ และ ดร.อุทิศ สังข์รัตน์

อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตรวิทยาเขตหาดใหญ่

Nawaporn2537@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูล จำนวนทั้งสิ้น 28 คน สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน คือ ผู้นำชุมชนจำนวน 3 คน คณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 6 คน และชาวบ้าน จำนวน 10 คน กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลหลักภายนอกชุมชน คือ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรการบริหารส่วนตำบลน้ำตก จำนวน 3 คน และเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จำนวน 6 คน ร่วมกับการศึกษาจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำมาตรวจสอบ แยกแยะ จัดหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้ และนำมาเรียบเรียงโดยการบรรยายและสรุป

ผลการวิจัยพบว่า เป็นการส่งเสริมศักยภาพความสามารถหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในชุมชนบ้านถ้ำตลอด โดยการทำให้พัฒนาและทำให้ประจักษ์แจ้งขึ้นได้ สามารถนำสิ่งที่แฝงอยู่ในชุมชนบ้านถ้ำตลอด มาพัฒนาให้เกิดสิ่งที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ มีการส่งเสริมศักยภาพการพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ได้แก่ 1. การส่งเสริมศักยภาพด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด 2. การส่งเสริมศักยภาพด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น 3. การส่งเสริมศักยภาพด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน 4. การส่งเสริมศักยภาพด้านการรวมกลุ่ม 5. การส่งเสริมศักยภาพด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ 6. การส่งเสริมศักยภาพด้านศักยภาพของผู้นำ ซึ่งการส่งเสริมศักยภาพเหล่านี้ล้วนส่งผลให้ประสบความสำเร็จในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

คำสำคัญ: การส่งเสริมศักยภาพของชุมชน, การจัดการพื้นที่ป่า, อ่าวอ้ายยอ

**Promoting Potential of Bantumtalot Community in “Aow Aye Yor”
Forest Area Management, Namtok Sub-District, Thungsong District,
Nakhonsrithammarat Province.**

Nawaporn Sinsawat

Mastes of Arts, Prince of Songkla University, Hatyai Campus.

Kettawa Boonprakarn and Utit Sungkharat

Lecturer, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hatyai Campus.

Nawaporn2537@gmail.com

Abstract

This research aims to study promoting potential of Bantumtalot community in Aow Aye Yor forest area management, Namtok sub-district, Thungsong district, Nakhonsrithammarat province. Using the qualitative research method, Data were collected through observations. And in-depth interviews with key informants of 28 people. (1) key informants consisting of 3 community leaders, 6 committee members of the community forest committee and 10 villagers members, And (2) Nine key informants from outside the community consisting of 3 government officials of Namtok sub-district Administrative Organization, and 6 officials from department of national parks, wildlife and plant conservation. Together with the study of the document. And related research Then check the classification of the data, and compiled by the lecture and summary.

The research found that promotes potential or qualities that are hidden in the Bantumtalot community. By making it evolve and make it manifest. Can be hidden in the Bantumtalot community forever. To develop something better than it is. Promote potential development of the Bantumtalot community. The management of Aow Aye Yor forest area. as follow: 1. Promoting potential abundant resources in Aow Aye Yor forest area of Bantumtalot Community. 2. Promoting potential of local wisdom. 3. Promoting potential lifestyle, culture and traditions community. 4. Promoting potential of group consolidation. 5. Promoting potential

relative relationship, and 6. Promoting potential of leader. The promotion of these potentials has resulted in successful management of the Aow Aye Yor forest area of Bantumtalot community.

Keywords: Promotion potential of Community, Forest management, Aow Aye Yor

บทนำ

โดยพื้นฐานของสังคมชนบทไทย ชาวบ้านล้วนอาศัยพึ่งพาป่าอีกทั้งป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน ชุมชนจำนวนไม่น้อยจึงมีวัฒนธรรมในการดูแลรักษาป่า เช่น รูปแบบความเชื่อเรื่องผีในการดูแลป่าต้นน้ำ แบบแผนการผลิต การใช้ทรัพยากร ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามภูมินิเวศและวัฒนธรรมของแต่ละแห่ง แหล่งต้นน้ำของชาวบ้านยังคงอยู่ต่อไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ชาวบ้านจะต้องช่วยกันรักษาความหลากหลายทางชีวภาพในป่าไว้เพื่อประโยชน์ต่อชุมชนและระบบนิเวศโดยรวม (กมลรัตน์ พรหมสิงห์ และอุทิศ สังขรัตน์, 2557)

แนวทางในการส่งเสริมศักยภาพของชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาการคุ้มครองป้องกัน รักษา ป่าไม้และเขตอนุรักษ์ โดยการที่อนุรักษ์เขตพื้นที่ป่าสงวนมีความสำคัญต่อระบบเชิงนิเวศสร้างพื้นที่ป่า ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างป่ากับระบบ เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ และมีการควบคุมการใช้ประโยชน์พื้นที่ต้นน้ำ ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรพื้นที่ป่า เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน เกิดการรวมกลุ่มเกิดความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และเกิดศักยภาพของผู้นำ แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้เป็นอย่างมาก

ชุมชนบ้านถ้ำตลอด หมู่ที่ 4 เป็นชุมชนหนึ่งในตำบลน้ำตก ของอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย 6 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านมะขาม หมู่ที่ 2 บ้านวังธน หมู่ที่ 3 บ้านโหลกโก หมู่ที่ 4 บ้านถ้ำตลอด หมู่ที่ 5 บ้านในไร่ หมู่ที่ 6 บ้านเหนือ ตำบลน้ำตกมีพื้นที่ทั้งหมด 7,500 ไร่ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ 600 ไร่ อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดิน 4,000 ไร่ พื้นที่ทำกินของราษฎรส่วนใหญ่เป็นสวนยางพาราและสวนผลไม้ เช่น สวนมังคุด และสวนเงาะรวมประมาณ 4,000 ไร่ มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบสูงเชิงเขา มีภูเขาสลับซับซ้อน มีป่าไม้ที่สมบูรณ์ และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งเป็นแหล่งน้ำหลักในการอุปโภคบริโภคของราษฎร (ข้อมูลโครงการปลูกโลกสีเขียว, 2556)

ป่าอ่าวอ้ายยอ เป็นพื้นที่ป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด หมู่ที่ 4 ของตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีเนื้อที่ 608 ไร่ 2 งาน 84 ตารางวา มีลักษณะเป็นที่ราบแอ่งกระทะ ความสูงจากระดับน้ำทะเล 210 เมตร เป็นป่าดิบชื้นที่สมบูรณ์ มีพันธุ์

ไม้ขนาดใหญ่และไม้พื้นล่างหนาแน่น เป็นแหล่งต้นน้ำของคลองอ่าวอ้ายยอ คลองถ้ำนอนและคลองไธโร ไหลไปรวมกับคลองนุ้ย ไหลผ่านบ้านถ้ำตลอด ต.น้ำตก บ้านคลองหอม บ้านกะโสมตำบลกะปาง อ.ทุ่งสง เข้าสู่จังหวัดตรัง ไหลผ่านบ้านควนเมา ต.ควนเมา อ.รัษฎา บ้านบางดี บ้านปากบาง ต.เขากอบ อ.ห้วยยอด ไปบรรจบกับแม่น้ำตรัง ที่บริเวณวัดประสิทธิชัย ต.ทับเที่ยง อ.เมือง จ.ตรัง ส่วนชื่ออ่าวอ้ายยอนั้น ก็มาจากลักษณะพื้นที่ป่าที่มีภูเขาล้อมรอบเหมือนอยู่ในอ่าว และป่าผืนนี้มีทิวทัศน์ที่สวยงาม คนที่มาเห็นต่างก็เียนยอชาวบ้านจึงเรียกว่า อ่าวอ้ายยอ (ข้อมูลโครงการปลูกโลกสีเขียว, 2556)

นอกจากนี้ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้าย ทำให้ได้รับรางวัลต่างๆ มากมาย เช่น รางวัลป่าพื้นบ้าน อาหารชุมชนดีเด่น ปี2545 รางวัลป่าชุมชนตัวอย่างระดับจังหวัด ปี 2553 รางวัลป่าชุมชนดีเด่นระดับภาคใต้ ปี 2554 และรางวัลชุมชนรักษ์ป่าไม้ ปี 2554 หากแต่ความภูมิใจเหนือสิ่งอื่นใด คือ การได้เข้ารับพระราชทานธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิตจากสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งกลุ่มอนุรักษ์ และเป็นแรงบันดาลใจให้พวกเขาตั้งปณิธานกันอย่างเข้มแข็ง ว่าจะต้องปกป้องป่าผืนนี้ไว้ด้วยชีวิต (ข้อมูลโครงการปลูกโลกสีเขียว, 2556)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า ชุมชนบ้านถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการส่งเสริมศักยภาพของชุมชน ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยออย่างไร จึงนำไปสู่การได้รับรางวัลมากมายและเกิดเป็นชุมชน “ดีเด่น” ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการพื้นที่ป่าของชุมชนอื่นต่อไป

คำถามในการวิจัย

ชุมชนบ้านถ้ำตลอดมีการส่งเสริมศักยภาพของชุมชน ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยออย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แนวคิดการเสริมสร้างศักยภาพ และแนวคิดการจัดการป่าชุมชน ซึ่งเนื้อหาสาระของแต่ละแนวคิดมีดังนี้

แนวคิดการเสริมสร้างศักยภาพ

ความหมายของการเสริมสร้างศักยภาพ

UNDP หรือ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ อ้างใน ฐันนตรีศักดิ์ บวรนันท์กุล, (2557) ได้ให้ความหมายของการเสริมสร้างศักยภาพว่า หมายถึง "การสร้างสภาพแวดล้อมที่ทำให้เกิดความเหมาะสมหรือเอื้อต่อนโยบาย และกรอบแนวทางด้านกฎหมาย การพัฒนาเชิงสถาบัน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งของผู้หญิง) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบการบริหารจัดการ นอกจากนี้ การเสริมสร้างศักยภาพนั้น เป็นการสร้างขีดความสามารถที่ต้องอาศัยการ ดำเนินการเป็นระยะยาว เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องที่ผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมดต้องมีส่วนร่วม

มณฑิรา ยีนนาน (2544) สรุปความหมายของศักยภาพ หมายถึงความสามารถสูงสุดในการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคลหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่เป็นอยู่ศักยภาพจึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้การทำงานสำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ

ลองแมน (อ้างในสุธัญญา ทองวิชิต, 2545) ให้ความหมายศักยภาพ หมายถึง คลังความสามารถของบุคคลที่ซ่อนเร้นอยู่ในตน หากมีการกระตุ้นจากบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมจะสามารถแสดงพลังหรือความสามารถที่มีอยู่ออกมาใช้ได้ หรืออัยยั้งพลังที่มีอยู่มิให้บังเกิดขึ้น

วิศทอเรียน นิเฟลด์ท์ (อ้างในสุธัญญา ทองวิชิต, 2545) ให้ความหมาย ศักยภาพว่า หมายถึงพลังหรืออำนาจที่มีอยู่ในบุคคลซึ่งสามารถดึงออกมาใช้หรือแสดงออกมาได้หากได้รับการกระตุ้นจากภายนอก

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการและจากการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปความหมายของศักยภาพได้ว่าศักยภาพ หมายถึง คุณสมบัติหรือองค์ประกอบของสิ่งใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นของบุคคล กลุ่ม องค์กรและชุมชน อันนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถและเสริมความสามารถในการพัฒนาตนเองและพัฒนาเพื่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในสถานการณ์ต่าง ๆ

การเสริมสร้างศักยภาพก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ ดังนี้

1. การเสริมสร้างศักยภาพ ช่วยพัฒนาคุณภาพและวิธีการทำงานของบุคคล ทำให้บุคคลมีสมรรถภาพในการดำเนินงาน มีความรู้เพิ่มขึ้น เข้าใจบทบาทหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ไขข้อบกพร่องให้ดีขึ้น

2. การเสริมสร้างศักยภาพ ช่วยทำให้เกิดการประหยัดเวลา และลดความสูญเสียเปล่าทางการดำเนินงาน เพราะบุคคลที่ได้รับการพัฒนาจนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพนั้นย่อมไม่ทำอะไรผิดพลาดง่าย ๆ สามารถใช้ทรัพยากรการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ทำการดำเนินงานด้านการพัฒนาได้ผลเต็มที่และตรงตามจุดประสงค์ ส่วนด้านการพัฒนาที่มีความรู้ความสามารถตามเกณฑ์ที่กำหนด

3. การเสริมสร้างศักยภาพ ช่วยทำให้บุคคลได้เรียนรู้งานในหน้าที่ได้เร็วขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่เพิ่งได้รับการเรียนรู้ในการดำเนินการใหม่

4. การเสริมสร้างศักยภาพ ช่วยแบ่งเบาหรือลดภาระหน้าที่ของรัฐ หรือการดำเนินการต่างๆ เพราะบุคคลที่ได้รับการพัฒนาอย่างดีและอย่างต่อเนื่อง จะมีความเข้าใจงาน การดำเนินงานและงานอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

5. การเสริมสร้างศักยภาพ ช่วยกระตุ้นให้บุคคลปฏิบัติงานเพื่อความก้าวหน้าในชุมชน การงานกล่าว คือ ทำให้บุคคลทุกคนมีโอกาสพัฒนาและชุมชนก้าวหน้าไปสู่สถานภาพที่ดีขึ้น

6. การเสริมสร้างศักยภาพ ช่วยทำให้บุคคลเป็นบุคคลที่ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งในด้านความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ รวมทั้งหลักการปฏิบัติงานและเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ

การเสริมสร้างศักยภาพเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินการใด โดยเฉพาะการดำเนินการร่วมกันที่ผ่านมา การดำเนินการที่เน้นการเสริมสร้างศักยภาพได้รับการยอมรับในวงกว้างครอบคลุมคิดทั่วไปในการดำเนินการสามารถปรับประยุกต์ได้หลากหลาย อย่างไรก็ตาม วิธีการนี้จะถูกเน้นนำไปใช้โดยการพัฒนาความร่วมมือกับชุมชน และการดำเนินการด้านที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการในระดับต่าง ๆ ของการจัดการสิ่งแวดล้อม ในระดับประเทศและภูมิภาค เนื่องจากการให้ความสำคัญในกระบวนการพัฒนาศักยภาพตัวเองจากการที่บุคคลมีบทบาทในการเป็นเจ้าของท้องถิ่นและเจ้าของกระบวนการและความร่วมมือที่การสนับสนุนการพัฒนา

แนวคิดการจัดการป่าชุมชน

ความหมายของป่าชุมชน

กรมป่าไม้ (2555) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ป่าของสมาชิกในชุมชน กลุ่มสมาชิกของชุมชนหรือสถาบันบ่อนักกรในชุมชนนั้น ได้ร่วมกันดูแลรักษาไว้เพื่อประโยชน์ ในความหมายเฉพาะ คือ รูปแบบของการจัดการป่าชุมชน ที่ได้นำองค์ประกอบของความต้องการของสมาชิกในชุมชน และสมาชิกของชุมชน เป็นผู้รับทราบการประโยชน์ในการเข้ามามีร่วมในชุมชนนั้น

คณะอนุกรรมการพิจารณาแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน (2556) ได้กล่าวไว้ว่า “ป่าชุมชน” เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งทางวนศาสตร์ของชุมชน คือ พื้นที่ป่าไม้ของชุมชนที่ได้รับการจัดสรรแบ่งส่วนหรือกำหนดไว้ให้เป็นพื้นที่ป่าไม้ของชุมชน โดยมีระบบการจัดการป่าไม้

ชุมชน เพื่อที่ชุมชนจะได้นำผลประโยชน์จากการใช้ป่าชุมชนอย่างยั่งยืนและถาวร ตามกฎเกณฑ์ที่ชุมชนได้กำหนดไว้ สามารถสอดคล้องกับด้านความเชื่อและด้านวัฒนธรรมของสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ เป็นสำคัญ

โกมล แพรกทอง (2535) ได้กล่าวไว้ว่า “ป่าชุมชน” คือ รูปแบบของการจัดการป่าชุมชน ที่ได้นำเอาความต้องการของสมาชิกในชุมชนที่จะพึงพิงการใช้ประโยชน์จากป่า มาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าชุมชนนั้น โดยการให้สมาชิกในชุมชนนั้นมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าชุมชน เพื่อที่จะให้สมาชิกในชุมชนผู้นั้นได้รับผลประโยชน์จากป่าชุมชนดังกล่าว คือ เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ประเภทของป่าชุมชน

1. ป่าชุมชนที่รักษาระบบนิเวศเป็นป่าธรรมชาติ ซึ่งป่าชุมชนทั่วประเทศที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้จัดให้มีขึ้นมีลักษณะเป็นป่าธรรมชาติ ที่สอดคล้องหลักการและเหตุผลในร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน

2. ป่าชุมชนที่ให้ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ เป็นสวนป่า ปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น ยูคาลิปตัส เป็นป่าชุมชนที่กรมป่าไม้สนับสนุน

หมายเหตุ การจัดสร้างสวนป่าไม่ควรนำเข้ามาผูกกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน เนื่องจากมีพระราชบัญญัติสวนป่าอยู่แล้ว ชุมชนใดจะสร้างสวนป่าก็สามารถดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติสวนป่าได้ (สำนักจัดการป่าชุมชน, 2556)

ความสำคัญของป่าชุมชน

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (2556) นักวิชาการป่าไม้ของโลก ได้มีความเห็นพ้องกันว่า “ป่าไม้ของโลก” โดยเฉพาะป่าเขตร้อน (Tropical forest) กำลังถูกทำลายลดลงไปอย่างรวดเร็ว และป่าไม้เหล่านั้นส่วนใหญ่อยู่ในเขตประเทศด้อยพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งมักจะเป็นประเทศที่มีโครงสร้างทางการเมืองแบบเผด็จการหรือกึ่งเผด็จการ กล่าวคือ อำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของประเทศเหล่านั้น คือ ป่าไม้ตกอยู่ในมือกลุ่มผู้ปกครองจำนวนมีน้อย การใช้ประโยชน์จากป่านั้นจึงเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดผลเสียใหญ่ ๆ 2 ด้าน คือ

1. ป่าไม้ถูกมองว่าเป็นเพียงแหล่งผลิตไม้ เพื่อส่งออกไปเป็นรายได้หลักของประเทศ ที่ควรถูกตัดเพื่อนำขายหารายได้เข้าประเทศเท่านั้น หากปล่อยไว้โดยไม่ตัดมาใช้ก็จะเป็นการสูญเสียเปล่าทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงไปอย่างรวดเร็ว

2. มีเพียงคนส่วนน้อยเท่านั้นที่จะได้ผลประโยชน์จากการจัดการป่าไม้ เพราะคนส่วนใหญ่คิดว่ารัฐเท่านั้นที่จะถือว่าป่าไม้และทรัพยากรอื่น ๆ จากป่าไม้เป็นของรัฐ ประชาชนแต่ละคนไม่ได้ คนเหล่านั้นจึงมักตกอยู่ในสภาพผู้บุกรุกป่าไม้และผู้ลักลอบตัดฟันไม้ ทั้ง ๆ ที่ชีวิตของพวกเขา

เหล่านั้นต้องพึงพิงอาศัยป่าไม้มาโดยตลอด แต่ก็ต้องตกอยู่ในสภาพของผู้กระทำความผิดตามกฎหมายของรัฐ

การใช้ประโยชน์ป่าชุมชน

การจะทำให้ป่าชุมชนคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ต้องใช้เพื่อลดรายจ่ายให้แก่ชุมชนและครัวเรือน เช่น การเก็บผลิตผลจากป่าเพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน, การตัดไม้เพื่อใช้ในกรณีจำเป็นในครัวเรือน เพื่อประโยชน์สาธารณสุขของชุมชนตามกติกาที่ชุมชนกำหนดไว้ ป่าชุมชนจึงต้องฟื้นฟูและพัฒนาให้ เป็นป่าธรรมชาติ ไม่ใช่ป่าเศรษฐกิจหรือหาวิธีใช้ประโยชน์ในเชิงรายได้อื่น ๆ ไม่สิ้นสุด (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556)

การจัดการป่าชุมชน

การจัดการป่าชุมชน หมายถึง การรวบรวมเอาหลักวิชาการสาขาต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์ ทางเทคนิค ทางเศรษฐศาสตร์ป่าไม้ และทางสังคมศาสตร์ มาใช้ดำเนินการในป่าชุมชน เพื่อผลในด้านการอนุรักษ์ การป้องกัน การปรับปรุงให้ดีขึ้น และให้ได้ผลผลิตสูงสุดและยั่งยืน

การจัดการป่าชุมชนเพื่อประโยชน์ทางตรงและทางอ้อม

ประโยชน์ทางตรง ได้แก่ ไม้ ซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ในการปลูกสร้างบ้านเรือนและทำเครื่องเรือน เช่น เติง ตู โตะ แก้อี ฯลฯ ใช้ทำเครื่องมือกลกรรม เช่น แอก ไถ คราด ฯลฯ ใช้ในกิจการประมง เช่น ทำเสาโป๊ะ ฯลฯ ใช้ในกิจการขนส่ง เช่น ต่อเรือ ต่อตัวถังรถบรรทุก เกวียน และไม้หมอนรถไฟ เป็นต้น นอกจากนี้ได้ไม้มาใช้ประโยชน์ดังกล่าวแล้ว ยังจะได้ผลิตผลจากป่า ซึ่งเรียกว่า “ของป่า” เช่น กลอย หัวมัน เห็ดต่าง ๆ สมุนไพร หวาย ไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ น้ำมันยาง ยางรัก ถ่าน ฟิน ฯลฯ เป็นต้น อีกด้วย

ประโยชน์ทางอ้อม เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ช่วยป้องกันอุทกภัย ทำให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล ป้องกันการพังทลายของหน้าดิน ช่วยทำให้ดินดี ช่วยป้องกันลมพายุ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นภูมิประเทศสวยงาม (สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ๒.พ.ส.ส., 2556)

กระบวนการจัดการป่าชุมชน

กระบวนการจัดการป่าชุมชนจะต้องสอดคล้องกับสถานการณ์เชิงนโยบายของรัฐ ทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่ แนวคิดของชุมชนและปัญหาที่เผชิญอยู่ นำมากำหนดเป้าหมายในการ จัดการป่าชุมชน โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน จากนั้นจัดทำแผนการจัดการ โดยมุ่งเป้าหมายเพื่อการใช้สอยพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน นอกจากนี้ต้องการ

ทบทวนเพื่อการปรับปรุงการดำเนินงานให้ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อม ๒.พ.ศ.ศ., 2556)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงทฤษฎี โดยได้กำหนดกลุ่มประชากรคือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผู้ให้ข้อมูล (Key Information) สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม จำนวนทั้งสิ้น 28 คน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน คือ ผู้นำชุมชนจำนวน 3 คน คณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 6 คน และชาวบ้าน จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลหลักภายนอกชุมชน คือ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรการบริหารส่วนตำบลน้ำตก ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 3 คน และเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จำนวน 6 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เป็นเพียงแนวคำถามที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ เพื่อใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน สมาชิกในชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรการบริหารส่วนตำบลน้ำตก และเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

แบบบันทึกการสังเกต ใช้จดบันทึกสิ่งที่ผู้วิจัยได้สอบถามและพบเห็นในการทำกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการเข้ามามีส่วนส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศักยภาพป่าชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้เข้าไปในชุมชนสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านถ้ำตลอด สภาพป่าชุมชน ระบบนิเวศ สังเกตลักษณะบ้านเรือน ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้ การประกอบอาชีพ สภาพแวดล้อมทั่วไปในชุมชน และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชน สังเกตการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชาวบ้านและผลผลิตที่ได้จากป่าชุมชน

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ, กิจกรรมการเดินป่าเพื่อศึกษาธรรมชาติ และกิจกรรมโครงการการประกวดป่า เป็นต้น

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างในการสัมภาษณ์พูดคุยซักถามระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์เป็นการถามแบบเจาะลึก โดยการสัมภาษณ์นั้นจะสัมภาษณ์ในขณะที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการ ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งบุคคล สถานที่ และเวลา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ ข้อมูลเป็นหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูลความสัมพันธ์ภายในหมวดหมู่ ระหว่างหมวดหมู่และวิเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุปตามกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาในการศึกษา และนำมาเรียบเรียงโดยการบรรยายและสรุป

ผลการวิจัย

พบว่า การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีดังต่อไปนี้

1. การส่งเสริมศักยภาพด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ

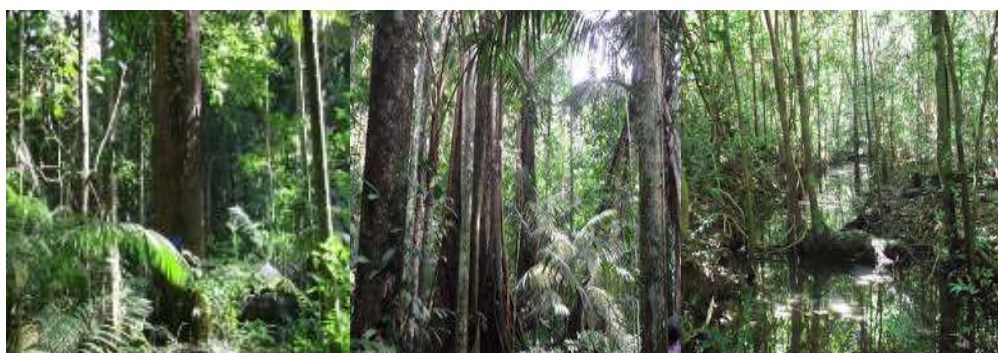
การส่งเสริมจัดให้เป็นชุมชนประวัติศาสตร์ขนาดเล็กในจังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาและภูเขาสูงที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์มีความหลากหลายของพรรณไม้และสัตว์ป่า มีการจัดกิจกรรมสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพส่งเสริมด้านการอนุรักษ์ ด้านพืช สัตว์ แมลง เห็ดรา และไลเคน มีการทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าที่หลากหลาย เช่น จัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ ได้จัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 2 เส้นทาง ผ่านจุดเรียนรู้ 7 จุด ได้แก่ จุดบ่อน้ำทิพย์ บ่อน้ำใหญ่ หน้าผิงหลวง ต้นไม้มีพิษ ถ้ำค้างคาว จุดชมสัตว์ และจุดดูนกกินน้ำ ใช้เป็นสถานที่เข้าค่ายเรียนรู้ของนักเรียนรอบพื้นที่ป่า นอกจากนี้ยังการจัดตั้งชุดลาดตระเวนและเฝ้าระวังป่าอย่างต่อเนื่อง โดยมีเยาวชนในหมู่บ้านเข้าร่วม มีการอบรมอาสาสมัครเฝ้าระวังป่า ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...เราต้องร่วมมือกันดูแลรักษาป่าผืนนี้ไว้อย่าให้ตกไปอยู่ในมือนายทุน เพราะป่าคือแหล่งอาหาร แหล่งซับน้ำ แหล่งสมุนไพร ที่พวกเขาจะใช้สอยกันได้ไม่มีวันหมด ถ้าไม่มีป่าลูกหลานเราจะลำบาก ชาวบ้านจึงเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมศักยภาพการช่วยกันดูแลป่าอย่างจริงจังนับจากนั้นแม้บางคนที่เข้าไปจับจองที่ดินทำสวนยางพาราอยู่กลางป่าก็ยังคงที่ดินมอบคืนให้รวมเป็นผืนเดียวกับป่าอีกด้วย และยังมีการตัดขวางคนตัดไม้ในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ ผ่านมาถึงวันนี้เรายังมีผืนป่าที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์มากกว่าเดิม เป็นมรดกไว้ให้ลูกหลาน เป็นสมบัติไว้ให้ผู้คนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันถึงสองจังหวัด สองฝั่งทะเลและทุกวันนี้มีคนรุ่นใหม่มาเป็นแกนนำสืบสานการอนุรักษ์ป่าต่อจากพวกเราเท่านี้ก็สุขใจแล้ว...”

(บรรเจิด ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมศักยภาพด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ชาวบ้านให้การร่วมมือกันดูแลรักษาป่าอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ไว้ไม่ให้ตกไปอยู่ในมือนายทุน เพราะชาวบ้านคิดว่าป่า เป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งซับน้ำ และเป็นแหล่งสมุนไพร ที่พวกเขาจะใช้สอยกันได้ไม่มีวันหมด ถ้าไม่มีป่าลูกหลานพวกเขาก็จะลำบาก ชาวบ้านจึงเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมศักยภาพการช่วยกันดูแลป่า แม้ว่าบางคนที่เข้าไปจับจองที่ดินทำสวนยางพาราอยู่กลางป่าอยู่แล้ว ก็ยังคงที่ดินมอบคืนให้รวมเป็นป่าผืนเดียวกัน นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีการตัดขวางคนตัดไม้ในพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ ทำให้ปัจจุบันนี้ชาวบ้านยังมีผืนป่าที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นมรดกไว้ให้ลูกหลาน เป็นสมบัติไว้ให้ผู้คนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันถึงสองจังหวัด สองฝั่งทะเล และทุกวันนี้มีคนรุ่นใหม่มาเป็นแกนนำสืบสานการอนุรักษ์ป่าต่อจากพวกเขา

ภาพที่ 1 บริเวณป่าอ่าวอ้ายยอ ชุมชนถ้ำตลอด ม.4 ต.น้ำตก อ.ทุ่งสง จ.นครศรีฯ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, 15 มกราคม 2561

2. การส่งเสริมศักยภาพด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

เนื่องจากเป็นแหล่งกำเนิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของชุมชน ชาวบ้านมีการส่งเสริมศักยภาพโดยการจัดให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะทุนทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากป่าชุมชนแห่งนี้ โดยการนำเอาวัสดุธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากป่าอ่าวอาย ยอ มาประดิษฐ์ใช้ทำเป็นกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มทำไม้กวาด กลุ่มการจักสาน กลุ่มการทำเครื่องมือจับปลา และกลุ่มการทำเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งกลุ่มกิจกรรมของชุมชนเหล่านี้เกิดจากการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้บวกกับทุนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนแห่งนี้ ซึ่งนับว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นฐานสำคัญของการดำรงอยู่อย่างเหมาะสมในพื้นที่ของชุมชนบ้านถ้ำตลอดแห่งนี้ ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...มีการใช้ประโยชน์จากพืชชนิดต่าง ๆ ในป่าชุมชน โดยเฉพาะการนำพืชสมุนไพรในป่า มาใช้ในการดูแลสุขภาพและบำบัดอาการเจ็บป่วยของโรคภัยต่าง ๆ ภูมิปัญญาดังกล่าวนี้อาจเป็นสิ่งถูกถ่ายทอดและสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้สมุนไพรจากป่าชาวบ้านมักจะนิยมเรียกว่าหมอยา และด้านเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม เพราะบรรพบุรุษของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวมีความเชื่อเกี่ยวกับป่า ส่วนการบวชป่าหรือบวชต้นไม้ เป็นภูมิปัญญาและแนวคิดเพื่อต้องการหยุดยั้งการทำลายป่า ซึ่งเป็นกุศโลบายมิให้คนตัดไม้ทำลายป่า เป็นแนวความคิดความเชื่อของชาวพุทธ ซึ่งคล้ายกับ การบวชพระ...”

(มานพ ประพฤติชอบ, สัมภาษณ์วันที่ 29 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมศักยภาพด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้านสามารถนำพืชชนิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ป่าอ่าวอายยอแห่งนี้ มาใช้ในการดูแลสุขภาพการเจ็บป่วยโรคภัยต่าง ๆ ได้ เนื่องจากเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เกิดความเชี่ยวชาญในการนำสมุนไพรมาใช้ ที่นิยมเรียกกันว่าหมอยา และยังมีด้านความเชื่อและพิธีกรรมจากบรรพบุรุษของชาวบ้านแห่งนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพป่า เพื่อมิให้ถูกบุกรุกลักลอบตัดไม้จากชาวบ้านหรือบุคคลภายนอก ซึ่งเป็นการสร้างกุศโลบายอย่างหนึ่งทางด้านแนวความคิดความเชื่อของชาวพุทธ เช่น การบวชป่าหรือบวชต้นไม้ ที่มีการนำเอาจิวรพระมาผูกกับต้นไม้ ซึ่งคล้ายกับการบวชพระ ทำให้เกิดความเชื่อเพื่อมิให้ผู้ตัดต้นไม้ เพราะเชื่อว่าเป็นต้นไม้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์

3. การส่งเสริมศักยภาพด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน

การส่งเสริมศักยภาพของชาวบ้านในเรื่องของการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพราะว่าอาชีพเกษตรกรรมก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมเกษตรและภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมาในชุมชน และยังมีการส่งเสริมศักยภาพของชาวบ้านในเรื่องของการประกอบอาชีพอาชีพเสริม คือ อาชีพในการหาของป่าขายแก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะเห็ดโคน หน่อไม้ และผักหวานป่า เพราะว่าป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ เป็นพื้นที่เขตป่าสงวนป่าไม่ได้รับการจัดการโดยประชาชนและองค์ภาครัฐในชุมชน เป็นป่าที่ชาวบ้านเข้าไปให้ประโยชน์เป็นแหล่งอุปโภคบริโภคอยู่ภายใต้กฎระเบียบในชุมชน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...การประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพราะว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะให้ชีวิตอยู่กับผืนป่า จึงรู้วิธีในเรื่องของการจัดการป่าแบบยั่งยืน ไม่ว่าจะ เป็นในเรื่องของพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม เพื่อให้ชาวบ้านมีกิน มีใช้ และมีเงิน เพื่อจะได้หมุนเวียนแลกเปลี่ยน นอกเหนือจากการทำอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ชาวบ้านประกอบอาชีพเกี่ยวกับการหาของป่าไปจำหน่าย เพราะว่าผู้คนส่วนใหญ่จะมีวิถีชีวิตในแต่ละวันเกี่ยวข้องกับป่า มีการพึ่งพาป่าเพื่อปัจจัย 4 ...”

(วิระพงษ์ บุตรสิมมา, สัมภาษณ์วันที่ 17 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมศักยภาพด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน ชาวบ้านมีการส่งเสริมศักยภาพในเรื่องของการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านจะรู้ดีในเรื่องเกี่ยวกับผืนป่าอ่าวอ้ายยอแห่งนี้ เพราะว่าดำเนินชีวิตแต่ละวันของชาวบ้านแห่งนี้เกี่ยวข้องกับพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปเก็บของป่าไว้จำหน่าย นอกเหนือจากการทำอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ยังให้เป็นวัฒนธรรมแบบเกษตรกรรม เพราะว่าชาวบ้านประกอบอาชีพเกี่ยวกับการหาของป่าไปจำหน่าย และยังการจัดให้มีการส่งเสริมชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในเรื่องของการให้มีการพึ่งพาป่าเพื่อปัจจัย 4 ซึ่งได้แก่ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งทำให้เกิดแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 2 วัดป่าถ้ำตลอด ม.4 ต.น้ำตก อ.ทุ่งสง จ.นครศรีฯ
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 19 มกราคม 2561

4. การส่งเสริมศักยภาพด้านการรวมกลุ่ม

การส่งเสริมศักยภาพด้านการรวมกลุ่มของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพื่อจัดให้ชาวบ้านได้ใช้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ อย่างหลากหลาย โดยใช้สถานที่วัดป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด เป็นสถานที่ในการรวมกลุ่มประกอบกิจกรรมกัน เช่น การรวมกลุ่มประกอบกิจกรรมการประชุมของหมู่บ้าน การรวมกลุ่มประกอบกิจกรรมการจัดทำเรือพระ การรวมกลุ่มประกอบกิจกรรมการทำขนม เป็นต้น ซึ่งกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้ที่เกิดขึ้นในชุมชนล้วนได้รับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเป็นหลักด้วย คือ การที่ชุมชนแห่งนี้ที่อยู่ท่ามกลางผืนป่าที่อยู่ท่ามกลางแหล่งผลิต บางครั้งผืนป่าซึ่งอาจได้รับผลกระทบจากการกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนด้วย จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านแห่งนี้ได้มีการดูแลผืนป่าที่ควรได้รับการดูแลเป็นพิเศษ จากชุมชนและหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยทำให้เกิดการพัฒนาป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...บุคคลที่อยู่ภายใต้วัตถุประสงค์และกฎเกณฑ์ของกลุ่ม แต่ละกลุ่มอาจมีสมาชิกตั้งแต่สิบคนจนถึงหลายร้อยคนก็ได้ การบริหารจัดการกลุ่ม ต้องอาศัยทั้งความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งอาจต้องกำหนดให้กลุ่มมีกฎเกณฑ์ กติกา หรือข้อบังคับที่จะใช้เป็นบรรทัดฐานในการทำงานของกลุ่ม การเกิดขึ้นของกลุ่ม มักจะเริ่มต้นที่มีคณะบุคคลกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งมาร่วมตัวกันด้วยเหตุปัจจัย และมีการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งเป็นบุคคลที่เป็นสมาชิกกลุ่ม ที่ได้รับการคัดเลือกหรือพิจารณาแล้วว่ามีคุณสมบัติที่จะเป็นตัวแทนของกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ในตำแหน่งต่าง ๆ ที่กลุ่มกำหนดขึ้นมา กลุ่มจะประกอบด้วยตำแหน่งหน้าที่ที่สำคัญ เช่น ประธาน รองประธาน เลขานุการ ภูมิคุ้มกัน ประชาสัมพันธ์ เภรณูญิก เป็นต้น...”

(อาทิตยา ศรีทอง, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมศักยภาพด้านการรวมกลุ่มในเรื่องของบุคคลที่อยู่ภายใต้วัตถุประสงค์และกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ให้มีการบริหารจัดการกลุ่ม โดยการกำหนดให้กลุ่มมีกฎเกณฑ์ กติกา หรือข้อบังคับ ที่จะใช้เป็นบรรทัดฐานเดียวกันในการทำงานของกลุ่ม เพราะฉะนั้น การเกิดขึ้นของกลุ่มที่เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มชาวบ้านในชุมชน ทำให้ย่อมมีองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกันหรือเหมือนกัน คือ จะมีผู้นำกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม กฎระเบียบของกลุ่ม คณะบริหารจัดการกลุ่ม และทรัพยากรเพื่อการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกลุ่มชุมชนบ้านถ้ำตลอด

5. การส่งเสริมศักยภาพด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

การส่งเสริมศักยภาพด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ คือ มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์กันระหว่างชาวบ้านในชุมชนด้วยกัน โดยใช้กิจกรรมการปลูกป่ามาเป็นตัวเชื่อมให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความสามัคคีกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน มีผู้นำชุมชนเป็นผู้ประสานงานในการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการเคารพผู้อาวุโส และเชื่อฟังผู้นำชุมชน กิจกรรมกลุ่มป่าชุมชนนี้ เป็นกิจกรรมที่มีการออกกฎระเบียบเพื่อการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่ชุมชนจัดขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งสำเร็จได้ด้วยระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติอย่างใกล้ชิดของชาวบ้านในชุมชน ในเรื่องของการให้ความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชน ภายใต้อผลประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกันในอนาคต โดยกิจกรรมต่างๆ ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ วิธีการดำรงชีวิตเกี่ยวกับพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอของชุมชนบ้านถ้ำตลอด จะเห็นได้วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านถ้ำตลอด มีความผูกพันใกล้ชิดป่าอ่าวอ้ายยอ ความอบอุ่นแน่นแฟ้นในสายสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำตลอดกับพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ เพราะว่าป่าอ่าวอ้ายยอในชุมชนบ้านถ้ำตลอด เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ในเรื่องของการประกอบอาชีพ การเก็บหาของป่าไปจำหน่าย และการอยู่ร่วมกับประหวาคนกับพื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ เพราะตั้งอยู่ในอาณาเขตบริเวณชุมชนเดียวกัน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะต้องมีพึ่งพึ่งพึ่งพาอาศัยป่า...”

(สมศักดิ์ ทวีสุวรรณ, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมศักยภาพด้านความสัมพันธ์ทางเครือข่าย ชาวบ้านมีการส่งเสริมศักยภาพด้านความสัมพันธ์ทางเครือข่าย โดยใช้ความผูกพันระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับพื้นที่ป่าแห่งนี้ เปรียบเสมือนเครือข่ายกันที่มีความใกล้ชิด เพราะว่าการดำรงชีวิตในแต่ละวันของชาวบ้านจะเกี่ยวข้องกับป่าอ่าวอายยอ ซึ่งเป็นแหล่งเกษตรกรรม ผู้คนเข้าไปหาของป่ามาจำหน่าย ทำให้เกิดความใกล้ชิดผูกพันกันในการคลุกคลีอยู่กับป่าทุกวัน ทำให้เกิดความอบอุ่นแน่นแฟ้นในสายสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านชุมชนกับพื้นที่ป่าอ่าวอายยอแห่งนี้ ในเรื่องการประกอบอาชีพการเก็บหาของป่าไปจำหน่าย ซึ่งเป็นการอยู่ร่วมกับระหว่างคนกับพื้นที่ป่าอ่าว คือ จะมีรูปแบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านชุมชนบ้านกับพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ในเรื่องการอยู่ร่วมกับระหว่างคนกับพื้นที่ป่าอ่าวอายยอแห่งนี้ เพราะว่าพื้นที่ป่าอ่าวอายยอตั้งอยู่ในอาณาเขตบริเวณในชุมชนเดียวกัน

ภาพที่ 3 แผ่นป้ายโครงการต่างๆ ที่จัดทำขึ้นในพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 13 มกราคม 2561

6. การส่งเสริมศักยภาพด้านศักยภาพของผู้นำ

การส่งเสริมศักยภาพด้านศักยภาพของผู้นำ ในเรื่องของภาวะความเป็นผู้นำของชุมชนที่ดี คือ จะต้องให้ผู้นำชุมชนเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม และจะต้องได้จนได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและภายนอกชุมชนเป็นอย่างดี เพราะว่าศักยภาพของผู้นำเหล่านี้ล้วนทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาที่ดีได้ เพราะว่าผู้นำมีศักยภาพ เช่น ในเรื่องของจัดให้ผู้นำเข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนด้วย จัดให้ผู้นำมีหน้าที่ประสานคอยประสานงาน มีการให้คำแนะนำกับชาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ ให้การอำนวยความสะดวกคอยให้ความช่วยเหลือ และคอยติดตามและประเมินผลกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...การมีส่วนร่วมของผู้นำ เพราะว่าผู้นำต้องตัดสินใจในการวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ในเรื่องของการมีภาวะของผู้นำ เพราะว่าผู้นำต้องเป็นคนที่มีความรู้ ความสามารถ และมีคุณธรรม ผู้นำมีบทบาทในการกิจกรรมต่าง ๆ และในเรื่องของความยึดมั่นผูกพัน เพราะผู้เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชน เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชน จึงต้องควรที่จะได้รับการส่งเสริมศักยภาพด้านศักยภาพของผู้นำ...”

(สมนึก ชนะสงคราม, สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2561)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมศักยภาพด้านศักยภาพของผู้นำ ชาวบ้านได้มีการส่งเสริมศักยภาพด้านศักยภาพของผู้นำในเรื่องของการให้ผู้นำเข้ามามีส่วนร่วมมีกับกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนในเรื่องของการวางแผน ในการตัดสินใจต่าง ๆ และต้องเป็นผู้ประเมินผลจากการตัดสินใจจากการมีส่วนร่วมตัดสินใจด้วย ส่งเสริมให้ผู้นำมีภาวะของผู้นำ เพราะว่าผู้นำต้องเป็นคนที่มีความรู้ ความสามารถ และมีคุณธรรม ผู้นำมีบทบาทในการกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ และต้องเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญเกี่ยวกับพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด และในเรื่องของความยึดมั่นผูกพัน เต็มใจที่เสียสละเพื่อส่วนรวม เพื่อให้ความรู้สึกร่วมกัน ได้เป็นหนึ่งในการเป็นผู้นำ เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชน และที่สำคัญต้องรู้สึกเป็นเจ้าของ ร่วมกัน ในการรักษาหวงแหน ป่าชุมชนอ่าวอายยอ เพื่อให้เกิดความยึดมั่นผูกพันร่วมกันระหว่างคนกับป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอดแห่งนี้

ภาพที่ 4 พืชและสมุนไพรในพื้นที่ป่าอ่าวอายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยวันที่ 13 มกราคม 2561

สรุปและอภิปรายผล

พบว่า การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ่าวอาย ยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

มีการส่งเสริมจัดให้เป็นชุมชนประวัติศาสตร์ขนาดเล็กในจังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาและภูเขาสูงที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์มีความหลากหลายของพรรณไม้และสัตว์ป่า มีการจัดกิจกรรมสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพส่งเสริมด้านการอนุรักษ์ ด้านพืช สัตว์ แมลง เห็ดรา และไลเคน มีการทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าที่หลากหลาย เช่น จัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ ได้จัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 2 เส้นทาง ผ่านจุดเรียนรู้ 7 จุด เป็นแหล่งกำเนิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของชุมชน ชาวบ้านมีการส่งเสริมศักยภาพ โดยการจัดให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะทุนทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากป่าชุมชนแห่งนี้ โดยการนำเอาวัฒนธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากป่าอ่าวอาย ยอ มาประดิษฐ์ใช้ทำเป็นกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มทำไม้กวาด กลุ่มการจักสาน กลุ่มการทำเครื่องมือจับปลา และกลุ่มการทำเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น มีการส่งเสริมศักยภาพของชาวบ้านในเรื่องของการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพราะว่าอาชีพเกษตรกรรมก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมเกษตรและภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมาในชุมชน และยังมีส่งเสริมศักยภาพของชาวบ้านในเรื่องของการประกอบอาชีพอาชีพเสริม คือ อาชีพในการหาของป่าขายแก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะเห็ดโคน หน่อไม้ และผักหวานป่า เพราะว่าป่าชุมชนอ่าวอาย ยอแห่งนี้ เป็นพื้นที่เขตป่าสงวนป่าไม้ได้รับการจัดการโดยประชาชนและองค์กรภาครัฐในชุมชน มีการส่งเสริมศักยภาพด้านการรวมกลุ่มของชุมชนบ้านถ้ำตลอด เพื่อจัดให้ชาวบ้านได้ใช้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ อย่างหลากหลาย โดยใช้สถานที่วัดป่าชุมชนบ้านถ้ำตลอด เป็นสถานที่ในการรวมกลุ่มประกอบกิจกรรมกัน ซึ่งกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้ที่เกิดขึ้นในชุมชนล้วนได้รับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเป็นหลักด้วย คือ การที่ชุมชนแห่งนี้อยู่ท่ามกลางผืนป่าที่อยู่ท่ามกลางแหล่งผลิต บางครั้งผืนป่าซึ่งอาจได้รับผลกระทบจากการกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนด้วย จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านแห่งนี้ได้มีการดูแลผืนป่าที่ควรได้รับการดูแลเป็นพิเศษ จากชุมชนและหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยทำให้เกิดการพัฒนาป่าชุมชนอย่างยั่งยืน มีการส่งเสริมศักยภาพด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ คือ มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์กันระหว่างชาวบ้านในชุมชนด้วยกัน โดยใช้กิจกรรมการปลูกป่ามาเป็นตัวเชื่อมให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความสามัคคีกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน มีผู้นำชุมชนเป็นผู้ประสานงานในการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการเคารพผู้อาวุโส และเชื่อฟังผู้นำชุมชน กิจกรรมกลุ่มป่าชุมชนนี้ เป็นกิจกรรมที่มีการออกกฎระเบียบเพื่อการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่ชุมชนจัดขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งสำเร็จได้ด้วยระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติอย่างใกล้ชิดของชาวบ้านในชุมชน ในเรื่องของการให้ความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชน ภายใต้อิทธิพลประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกันในอนาคต โดย

กิจกรรมต่าง ๆ มีการส่งเสริมศักยภาพด้านศักยภาพของผู้นำ ในเรื่องของภาวะความเป็นผู้นำของชุมชนที่ดี คือ จะต้องให้ผู้นำชุมชนเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม และจะต้องได้จนได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและภายนอกชุมชนเป็นอย่างดี เพราะว่าศักยภาพของผู้นำเหล่านี้ล้วนทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาที่ดีได้ เพราะว่าผู้นำมีศักยภาพ จัดให้ผู้นำมีหน้าที่ประสานคอยประสานงาน มีการให้คำแนะนำกับชาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ ให้การอำนวยความสะดวกคอยให้ความช่วยเหลือ และคอยติดตามและประเมินผลกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการพื้นที่ป่าอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้น แสดงถึงศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าอ้าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งด้านการส่งเสริมศักยภาพด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรพื้นที่ป่าอ้าวอ้ายยอ ของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ด้านการส่งเสริมศักยภาพด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมศักยภาพด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน ด้านการส่งเสริมศักยภาพด้านการรวมกลุ่ม ด้านการส่งเสริมศักยภาพด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และด้านการส่งเสริมศักยภาพด้านศักยภาพของผู้นำ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Panthulee (2010; 53) และ Thaipakdee and Pornpratansombat (2007: 69-79) ที่กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ศักยภาพของชุมชนที่เอื้อต่อความเข้มแข็งของชุมชน คือ ศักยภาพด้านผู้นำชุมชน การมีปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มองค์กรภายในชุมชน ทรัพยากรท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น และวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กมลรัตน์ พรหมสิงห์ และอุทิศ สังขรัตน์ (2557) ชาวบ้านในชุมชนนาชุมเห็ดมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติ คนกับป่า มีลักษณะความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีวิธีการดูแลรักษาป่าผ่านระบบความรู้ ความเชื่อ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ภาครัฐควรกระจายอำนาจในการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งงบประมาณที่เหมาะสม การให้องค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพราะท้องถิ่นจะเข้าใจถึงความต้องการของคนในชุมชนและประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนทำให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

2. ควรมีการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลายของชุมชนในการอนุรักษ์การฟื้นฟู การพัฒนา การควบคุมดูแล และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน

3. ควรมีการกระตุ้นส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านให้มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ในเรื่องการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนบ้านถ้ำตลอด ในการจัดการพื้นที่ป่าผ่านช่องทางต่าง ๆ เป็นต้นว่าสื่อมวลชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชน

4. การฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ เพื่อเสริมสร้างกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชนด้วย เช่น ประเพณีเช่นปู่ย่า การบวชป่า เป็นต้น

5. ควรเน้นการถ่ายทอดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ การสร้างความตระหนักรู้และหวงแหนป่าไม้ การส่งเสริมการปลูกป่าโดยการปลูกไม้มีมูลค่าสูงหรือไม้หายาก เช่น ไม้พะยุง มะค่าสัก และควรสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าให้มาก

เอกสารอ้างอิง

กมลรัตน์ พรหมสิงห์ และอุทิศ สังข์รัตน์. (2557). ศักยภาพในการจัดการป่าต้นน้ำ เทือกเขาบรรทัดในจังหวัดตรัง. *วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา*. 6 (12), น. 1-13

โกมล แพรกทอง. (2535). *ป่าชุมชนในประเทศไทย : ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนกองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ*. กรมป่าไม้. กรุงเทพฯ.

คณะอนุกรรมการพิจารณาแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน. (2556). *ความก้าวหน้าเรื่องขยายการจัดตั้งป่าชุมชนและแผนงาน*. สำนักจัดการป่าชุมชน : กรมป่าไม้. กรุงเทพฯ.

ข้อมูลโครงการปลูกโลกสีเขียว.(2556). ชุมชนบ้านถ้ำตลอด พื้นที่ป่าอ่าวอ้ายยอ ตำบลน้ำตกอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช. องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก. นครศรีธรรมราช.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2556). *การใช้ประโยชน์ป่าชุมชน*. งานวิชาการและจัดการศึกษา : คณะวิทยาศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.

ฐนินต์ศักดิ์ บวรนนท์กุล. (2557). การเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี*. 6(2), น.186-193

มณฑิรา ยืนนาน. (2544). *ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม : กรณีศึกษาตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี*. คณะพัฒนาสังคม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพฯ.

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า. (2556).ป่าชุมชนกับสังคมไทย. ค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2561, จาก: <http://www.recoftc.org/country/thailand/basic-page>.

- สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. (2556). สร้างสรรค์สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน. ค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2561, จาก: <http://www.gsei.or.th>.
- สุธัญญา ทองวิชิต. (2545). *ศักยภาพการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี*. คณะพัฒนาสังคมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- อภิชาติ ใจอารีย์. (2559). กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาการจัดการป่า ชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*. 36 (1), น. 111-136
- Panthulee, S. (2010). The Development of Community Master Plan Using the Knowledge Management Process to Strengthen Huay Mai Community. *Journal of Spatial Development*, 3(1) : 47-56.
- Thaipakdee, S, and Pornpratansombat, P. (2007). The Participation of the Village and the Community in Developing Potentiality through the Government Policy. *Kasetsart Journal (Social Sciences)*, 28 : 69-79.

